

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

.net

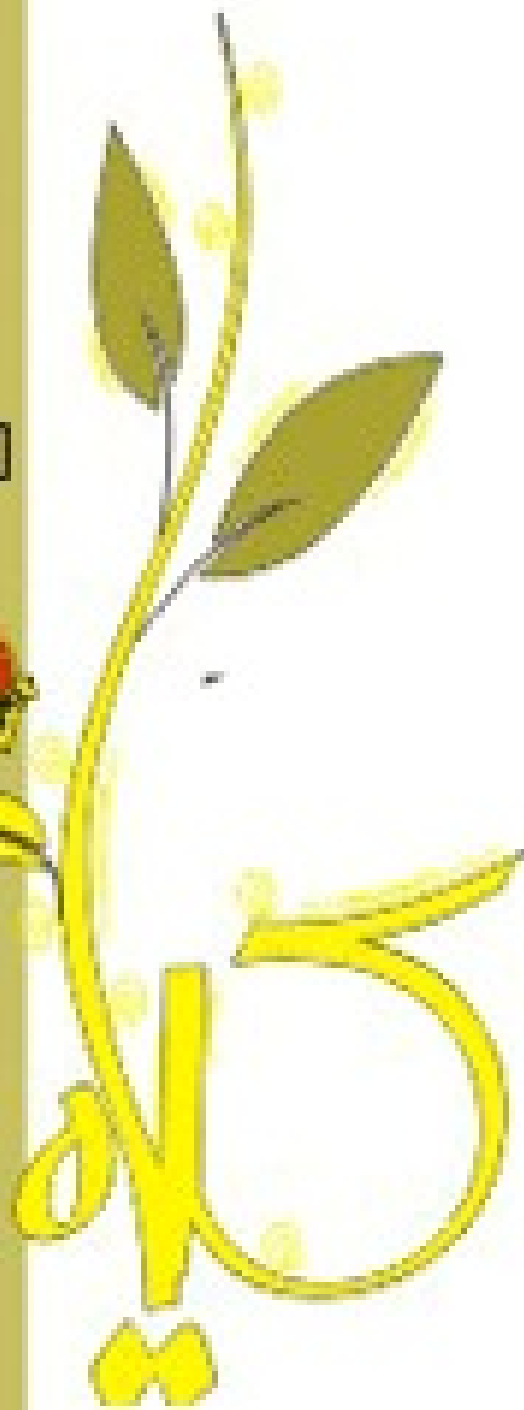
.ir

BOTANOLGY IN QUR'AN

شناسی

از دیدگاه قرآن کریم

تالیف و تدوین: دکتر محمد سعید بیستامی

گروه تحقیق

موسسه تحقیقات علوم قرآنی و حدیثی، مشهد
با همکاری و نظر علمی: استاد آلاء اسدی کرمانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گیاه شناسی از دیدگاه قرآن کریم

نویسنده:

محمد بیستونی

ناشر چاپی:

بیان جوان

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۹	گیاه شناسی از دیدگاه قرآن کریم
۹	مشخصات کتاب
۹	اشاره
۱۱	الإهداء
۱۲	متن تأییدیه فقیه اهل بیت حضرت آیه الله حاج سیدمرتضی خاتمی در خصوص
۱۴	مقدمه :
۱۶	گیاهان در قرآن کریم
۲۵	جایگاه درخت در قرآن
۲۵	واژه شجر و معانی آن
۲۷	موارد استفاده از درخت در قرآن
۲۷	اشاره
۲۸	۱ - درخت و تسبیح خداوند :
۳۱	۲ - درخت و سجده در برابر خداوند :
۳۲	۳ - درخت نشانه قدرت خداوند :
۳۵	۴ - استفاده از درخت برای تمثیل در قرآن :
۳۹	۵ - نقش درخت در زندگی انبیای الهی علیهم صلوات الله :
۴۵	۶ - درختان بهشتی :
۴۸	۷ - درختان دوزخی :
۵۰	۸ - درختان دنیوی :
۵۵	۹ - نقش درخت در زندگی انسان ها و حیوانات
۵۸	بررسی مشخصات و خواص گیاهان در قرآن
۵۸	اشاره
۷۲	انگور

۷۸	انار
۸۱	انجیر
۸۲	حدیث
۸۳	برگ
۸۶	پیاز
۹۰	حب (بذر، غله)
۹۲	خیار
۹۴	خردل
۹۷	درخت اراک (درخت مسواک)
۹۷	اشاره
۹۹	حدیث
۱۰۰	ریحان
۱۰۳	زراعت
۱۰۵	زقوم
۱۱۱	زیتون
۱۱۱	اشاره
۱۱۵	یک حدیث
۱۱۶	زنجبیل
۱۱۹	سدر
۱۱۹	اشاره
۱۲۸	حدیث
۱۲۹	سیر
۱۲۹	اشاره
۱۳۱	چند حدیث
۱۳۲	شجره (درخت)
۱۳۳	درخت ممنوع آدم

- ۱۳۴ ..... درخت آتشناک موسی
- ۱۳۶ ..... الشجرة (درخت)
- ۱۳۷ ..... درختان آتش زا
- ۱۳۸ ..... درخت پاک و درخت ناپاک
- ۱۴۰ ..... ضریع
- ۱۴۱ ..... طوبی
- ۱۴۳ ..... عدس
- ۱۴۷ ..... کافور
- ۱۵۰ ..... کدو
- ۱۵۳ ..... گز
- ۱۵۶ ..... من
- ۱۶۴ ..... موز
- ۱۶۵ ..... میوه
- ۱۶۸ ..... نخل
- ۱۶۸ ..... اشاره
- ۱۸۸ ..... یک حدیث درباره نخل
- ۱۸۹ ..... نبات
- ۱۹۸ ..... شگفتی های آفرینش
- ۱۹۹ ..... تنوع گیاهان
- ۲۰۲ ..... اهمیت گیاهان
- ۲۰۴ ..... هر گیاهی که از زمین روید
- ۲۰۵ ..... کوچک ترین واحد زنده
- ۲۰۷ ..... شکافنده دانه و هسته
- ۲۰۹ ..... سلول ها و بافت های هر گیاه معین است
- ۲۱۰ ..... نخستین اندام گیاه
- ۲۱۲ ..... هر نوع گیاهی وزن و حساب خاصی دارد

- ۲۱۴ ..... ساقه یا دومین اندام گیاه
- ۲۱۷ ..... ساختمان گل
- ۲۱۷ ..... شکفتن گل ها
- ۲۱۸ ..... زوجیت گیاهان از دیدگاه قرآن کریم
- ۲۲۲ ..... قانون وراثت در گیاهان
- ۲۲۵ ..... ذخیره و پس انداز گیاهی
- ۲۲۷ ..... محتویات سبزی ها و میوه ها و حبوبات
- ۲۳۳ ..... کارخانه ساخت ویتامین
- ۲۳۴ ..... اهمیت سبزی ها از نگاه معصومین علیهم السلام
- ۲۳۵ ..... درسی از مکتب امام صادق علیه السلام در فوائد گیاهان
- ۲۴۳ ..... فهم حیران شود از حقه یاقوت انار
- ۲۴۵ ..... از قدرت آفریننده این جهان نیست؟
- ۲۴۷ ..... ساختمان دقیق و پیچیده انواع میوه ها
- ۲۴۸ ..... استفاده معنوی و مادی از گیاهان
- ۲۵۲ ..... آیا گیاه هم می تواند بیان احساس کند؟
- ۲۵۵ ..... آیا گیاه درد را احساس می کند
- ۲۶۲ ..... گیاه گریه می کند
- ۲۶۶ ..... آیا گیاهان دارای سیستم اعصاب هستند؟
- ۲۶۸ ..... بعضی از گیاهان در دمای خاصی می میرند
- ۲۶۸ ..... آیا می دانید گرده گیاهان قابل اشتعالند؟
- ۲۶۹ ..... اثر جریان برق بر بیشتر شدن محصولات گیاهان
- ۲۷۰ ..... هدف عالی قرآن از بیان اسرار گیاهان
- ۲۷۶ ..... فهرست مطالب
- ۲۸۲ ..... «کتابنامه»
- ۲۸۵ ..... درباره مرکز

گیاه شناسی از دیدگاه قرآن کریم

مشخصات کتاب

سرشناسه: بیستونی، محمد، - 1337

عنوان و نام پدیدآور: گیاه شناسی از دیدگاه قرآن کریم= Botany in Qur'an / تالیف محمد بیستونی؛ گروه تحقیق مهري ابراهيم پور، ندا شيخ حسني، علي شيخ حسني؛ با همکاري و کارشناسی اسدالله اسدي گرمارودي

مشخصات نشر: تهران: بيان جوان، 1383.

مشخصات ظاهري: 276 ص؛ 10x14 س م

فروست: (... سري كتاب هاي روش انس با قرآن)

شابک: 10000 ريال

وضعيت فهرست نویسی: فهرست نویسی قبلي

یادداشت: کتابنامه: ص. 276؛ همچنین به صورت زیر نویس

موضوع: قرآن -- گیاهان

شناسه افزوده: ابراهيم پور، مهري

شناسه افزوده: شيخ حسني، ندا

شناسه افزوده: شيخ حسني، علي

شناسه افزوده: اسدي گرمارودي، اسدالله، . - 1340

رده بندی کنگره: BP104 / گ9ب 9 1383

رده بندی ديوي: 297/159

شماره کتابشناسی ملی: م 83-2193

ص: 1

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 2

إلى سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ

رَسُولِ اللَّهِ وَ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَ إِلَى مَوْلَانَا

وَ مَوْلَى الْمُؤَحِّدِينَ عَلِيِّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ إِلَى بَضْعَةِ

الْمُصْطَفَى وَ بِهَجَةِ قَلْبِهِ سَيِّدَةِ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ وَ إِلَى سَيِّدِي

شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، السَّبْطَيْنِ، الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ إِلَى الْأَيْمَةِ الشَّعَةِ

الْمَعْصُومِينَ الْمُكْرَمِينَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ سَيِّمًا بِقِيَّةِ اللَّهِ فِي الْأَرْضِينَ وَ وَارِثِ عُلُومِ

الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ ، الْمُعَدِّ لِقَطْعِ دَابِرِ الظُّلْمَةِ وَ الْمُدْخِرِ لِأَحْيَاءِ الْفَرَائِضِ وَ مَعَالِمِ الدِّينِ،

الْحُجَّةِ بْنِ الْحَسَنِ صَاحِبِ الْعَصْرِ وَ الزَّمَانِ عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيفَ فَيَا مُعَزَّ

الْأَوْلِيَاءِ وَيَا مُدَلِّ الْأَعْدَاءِ أَيُّهَا السَّبَبُ الْمُتَّصِلُ بَيْنَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ قَدَّمَسْنَا

وَ أَهْلَنَا الضَّرُّ فِي غَيْبَتِكَ وَ فِرَاقِكَ وَ جُنْنَا بِبِضَاعَةِ

مُرْجَاةٍ مِنْ وَلَائِكَ وَ مَحَبَّتِكَ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ مِنْ مَنَّكَ وَ

فَضْلِكَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنَا بِنُظْرَةِ رَحْمَةٍ مِنْكَ

إِنَّا نَرِيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

متن تأییدیه فقیه اهل بیت حضرت آیه الله حاج سیدمرتضی خاتمی در خصوص

«روش انس با قرآن» و تألیفات تفسیری جناب آقای دکتر محمد بیستونی

بسم الله الرحمن الرحيم

قرآن منشور هدایت، راهنمای جاوید، مبشر نور و برکت و «نسخه شفابخش» برای همه انسان ها می باشد. این نور روشنگر و ابر باران خیز و «نسیم معنوی و جانبخش حیات» باید به عمق جان و روح نفوذ نموده و با روش های صحیح و کارشناسی شده در متن زندگی و فعالیت های فردی و اجتماعی همه انسانها خصوصا «اهل قبله» قرارگیرد.

در همین راستا، فرزند معنوی و عزیزم جناب آقای «دکتر محمد بیستونی» که از عنفوان جوانی در خدمت «قرآن و مساجد» بوده است. در یک تلاش طاقت فرسا و منظم که بنده از 10 سال پیش، مستقیما در جریان آن قرار گرفتیم «طرح جدید و دقیقی» را تحت عنوان «روش انس با قرآن» از طریق «کارگاه آموزشی مفسرین جوان» ابداع نموده است و کلیه منابع تحقیقاتی آن را نیز شخصا تألیف کرده و همه آن ها را قبل از چاپ و نشر برای «تصحیح لفظی و محتوایی و اعرابی» به رؤیت اینجانب رسانده است. بنده نیز با کمال دقت و حوصله تمامی آن ها را از اول تا آخر مطالعه و تصحیح نمودم.

تألیفات قرآنی جناب آقای دکتر محمد بیستونی که عموما در حوزه «تفسیر موضوعی و زنجیره ای قرآن کریم»

ص: 4

می باشد ، بسیار ساده و برای عموم مردم و متدینین خصوصاً «نوجوانان و جوانان عزیز» کاملاً قابل استفاده بوده و می تواند تحوّل عظیمی را در «مؤانست نسل جوان با محتوای قرآن کریم» خصوصاً در حوزه های علمیه و دانشگاهها و مراکز آموزشی و دولتی کشور به همراه داشته باشد .

از ویژگی های بارز تألیفات تفسیری ایشان، توجه به «تفسیر موضوعی و زنجیره ای (تفسیر قرآن باقرآن)» می باشد که در نوع خود بی نظیر است.

امیدوارم جوانان عزیز مسلمان در سراسر جهان وجود وی را غنیمت شمرده و از تألیفات قرآنی ایشان که بحمدالله اخیراً به زبانهای عربی ، انگلیسی ، فرانسه و آلمانی نیز در دست چاپ و انتشار می باشد ، حداکثر استفاده را بنمایند .

آرزوی کنم خداوند تبارک و تعالی به این برادر باذوق و علاقمند به قرآن و مسائل جوانان توفیق ادامه مخلصانه چنین «تلاشهای مفید و مؤثر قرآنی» را بیش از پیش عنایت فرماید .

بتاریخ 1382/7/2 ه.ش

27 رجب المرجب 1424 ه.ق

مبعث رسول اکرم صلی الله علیه و آله

سید مرتضی خاتمی

ص: 5

همه گیاهان روی زمین و داخل دریاها «نشانه بارزی از عظمت» خداوند متّان می باشند. گیاهانی که قرآن مجید از آنها نام برده است هم از نظر «خواص و کاربرد» و هم از جهت اشاره به «رویدادها» و وقایعی که همراه با نام این گیاهان آمده نیز از اهمیت ویژه ای برخوردارند . و چون نام این گیاهان در کلام الهی راه یافته حفظ این نام ها به طور ابدی تضمین شده است و شناخت آنها برای درك بسیاری از آیات قرآن لازم است .

انگیزه تألیف این کتاب توجه دادن جوانان عزیز به مخلوقاتِ عظیم خداوندی بعنوان نشانه های بارز بر وجود حکیمی مدبّر و نیز حفاظت از محیط زیست و در رأس آن ها پاسداری از «حریم الهی گیاهان» می باشد ، زیرا اسلام عزیز در همه شئون اجتماعی و اخلاقی تحولات زیربنایی ایجاد کرد که یکی از زیباترین آنها «تکریم

طبیعت زیبا و آرامش بخش» می باشد .

کتابی که ما و شما هم اکنون در محضر آن هستیم اطلاعات جدید و جالبی را با توجه به دانسته های علمی ، گیاه شناسی ، شیمی و خواص دارویی در مورد همه گیاهان و فرآورده های گیاهی که نام آنها در قرآن مجید ذکر شده ارائه خواهد داد .

به امید روزی که «شکر نعمت ها» و مواهب الهی را که «استفاده صحیح» از آنها است بهتر بجا آوریم .

دکتر محمد بیستونی

رئیس هیئت مدیره مؤسسه قرآنی تفسیر جوان

بهار 83 - تهران

ص: 7

گیاهان در قرآن کریم

به طور کلی در آیات بسیاری از قرآن کریم به گیاه و رستن، گوناگونی، تزیین زمین، نشانه بودن گیاهان، فصلی بودن آنها و مواردی از این قبیل اشاره شده است. چنانکه خداوند متعال می فرماید: «أَمْ نَحْلُقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلْنَا لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا أَلَيْسَ مَعَ اللَّهِ بَلٌ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ». (نه بلکه "سؤال این است" چه کسی آسمان ها و زمین را آفریده و برایتان از آسمان آبی فرو فرستاده است، آنگاه بدان باغ های باطراوت "و تازگی" رویانید. شما را نمی رسید که درختانش را برویانید. آیا معبودی غیر از خداوند هست؟ حق این است که آنان گروهی کجرو هستند). (60 / نمل). (نیز 24 / یونس؛ 3 و 35 / رعد؛ 19 / حجر؛ 53 / طه؛ 5 / حج؛

ص: 8

نکته قابل توجه در رابطه با گیاهان در قرآن کریم ذکر همواره قرین آن با آب، به عنوان مایه زندگی و مایه رستن گیاهان است. مهمترین گیاهانی که در قرآن کریم به آنها اشاره یا تصریح شده است عبارتند از:

عَنْب. در قرآن کریم یازده بار از عنب به مفرد و یا اعناب به جمع یاد شده است. در فارسی به عنب، انگور گویند، البته به انگور تر و تازه. در زبان عرب «عناب» گویند و چون خشك گردد، زیب نامیده می شود. مفرد این لفظ به صورت «عَنْبَةٌ» و جمع آن اعناب است. چنانکه خداوند متعال می فرماید: «أَوْ تَكُونُ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعَنْبٍ فَتُفَجَّرَ الْأَنْهَارُ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا» (یا آنکه باغی از خرما و انگور داشته باشی، آنگاه در میان آن جویباران را به خوبی روان کنی). (91 / اسراء).

عَنْب (انگور) چنانکه در قرآن کریم آمده است ، یکی از میوه های بهشتی می باشد و خداوند متعال می فرماید: «إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازاً حَدَائِقَ وَأَعْنَاباً» (بی گمان پرهیزکاران کامیابی دارند. باغ ها و درختان انگور) (31 و 32 / نبا). قرآن کریم : 91 / اسراء ؛ 28 / عبس ؛ 266 / بقره ؛ 19 / مؤمنون ؛ 34 / یس ؛ 99 / انعام ؛ 4 / رعد ؛ 32 / کهف ؛ 11 و 67 / نحل .

بَصَل . تنها يك بار در قرآن کریم آمده است . در فارسی به آن پیاز گویند . چنانکه خداوند متعال می فرماید : « وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُثْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسٍهَا وَبَصَلٍهَا... » (و هنگامی که گفتید: ای موسی، هرگز بر یک خوراک صبر (بسندۀ) نکنیم، پس برایمان از پروردگارت بخواه تا از آنچه زمین می رویاند، از سبزی و خیار

وسیر و عدس و پیازش برایمان برآورد...» (61 / بقره).

بَقْل . در لغت به معنای مطلق سبزی است و به باغی که در آن سبزی بسیار رسته باشد، در زبان عرب «مُبْقَلَة» گویند، گاهی لفظ «بَقْل» ، به معنای مطلق رستن هم می آید. این واژه نیز تنها يك بار در قرآن کریم به کار رفته است.

حَب . به معنای دانه چندین بار در قرآن کریم به کار رفته است، چنانکه می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكَمُ اللَّهُ فَاتِي تُوْفِكُونَ». (خداوند شکافنده دانه و هسته است. زنده را از مرده بیرون می آورد و بیرون آورنده مرده از زنده است. این است خداوند، پس "از حق" به کنجا برگردانده می شوید؟). (95 / انعام). قرآن کریم: 261 / بقره؛ 59 و 99 / انعام؛ 47 / انبیاء؛ 16 / لقمان؛ 33 / یس؛ 9 / ق؛ 12 / الرحمن؛ 15 / نبأ.

ص: 11

خَضِر . در لغت به معنای سبزه و سبزینه است و به این معنی تنها يك بار در قرآن کریم به کار رفته است . چنانکه می فرماید : « وَ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا... » . (و اوست کسی که از آسمان فرو فرستاد . آنگاه بدان [از] هرگونه رویدنی ، [از زمین] بیرون آوردیم . سپس از آن سبزه برآوردیم...) (99 / انعام) .

رُمَّان . در فارسی به آن انار گویند و این میوه سه بار در قرآن کریم به کار رفته و در قرآن کریم از میوه های بهشتی شمرده شده است . چنانکه می فرماید : « وَ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشَابِهًا وَغَيْرَ مُشَابِهٍ... » . (و اوست کسی که [حاصل] باغ هایی استوار بر پایه و غیراستوار بر پایه و درختان خرما و زراعت را که میوه های

هریک گوناگونند و زیتون و انار را، همگون و ناهمگون پدید آورد... (141/انعام). قرآن کریم: 99 / انعام؛ 68 / الرحمن .

رِيحَان . به گیاه دارای رایحه (بوی خوش) در لغت ریحان گویند ، بیشتر در معنای گیاهی به کار می رود که در فارسی به آن «شاهسپرم» یا «سپرغم» گویند و علفی از تیره نعناعیان است که معطر است . برخی از مفسران مراد از ریحان را مطلق رزق دانسته اند . در زبان عرب به دانه های خوردنی نیز ریحان گویند . واژه ریحان دو بار در قرآن کریم آمده است . چنانکه می فرماید : « وَ الْأَرْضِ وَصَّعَهَا لِيَأْكُلَ فِيهَا فَاكِهِتًا وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ . وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ » . (و زمین را برای جهانیان گسترد . در آن میوه وجود دارد . و خرما بُنان پوشش دار . [و در آن] دانه برگ دار و ریحان است) . (10 - 12 / الرحمن) . نیز قرآن کریم ؛ 89 / واقعه .

ص: 13

زیتون . از جمله نباتاتی است که پنج بار در قرآن کریم از آن یاد شده است . زیتون بر درختی اطلاق می شود که حاصل میوه اش «زیت» یا روغن زیتون است که کاربرد درمانی دارد و بیشتر در مناطق گرمسیر یافت می شود . میوه آن را نیز زیتون گویند . زیتون از جمله کلماتی است که جمع و افراد تابع قواعد مربوط به واژگانی از قبیل بقر و بقره ، شجر و شجره می باشد ، در نتیجه واحد زیتون زیتونه است . و زیت به عصاره آن گفته می شود . هم «زیت» و هم «زیتون» در قرآن کریم آمده است . چنانکه می فرماید : «يَكَادُ زَيْتُهَا يَضِيءُ ء» . (35 / نور) .

همچنین می فرماید : «يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» . (با آن برایتان کشت و زیتون و [درختان] خرما و انگور و از همه نوع میوه ها می رویانند . به راستی در این [امر] برای گروهی که اندیشه می کنند مایه عبرت است) . (11 / نحل) .

زیتون از جمله میوه هایی است که خداوند متعال به آن سوگند یاد کرده است . (1 / تین) . قرآن کریم : 99 و 141 / انعام ؛ 29 / عبس ؛ 35 / نور .

عدس . عدس نیز تنها يك بار در قرآن کریم یاد شده است . 61 / بقره .

قِثَاء . 61 / بقره .

قَضْب . از قَضْب يك بار در قرآن کریم یاد شده است . در لغت به معنای گیاهان تازه رسته و سبز است . و به زمین هایی که چنین گیاهانی را می رویانند «مقاضب» گویند . چنانکه قضیب برای بیان رشته درختان و قَضْب برای بیان سبزیجات به کار برده می شود. در قرآن کریم آمده است : « فَأَنْبَتْنَاهَا حَبًّا وَعِنْبًا وَقَضْبًا » . (آنگاه در آن دانه رویانیدیم . و انگور و سبزیجات) . (27 - 28 / عبس) .

نَخْل . نخل در لغت به درخت خرما (خرمابُن) اطلاق می گردد و همین لفظ در جمع و مفرد به کار برده می شود . و نخیل نیز جمع آن است . نخل و نخیل بیست بار در قرآن

ص: 15

کریم به کار برده شده است . چنانکه می فرماید : «تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أُعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ» . (که مردم را [از جای] برمی کند ، گویی که آنان تنه های خرما بُنّانِ از بیخ برکنده اند) . (20 / قمر) .

نخل و رَمّان از میوه های بهشتی هستند، چنانکه می فرماید: «فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ» (و در آن دو [باغ] میوه و درختان خرما و انار هست) . (68 / الرحمن) . نیز قرآن کریم: 99 و 141 / انعام ؛ 266 / بقره ؛ 11 و 67 / نحل ؛ 32 / كهف ؛ 71 / طه ؛ 148 / شعراء ؛ 91 / اسراء ؛ 10 / ق ؛ 11 / الرحمن ؛ 20 / قمر ؛ 68 / الرحمن ؛ 7 / حاقه ؛ 29 / عبس ؛ 23 و 25 / مریم ؛ 19 / مؤمنون ؛ 34 / يس . (1)

ص: 16

1- دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی ، به کوشش بهاءالدین خرمشاهی .

جایگاه درخت در قرآن

«درخت»، آیت بی بدیل خداشناسی و نشانه بی نظیر قدرت پروردگار است. سوره ای است سرشار از آیات توحید و یکتاپرستی که در کتاب طبیعت به صورت های مختلف و اشکال متفاوت دیده می شود. همان گونه که هر يك از سوره های قرآن کریم، فارغ از کوتاهی و بلندی و تعداد آیات، نشانه ای بر علم و حکمت بی انتهای خداوند هستند، هر يك از درختان نیز - جدای از عوارضی نظیر طول قامت، نوع محصولات و شکل و شمایل ظاهری - به تنهایی آیتی بر قدرت و توانایی و علم آن ذات مقدس و لایتناهی می باشند.

واژه شجر و معانی آن

در قرآن کریم، در اغلب موارد، از درخت با واژه «شجر» یاد شده است و شجر را

ص: 17

علمای لغت شناسی این گونه معنا کرده اند: «هرچه از روئیدنی ها که تنه دارد»⁽¹⁾ و آنچه را از زمین می روید ولی تنه ندارد، «نجم، عشب و حشیش»⁽²⁾ می نامند. باید دانست که در قرآن، لفظ «شجر» به معنای «مشاجره و تنازع» نیز به کار رفته است، همچنان که در آیه 65 سوره مبارکه نساء می خوانیم: «فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ ...» ولی چنین نیست، به پروردگارت سوگند که ایمان نیاورده اند مگر آن که تو را در آنچه میانشان اختلاف است داور کنند، که البته در این مورد هم از نظر ریشه لغوی با شجر به معنای درخت قریب المعنی بوده و مناسبت دارد؛ چرا که «منازعه را از آن جهت تشاجر (مشاجره)

ص: 18

1- سید علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، جلد 4، صفحه 7.

2- سید علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، جلد 4، صفحه 7.

گویند که سخن دو خصم یا خصوم مثل برگه و شاخه درخت ، درهم می آمیزد» (1) افزون بر این که کلمه «شجر» - یا اشکال گوناگون آن - مجموعاً 27 مرتبه در آیات قرآن بکار رفته ، کلمات و عبارات دیگری نیز درباره درخت مورد استفاده قرار گرفته اند که هر یک بیان کننده یکی از صفات و ویژگی های آن می باشند و ما در این نوشتار جستجو و گریخته بدانها اشاراتی خواهیم کرد .

موارد استفاده از درخت در قرآن

اشاره

با دقت در آن دسته از آیاتی که از «درخت» یاد کرده است ، درمی یابیم که از آن تحت یکی از عناوین نه گانه زیر سخن به میان آمده :

ص: 19

1- سید علی اکبر قرشی ، قاموس قرآن ، جلد 4 ، صفحه 7 .

1 - درخت و تسبیح خداوند ، 2 - درخت و سجده در برابر خداوند، 3 - درخت نشانه ای بر قدرت خداوند، 4 - استفاده از درخت برای تمثیل ، 5 - نقش درخت در زندگی انبیاء ، 6 - درختان بهشتی ، 7 - درختان دوزخی ، 8 - درختان دنیوی و 9 - نقش درخت در زندگی انسان ها و حیوانات .

توضیح درباره هر يك از موارد نام برده ، به قرار زیر است :

1 - درخت و تسبیح خداوند :

براساس آموزه های قرآن کریم ، هرچه در عالم آفرینش ، لباس هستی پوشیده و از «عدم» به «وجود» آمده - اعم از جمادات ، نباتات و حیوانات - جملگی با زبان حال و زبان قال به تسبیح و تقدیس و ستایش ذات اقدس الهی مشغولند .

ص: 20

هرکس به زبانی صفت حمد تو گوید بلبل به غزلخوانی و قمری به ترانه .

ولی ما آدمیان به دلیل محصور بودن در حصار مادیات و سرگرم شدن به تأمین حوائج مادی خویش - که متأسفانه گاه با گناه و نافرمانی خداوند نیز همراه می شود - از درك این ذکر پیوسته مخلوقات خداوند ناتوانیم ، همچنان که خود فرموده : « **وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ** : و هیچ چیز نیست مگر اینکه با تسبیح به ستایش او مشغول است و لکن شما تسبیح آنها را درك نمی کنید» .⁽¹⁾

با عنایت به این آیه و ده ها آیه نظیر آن ، که همگی از تسبیح علی الدوام اجزای

ص: 21

هستی حکایت می کنند، درمی یابیم که «درخت» نیز به عنوان جزئی از عالم هستی، هماهنگ با سایر مخلوقات خداوند، صبح و شام به تسبیح، تحمید و تهلیل آفریننده توانای خویش مشغول است.

نکته ای که اشاره به آن را در این جا ضروری می دانیم این که، در میان مفسران اسلامی درباره چگونگی تسبیح موجودات و از جمله «درخت» از دیرباز مباحث فراوانی مطرح بوده است. عده ای به تسبیح با زبان حال و برخی به تسبیح با زبان قال، اعتقاد دارند و در این میان مرحوم علامه طباطبایی (ره) معتقدند: «... حق این است که تسبیح تمامی موجودات، تسبیح حقیقی و قالی است. چیزی که هست، قالی بودن [تسبیح]

ص: 22

لازم نیست حتماً بالفاظ شنیدنی و قراردادی باشد» (1).

2 - درخت و سجده در برابر خداوند :

در آیه 18 از سوره مبارکه حج می خوانیم :

« أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالْدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَ... :
آیا نمی بینی که سجده می کنند برای خداوند هرکس در آسمان ها و زمین است و خورشید و ماه و ستارگان و کوه ها و درختان و جنبنندگان
و عده بی شماری از مردم و ... » .

ص: 23

1- علامه محمدحسین طباطبایی ، المیزان ، جلد 13 ذیل آیه 44 / اسراء .

در این آیه شریفه و همچنین آیه 6 از سوره مبارکه «الرحمن»، سخن از سجده موجودات در برابر ذات اقدس پروردگار به میان آمده و در کنار آنها از «درخت» نیز به عنوان یکی از این ساجدان یادشده است و «سجده در لغت به معنای تذل، خضوع و اظهار فروتنی است» (1).

3 - درخت نشانه قدرت خداوند :

برگ درختان سبز در نظر هوشیار*** هر ورقش دفتری است معرفت کردگار

ص: 24

1- سیدعلی اکبر قرشی، قاموس قرآن، جلد 3، صفحه 225.

نکته ای اساسی که در کار خلقت و آفرینش درختان ، همواره مورد غفلت قرار می گیرد و تنها عده ای اندک که دانایان حقیقی و به قول قرآن کریم «اولوالالباب» بدان وقوف پیدا می کنند ، همانا «آفرینش حیات در دل بذر و نهالی است که به مرور ایام از آن درختی تنومند می سازد» . همه ما هرگاه به درخت می نگریم ، پیش از هرچیز حول جمال ظاهری و برگ و میوه و شکوفه آن می شویم و کمتر کسی از این حجاب ظاهری عبور کرده و به عمق و معنا و حقیقت مطلب پی می برد . شگفت انگیزتر از «برگ درختان سبز» ، «در نظر هوشیار» همانا آن نیرویی است که باعث سبزی و حیات آن می شود و به همین دلیل در آیه 60 از سوره مبارکه نمل ، پس از اشاره به آفرینش آسمان ها و زمین و نزول باران از آسمان به رویش بستان ها اشاره شده ، سپس به این نکته مهم پرداخته می شود که ای انسان ها به کیفیت ایجاد حیات در درختان بنگرید که اگر آن نیروی حیات دهنده و آن دم عیسوی زندگی بخش ، از

جانب خداوند نبود، هرگز قادر نبودید که آنها را رویانیده و از محصول شان برخوردار شوید .

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَبَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنبِتُوا شَجَرَهَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِقَوْمٍ يَعْدِلُونَ.

آری ، در امر رویش درختان و رشد و نمو آنها کار ما آدمیان «تنها بذرافشانی و آبیاری است ، اما کسی که حیات را در دل این بذر آفریده و به نور آفتاب و قطرات حیات بخش باران و ذرات خاک فرمان می دهد تا این دانه را برویانید ، تنها خداست»(1). و بدین ترتیب این نتیجه حاصل می شود که تنها برگ و ساقه ، شاخه و

ص: 26

1- ناصر مکارم شیرازی ، تفسیر نمونه ، جلد 15 ، صفحه 514.

ریشه، میوه و شکوفه و قد و قامت و شکل و شمایل درخت نیست که به انسان درس توحید و خداشناسی می دهد، بلکه انسان اندیشمند در ورای این ظواهر، قدرتی عظیم تر و نیرویی فوق العاده تر را مشاهده می کند؛ همان نیروی حیاتی که از سوی خداوند در بذر و نهال درخت دمیده شده و قرار می گیرد و آن را تبدیل به مخلوقی زیبا و شگفت انگیز می نماید.

4 - استفاده از درخت برای تمثيل در قرآن :

خداوند عزیز در آیات متعددی از قرآن کریم، برای تفهیم بعضی از حقایق معنوی و ماورای طبیعی به مخاطبان خود، از تمثيل بهره جسته و برای این امر از گروهی از آفریده های قدرت خویش استفاده کرده که از جمله آنها می توان به «درخت» اشاره

ص: 27

نمود . به عنوان مثال در آیه 24 سوره مبارکه ابراهیم آمده است : «أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ...».

در این آیه شریفه ، خداوند عزیز کلمه طیبه را به درختی تنومند و پربرگ و بار تشبیه فرموده که دارای ریشه ای محکم و استوار می باشد و شاخه های انبوه و فراوانش پهنه آسمان را فراگرفته که چون فصل باردهی آن فرامی رسد ، میوه های بسیارش توجه هر بیننده ای را به خود جلب کرده و به شگفتی می آورد .

در این که مقصود از کلمه طیبه چیست ؟ در میان مفسران اختلاف نظرهای فراوانی وجود دارد . ولی علامه طباطبایی معتقد است : «مراد از کلمه طیبه ، عبارت

ص: 28

است از عقاید حقی که ریشه اش در اعماق قلب و نهاد بشر جای دارد...» (1).

طبق آیه 26 سوره ابراهیم: « وَ مَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ » ، سخن از «کلمه خبیثه» در میان است و شباهت آن با «شجره خبیثه». در این آیه نیز اختلاف نظر بین مفسران بسیار است. بنا به ارجاع قبلی ، مرحوم علامه طباطبایی می گویند: «کلمه خبیثه در مقابل کلمه طیبه است... و مقصود از کلمه خبیثه ، شرك به خداست ، که به درختی خبیث تشبیه شده ، از جای کنده شده باشد و در نتیجه ، اصل ثابت و قرار و آرام و معینی نداشته و چون خبیث است ، جز شرّ و ضرر اثر دیگری ببار نیاورد.» (2)

ص: 29

1- المیزان ، جلد 12 ، صفحه 72.

2- المیزان ، جلد 12 ، صفحه 74.

آیه 60 سوره اسراء نیز چنین آورده است : «وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي آرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُحَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا. خداوند ، گروهی از آدمیان را به واسطه اعمال ناپسند و نیز خلق و خوی شیطانی به درختی تشبیه فرموده که مورد لعنت و نفرین خداوند قرار دارند . گویی آنها تماما از يك ریشه و اصل بوده و همگی شاخ و برگ های آن درخت می باشند» .

علامه طباطبایی پس از بررسی اوضاع و احوال صدر اسلام و گروه های سه گانه یهود ، مشرکین و منافقین ، با بیان صفات و ویژگی های هر يك از آنها ، نتیجه گیری می کنند که مراد از «شجره ملعونه» در آیه مورد بحث ، همانا منافقین هستند که : «...در ظاهر مسلمان بودند و تظاهر به اسلام می کردند و در میان مسلمانان ، یا از راه

فامیلی و یا از راه پیروزی عقیده و مسلک ، بقا و دوام یافته و در اعصار بعدی هم فتنه مسلمانان شدند» (1).

5 - نقش درخت در زندگی انبیای الهی علیهم صلوات الله :

قرآن کریم در کنار بیان و تشریح احکام و قوانین عبادی و اخلاقی ، داستان های فراوانی را از زندگی و سرگذشت «انبیاء سلف» نقل می فرماید : که در خلال این داستان های می توان نقشی را که برخی از موجودات و مخلوقات الهی - غیر از انسان - و از جمله «درخت» در زندگی آن ها ایفا نموده اند ، مشاهده کرد .

ص: 31

1- المیزان ، جلد 13 ، صفحه 191.

قرآن کریم، در تشریح حوادث زندگی پنج نفر از پیامبران الهی به نقش درخت اشاره کرده است :

الف - آدم علیه السلام: درخت در ماجرای زندگی و خروج حضرت آدم علیه السلام از بهشت، نقش بسزایی داشته و در قرآن کریم به کرات مورد تذکر قرار گرفته است. از جمله در آیه 35 سوره بقره، آیات 19 تا 22 سوره اعراف و آیه 120 سوره طه.

در این آیات می خوانیم که خداوند عزیز پس از آفرینش آدم علیه السلام و حوا علیه السلام، آن دو را از نزدیک شدن به «شجره ممنوعه» نهی فرمود، ولی آنها در اثر وسوسه شیطان نه تنها این امر الهی را نادیده گرفتند بلکه از میوه آن درخت نیز خوردند که به همین خاطر مستوجب مجازات الهی - که همانا اخراج از بهشت بود - گردیدند و در نتیجه به زمین، هبوط کردند.

ص: 32

ب - یونس علیه السلام : «یونس فرزند متا ، یکی از انبیای الهی است که خداوند او را برای هدایت و ارشاد مردم سرزمین نینوا برانگیخت و نام او چهار بار در قرآن کریم مذکور است» .(1) بنا به نقل قرآن کریم و روایات اسلامی ، هنگامی که مردم نینوا از پذیرش دعوت او خودداری کردند، آنها را ترك کرد و در ساحل دریا بر کشتی نشست. در دریا ، کشتی دچار طوفان شد ، یونس را به دریا افکندند تا از خشم خدای دریا در امان مانند ! حیوانی عظیم الجثه به فرمان خداوند او را بلعید و پس از چند روز که در شکم آن حیوان دریایی بود ، مجدداً به امر خداوند به ساحل افکنده شد . ولی چون در مدت اقامت در شکم حیوان دریایی ، نحیف و رنجور شده بود ، خداوند

ص: 33

«درختی» از کدو را بر سر راه او رویانید تا در سایه آن آرامش یابد، از میوه اش بخورد و نیرو و توان از دست رفته را بازیابد:

«فَنَبِّذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ» (145 و 146 / صافات).

ج - حضرت موسی علیه السلام : درباره نقش درخت در زندگی حضرت موسی علیه السلام نیز در قرآن کریم آیات چندی موجود است . مهم ترین فرازهای آن مربوط به زمانی است که موسی علیه السلام در پی یافتن پناهگاهی برای خود و خانواده اش ، به کوه طور می رفت . در آنجا خداوند از وراء درختی با او مکالمه فرموده ، او را به رسالت مبعوث می فرماید . از جمله در آیه 30 سوره قصص آمده است :

«فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ

ص: 34

الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ».

غیر از این بخش ، ردپای درخت را در فراز دیگری نیز می توان مشاهده کرد . ساحران فرعون ، با مشاهده اعجاز موسی علیه السلام - در تبدیل کردن عصا به مار و اژدها - به حقانیت دعوت او پی برده و همگی به او ایمان می آورند . فرعون که هرگز انتظار این واقعه هولناک را نداشت خشمگینانه آنان را مورد تهدید قرار می دهد که شما را از شاخه های نخل - در حالی دست و پایتان را بریده ایم - آویزان خواهم کرد :

«فَلَا قُطْعَنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَا صَلْبَتِكُمْ فَيَجْدُوعِ النَّخْلِ وَ...» (71 / طه) .

د - حضرت عیسی علیه السلام : زمانی که مریم علیها السلام به هنگام ولادت حضرت عیسی علیه السلام ، از قوم خود کناره می گیرد ، در صحرا در کنار درخت خرمایی فرود

ص: 35

می آید و خداوند به او ندا می دهد که : « وَ هُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكِ زُطْبًا جَنِيًّا . فَكُلِي وَ اشْرَبِي وَ قَرِّي عَيْنًا فَمَا تَرَيْنَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا . » (25 و 26 / مریم) .

ه - پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله : از مجموع زندگی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آنجا که درخت در آن نقش داشته و در قرآن کریم بدان اشاره شده ، تنها ماجرای بیعت رضوان است که در سال هفتم هجری اتفاق افتاد و مسلمانان در مسیر حرکت به سوی مکه ، برای انجام مراسم حج در مکانی به نام « حدیبیه » با آن حضرت مجددا بیعت نمودند و بر ایمان به خدا و پیامبرش و نیز یاری و امداد آن حضرت صلی الله علیه و آله و دین مبین اسلام تأکید کردند که آیه 18 از سوره مبارکه فتح پیرامون این ماجرا نازل شد :

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي

6 - درختان بهشتی :

از نگرش اسلامی ، حیات آدمی منحصر در جهان مادی نیست ، بلکه این عالم به منزله منزلگاه موقتی است که اقامت انسان در آن پایان می یابد و در قرارگاه ابدی خود ، آنان که در حیات دنیوی خویش اهل صلاح و سداد بوده اند ، در جایگاهی فرود می آیند که از آن به «جَنَّت» یا «بهشت» تعبیر می شود ، که باغی است بسیار جمیل با منظره های چشم نواز . همان گونه که یکی از ویژگی های باغ در این عالم وجود درخت در آن است ، بهشت نیز که خود باغی سراسر حسن و جمال است . در آیاتی از قرآن کریم به ویژگی هایی از آنها اشاره شده که ذیلاً آنها را برمی شمیریم :

الف - سوره دهر ، آیه 14 ؛ «وَدَائِيَّةٌ عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا وَذُلَّتْ أُطُوفُهَا تَدْلِيلًا» درختان بهشتی دارای سایه های فراوان هستند - که در نتیجه انبوهی درختان است - و شاخه هاشان نیز آن چنان پایین و در دسترس می باشند که میوه های آنها به سهولت قابل چیدن و استفاده است .

ب - سوره الرحمن ، آیات 46 تا 48 : «وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ . فَرِيًّا۟ الْاِءِ رَبِّكُمْ تُكَذَّبَانِ . ذَوَاتَا۟ اَفْنَانٍ . و برای کسی که از مقام پروردگارش بترسد دو باغ بهشت است پس کدامین نعمت های پروردگارتان را انکار می کنید ؟ آن دو باغ بهشتی دارای انواع نعمت ها و درختان پرتراوت است» . از این آیه شریفه - با توجه به معنای «افنان» که به معنی شاخه های تازه و پربرگ می باشد - درمی یابیم که از دیگر ویژگی های درختان بهشتی ، تراوت و تازگی همیشگی آنها می باشد .

ص: 38

ج - در برخی از آیات قرآن کریم به نوع درختان بهشتی و این که چه میوه و محصولی دارند نیز اشاره شده است . مثلاً در آیه 68 سوره الرحمن به درختان انار و خرما ، در آیه 23 سوره مبارکه نبأ به درختان انگور ، در آیه 28 سوره واقعه به درخت سدر و در آیه 29 واقعه به درخت موز بهشتی اشاره شده است . معروف ترین درخت بهشتی همانا «درخت طوبی» است و در قرآن کریم تنها يك بار و آن هم در آیه 26 سوره مبارکه رعد ، لفظ «طوبی» به کار برده شده که البته مراد این آیه نیز درخت طوبی نمی باشد ، ولی در روایات اسلامی آمده : «طوبی درختی است در بهشت ، تنه آن در منزل رسول خدا صلی الله علیه و آله بوده و در منزل هر مؤمن شاخه ای از آن هست» .⁽¹⁾

ص: 39

7 - درختان دوزخی :

جهنم و دوزخی سرای ابدی کسانی است که عمری را در غفلت و گناه و طغیان سپری کرده اند و در آنجا علاوه بر هرچیز دیگر ، حتی درختان نیز وسیله شکنجه و آزار دوزخیانند، در حالی که علی القاعده درخت باید وسیله ای برای امن و آسایش باشد.

در قرآن کریم - به هنگام بحث از اوصاف و ویژگی های جهنم - از وجود درختی به نام «زقوم» نام برده شده است . در آیات 62 تا 67 سوره صافات می خوانیم : **أَذَلِكْ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ . إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ . إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ . طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ ...» .**

در آیات 43 تا 46 سوره مبارکه الدخان نیز این درخت این گونه توصیف گردیده: **« إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ طَعَامٌ الْأَثِيمِ . كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ » .**

ص: 40

از این آیات برمی آید که درخت زقوم، درختی است که خداوند آن را با دست قدرت خویش از بن دوزخ می رویاند و دارای میوه ای است که خوراك گناهكاران در جهنم می باشد .

حضرت امام باقر علیه السلام در توصیف آن می فرماید : «زقوم درختی است که از قعر جهنم بیرون می آید و ثمره او مانند «رؤس شیاطین» می باشد . از زشتی صورت و کراحت عفونت و چرك ، آن را به سر شیطان تشبیه کرده اند و شاخه های آن درخت اشراب شده و پرورش یافته از آتش جهنم است ، میوه آن آتش و برگهایش نیز از آتش خلق شده است . به هنگام تناول ، آن را تلخ تر از صبر و بدبوتر از میتر متعصنه و سخت تر از آهن می یابند ، آنگاه آنچه را که در دنیا اكل نموده اند از طعام های

ص: 41

8 - درختان دنیوی :

در قرآن کریم ، آیات بسیاری وجود دارد که در آنها به درختانی که در طبیعت و محل زیست این جهانی آدمیان وجود دارند ، اشاره شده و به نوع این درختان نیز تصریح گردیده که عبارتند از :

الف - درختان خرما : در قرآن کریم در 20 آیه به نام این درخت تصریح شده و این تعداد در مورد هیچکدام از درختان دیگر سابقه ندارد و خود بیانگر اهمیت این

ص: 42

درخت در حیات آدمی و علی الخصوص عرب دوره نزول قرآن می باشد و اما آیاتی که در آنها از این درخت یادشده عبارتند از : آیه 266 سوره بقره، آیات 99 و 141 سوره انعام، آیات 11 و 67 سوره نحل، آیات 23 و 25 سوره مریم، آیه 91 سوره اسراء، آیه 32 سوره كهف، آیه 71 سوره طه، آیه 4 سوره رعد، آیه 19 سوره مؤمنون، آیه 148 سوره شعراء، آیه 34 سوره یاسین، آیه 10 سوره ق، آیه 20 سوره قمر، آیات 11 و 68 سوره الرحمن، آیه 7 سوره الحاقه و آیه 29 سوره عبس .

ب - درخت انگور : پس از درخت خرما، درختی که از آن در قرآن کریم بیشتر یاد شده، درخت انگور است، به طوری که مرتبه نام این درخت با کلمات «عنب» و «اعناب» آمده است . از جمله در : آیه 266 سوره بقره، آیه 99 سوره انعام، آیه 4 سوره رعد، آیات 11 و 67 سوره نحل، آیه 91 سوره اسراء، آیه 32 سوره كهف،

ص: 43

آیه 19 سوره مؤمنون، آیه 34 سوره یاسین، آیه 32 سوره نبأ و آیه 28 سوره عبس .

ج - درخت زیتون : درختی پربرکت ، با محصولی بسیار ارزشمند و در اهمیت آن همین بس که در قرآن کریم چندین بار از آن یاد شده و حتی سوره ای به این نام نامگذاری نموده اند .

کلمه زیتون که هم به درخت و هم به میوه آن اطلاق می گردد ، مجموعاً 6 بار در قرآن کریم مورد اشاره قرار گرفته است : آیات 99 و 141 سوره انعام ، آیه اول سوره تین ، آیه 11 سوره نحل و آیه 29 سوره مبارکه عبس . همچنین در آیه 20 از سوره مبارکه مؤمنون بدون تصریح به نام زیتون ، از این درخت یاد شده است .

د - درخت انار : رمان که به معنی انار است و به درخت این میوه هم گفته می شود در قرآن کریم ، در آیات 99 و 141 سوره مبارکه انعام برای انار دنیوی و یک بار

ص: 44

هم در آیه 68 سوره الرحمن برای انار بهشتی آمده است .

ه - درخت سدر : سدر ، همان درخت کنار است که «درختی است تناور و خاردار ، بلندی اش تا 40 متر می رسد ؛ می گویند تا دو هزار سال عمر می کند ، میوه آن به شکل سنجد و بعد از رسیدن ، سرخ یا زردرنگ و شیرین می شود ...»⁽¹⁾.

کلمه سدر ، 4 بار در قرآن کریم و در آیات 16 سوره سبأ ، 28 سوره واقعه ، 14 و 16 سوره نجم آمده است ؛ البته تنها در مورد اول اشاره به درخت سدر دنیوی می باشد . در مورد دوم درخت سدر ، بهشتی و در دو مورد آخر اشاره به درختی است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در شب معراج آن را مشاهده فرمود.

ص: 45

1- قاموس قرآن ، جلد 3 ، صفحه 246.

و - معروشات : معروشات ، جمع کلمه «معروشه» می باشد . و «شجره معروشه» آن درختی را گویند که شاخه هایش به وسیله داربست بالا رفته و مانند درخت انگور یکی بر بالای دیگری قرار گرفته باشد . (1)

کلمه «معروشات» تنها دو بار و هر دو بار نیز در آیه 141 سوره انعام آمده است . نخست درباره درختان داربستی و بار دیگر درباره درختان غیرداربستی (غیر معروشات) استعمال شده و البته در آیه 68 سوره نحل نیز همین واژه در قالب فعل مضارع «یعرشون» مورد اشاره قرار گرفته است .

ص: 46

9 - نقش درخت در زندگی انسان ها و حیوانات

در این بخش از این نوشتار با اشاره به آیه ای از قرآن کریم ، به بیان تأثیر و نقش درخت در زندگی آدمیان از زاویه تأمین یکی از ضروریات حیات آدمی (یعنی آتش) و نیز تأثیر در زندگی یکی از حیوانات (یعنی زنبور عسل) می پردازیم :

الف - آیه 80 سوره یاسین : «الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقَدُونَ . اوست کسی که قرار داد برای شما از درخت سبز آتشی را ، پس آنگاه شما از آن درخت برمی افروزید آتش را» .

این آیه شریفه یکی از نشانه های قدرت خداوند را آفرینش آتشی می داند که از درخت سبز تولید می شود . زیرا بسی شگفت آور است که چگونه درختی سبز - که مایه خنک و روحبخش آن ، آدمی را از آسیب گرما و اشعه سوزان خورشید در امان

ص: 47

نگه می دارد - در فرآیندی دیگر ، تبدیل به آتشی افروخته می گردد که می تواند همه چیز را در کام مرگ و نیستی فروبرد . این نیست مگر به واسطه اعجاز و قدرت نهایی پروردگار توانا .

ب - سوره نحل آیه 68 : «وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ . وَوَحَىٰ فَرَسْتَادِ پروردگارت به سوی زنبور عسل ، که فرا بگیر از کوه ها خانه ها و از درخت و از آنچه بنا می کنند» .

این آیه شریفه اشاره ای دارد به نقش و تأثیر درخت در زندگی زنبور عسل ، چرا که این حشره بسیار مفید با امر غریزی و تکوینی از جانب خداوند مأمور شده است که جاهای پردرخت و شاخ های بلند و سرسبز درختان را به عنوان مسکن انتخاب کند تا بتواند به سهولت به مواد اولیه لازم برای تولید عسل دست پیدا کند .

ص: 48

ج - سوره نحل آیه 10 : « هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ . اوست کسی که از آسمان ، آبی گوارا نازل می کند که می آشامید و از آن درختانی می رویند که حیوانات خود را در آن به چرا می روید» .

در این آیه به یکی دیگر از کارکردهای درخت که همانا تأمین غذای حیوانات الهی و برخی حیوانات غیراهلی می باشد ، اشاره شده است .

ص: 49

اشاره

ابّ (گیاه)

نام قرآنی: آبا

نام فارسی: گیاه

اشاره قرآنی: عبس / 31 - 32

وَ فَاكِهَةً وَّ اَبًا مَّتَاعًا لَّكُمْ وَّ لَانْعَامِكُمْ

در قرآن فقط در يك مورد به ابّ (گیاه، علف) اشاره شده است. بنابر نقل «لغة القرآن» (94) شناسایی گیاه واقعی که در قرآن به آن اشاره شده مشکل است. اما می توان تصور کرد که چندین نوع بذر وجود دارد که هم منشأ غلات غذایی برای مصارف انسانی و هم علیقی برای حیوانات است. احتمال می رود که

ص: 50

سودمندی گیاهی واحد برای انسان و حیوان اساس آیه فوق بوده است.

انسان با اطلاع غریزی از امواج لطیف گیاهان و اثر حیات بخش آن از بودن با طبیعت بزرگ ترین لذت و شادی را احساس می کند . در تولد ، ازدواج و مرگ همان قدر گل حضور دارد که در روی میز غذا و یا در جشن ها . بعنوان ابزار عشق و دوستی گل هدیه می کنیم و همین طور برای تبریک مسکن جدید و یا تشکر از مهمان نوازی .

خانه های ما با زینت گل زیبا می شود ، شهرهای ما با پارک و سرزمین هامان با پارک های طبیعی و جنگل . اولین کاری که يك خانم خانه دار برای زیباتر شدن محیط خانه انجام می دهد قرار دادن يك گیاه یا چند شاخه گل و گلدان در اطاق است . بیشتر مردم و ادیان بهشت را به صورت مجموعه ای از گیاهان و حوریان می دانند .

ص: 51

ریشه های کرم مانند گیاه که داروین آنها را به سلول های مغزی تشبیه کرده به وسیله جوانه های سفیدرنگ موئین بطور مرتب و مداوم به عمق خاک نقب می زنند و با فشار خود را پیش می برند و در هر حرکت ترکیب خاک را می چشند . هر حفره خالی کوچکی که يك ذره ناچیز مواد نشاسته ای بتواند در آن ذخیره شوند جهت نیروی ثقل را به پیشروان گیاه نشان می دهد .

وقتی خاک خشك و بی آب باشد ریشه ها از آنجا به طرف محل مرطوب دور می زنند و یا به طرف محل عبور لوله آب تغییر جهت می دهند . ریشه گیاه كوچك و زیبای یونجه گاهی تا چهل فوت (حدود دوازده متر) به دنبال رطوبت حرکت می کند و دارای چنان توانی است که بتون را می شکند و راه خود را باز می کند .

گیاهی که برای رشد احتیاج به قیّم دارد ابتدا به طرف يك تکیه گاه می خزد و

چنان چه مناسب نباشد جهت خود را به سمت دیگر تغییر می دهد . آیا گیاه تکیه گاه را می بیند یا به صورتی که برای ما شناخته نیست آن را احساس می کند . چنان چه گیاه در میان چند مانع باشد و نتواند تکیه گاه ممکن را ببیند بدون خطا به طرف تکیه گاهی که در نزدیکی موجود است ولی دیده نمی شود حرکت می کند و از حرکت به طرف مکانی که تکیه گاه یا قیمی در آن موجود نیست خودداری می کند .

رائول فرانس(1) می گوید گیاه توان و قصد و اراده دارد . می تواند بطرف چیزی که دلخواه اوست و یا به خلاف آن حرکت کند و در این حرکت رمزی و سری است ، رمزی نظیر آنچه در حرکت همه موجودات هست .

ص: 53

1- از دانشمندان گیاه شناس فرانسوی .

ساکنان علفزار یا آنچه یونانیان آن را بوتان نامیده اند ، به نظر می رسد بر خلاف ظاهر بی حرکتشان قادر هستند که مشاهده و درك کنند و نسبت به آنچه در اطرافشان می گذرد عکس العمل نشان بدهند . درك و عکس العملشان در این زمینه در حقیقت بسیار پیشرفته تر از انسان است .

نوعی گیاه حشره خوار ، مگسی را که به آن نزدیک می شود بدون هیچ گونه لغزش و خطا گرفتار می کند و برای دسترسی به آن بدون خطای جهت یابی به آن نزدیک می شود . بعضی گیاهان پرازیتی قادرند حتی ضعیف ترین بوی شکار را تشخیص بدهند و برای رسیدن به آن بر هر مانعی فایق می شوند .

به نظر می رسد گیاه می داند کدام نوع مورچه شیره گیاهی اش را می دزدد چون به محض نزدیک شدن این نوع مورچه خود را جمع می کند و می بندد و وقتی باز

می شود که روی ساقه آن شبنم کافی باشد و برای عبور مورچه ایجاد اشکال کند . درخت اقاچیا که گیاه پیشرفته تری است مورچگانی را که برای دفع موجودات علفزار مفید می داند با دادن شیره گیاهی مناسب از سایر حشرات حفاظت می کند .

آیا این برحسب تصادف است که گیاه برای تطبیق خود با زندگی حشراتی که گل ها را با گرده بارور می کنند ، با علاقه به اشکال گونه گون رشد می کند ، حشرات را با رنگ و عطر مخصوص تطمیع و تشویق به نزدیکی و گرده پاشی می کند و سپس آن ها را با شیره دلخواهشان تغذیه و پاداش می دهد و برایشان این اطمینان را ایجاد می کند که پس از عمل تلقیح گرده ای از در مخصوص گیاهی راه خروج از محل برایشان فراهم است .

آیا این فقط يك تصادف و یا عمل غیرارادی است که نوعی گیاه ارکیده

ص: 55

گلبرگ هایش به شکل تن جنس ماده نوعی مگس است که جنس نر آن با همین تصور با آن جفت می شود و در نتیجه امر تلقیح گیاه را انجام می دهد . آیا این فقط يك تصادف ساده است که گل هایی که در شب باز می شوند عموماً سفید هستند تا حشرات و پروانه های شبانه را به خود جذب کنند و در روشنایی شفق عطر قوی تری به فضا پخش می کنند و یا گل زنبق در جائی که فقط مگس موجود باشد برای جذب آن بوی گوشت گندیده ایجاد می کند و یا گیاهانی که در معرض باد هستند و امر تلقیح گرده ای آنها به وسیله باد صورت می گیرد انرژی خود را به شکل سازی و یا عطر پراکنی جاذب هدر نمی دهند .

گیاهان برای حفاظت از خود تیغ تولید می کنند و مزه تلخ ایجاد می کنند و یا ترشحات چسبنده به وجود می آورند و حشرات مزاحم را گرفتار کرده و می کشند .

گیاه حساس لوس در خود يك مكانيزم دفاعی دارد که به محض نزدیک شدن سوسك یا مورچه یا کرم یا حشره دیگری به ساقه و حرکت به سمت برگ های خوشمزه آن با لمس يك زانده حساس به وسیله مهاجم به ساقه خم می شود و برگ جمع می شود به طوری که مهاجم یا از روی اعضاء خم شونده و جمع شونده به پایین پرتاب می شود و یا از ترس مجبور به فرار می شود .

بعضی گیاهان که در منطقه باتلاقی رشد می کنند و موفق به یافتن ازت هوا نمی شوند ازت لازم را به خوردن حشرات مخصوصی به دست می آورند . بیش از پانصد گونه گیاه گوشتخوار وجود دارد که خوراك آنها را گوشت حشرات تا گوشت گاو تشکیل می دهد . این گیاهان با وسایل و روش های ماهرانه مانند شاخك های حساس یا موی های چسبنده و یا تله های قیفی شکل قربانی خود را به دام می اندازند .

ص: 57

شاخک های گیاهان گوشتخوار نه فقط در حکم دهان گیاه است بلکه شکم گیاه را تشکیل می دهد که پس از به دام انداختن شکار با کمک پایه های حامل شاخک ها گوشت و خون شکار را هضم می کند و فقط اسکلت آن را باقی گذاشته و رها می کند .

گیاه حشره خوار ساندو در مقابل تماس میله فولادی یا دانه شن و سایر اجسام شبیه آنها هیچ عکس العملی نشان نمی دهد اما در مقابل احساس مواد غذایی که می تواند از گوشت آن استفاده کند با سرعت و حساسیت عکس العمل نشان می دهد . داروین کشف کرد که این گیاه حتی نسبت به تکه نخعی آماده شده به وزن چند صد هزارم گرم که بر روی برگ آن گذاشته شود حساسیت نشان می دهد . يك پیچك حساس که پس از ریشه های فرعی گیاه بالاترین حساسیت را دارد با تماس يك نخ ابریشم به وزن 100000:25 گرم شروع به پیچیدن به دور آن می کند .

ص: 58

ابتکار و خلاقیت گیاه برای ایجاد انواع اسکلت و سازه خیلی وسیع تر و پیشرفته تر از انسان است . سازه های ساخت انسان نمی تواند در شرایط مساوی با مقاومت تنه لوله ای شکل و بلند درخت که در مقابل طوفان های سهمگین پایدار است برابری کند . تکنیک استفاده گیاه از مکانیزم پیچاندن فنری شکل الیاف برای مقاومت در مقابل پاره شدن روشی است که هنوز انسان بطور کامل بدان پایه نرسیده . سلول گیاهی با تطویل و قلاب شدن به یکدیگر تبدیل به الیاف می شود و تشکیل ساقه مقاوم را می دهد . همراه با رشد درخت ، ساقه آن سستبر و قوی می شود تا بتواند وزن و فشار آتی را بهتر تحمل کند .

گیاه نسبت به جهت و زمان آینده حساس است . کاشفان و شکارچیان در مراتع دره می سی سی پی نوعی گیاه آفتابگردان یافتند که برگ های آن دقیقا جهت عقربه قطب نما را نشان می داد . گیاه شیرین بیان نسبت به هر نوع الکتریك و میدان

مغناطیسی آن چنان حساس است که به عنوان گیاه هواشناسی از آن استفاده می شود. گیاه شناسانی که اولین بار این شیرین بیان را در باغ گیاه شناسی کیوی لندن آزمایش کردند کشف کردند که این گیاه دارای خواصی است که به کمک آن می توان تندباد، طوفان، گردباد، زلزله و حتی وقوع آتشفشان را به طور نسبی پیش بینی کرد.

گیاهان ارتفاعات آلپ قادر به تشخیص دقیق فصول هستند و آمدن بهار را تشخیص می دهند و با حرکت جوانه های بهاری به داخل پوشش برف دیرپا به نوبه ایجاد حرارت کرده و ذوب شدن سریع تر برف را باعث می شوند.

انسان زمینی به گیاه به عنوان موجود بدون شعور نظر می کرده ولی کشف شده که گیاهان قادر به تشخیص صداهایی هستند که گوش انسان قادر به درک آن نیست و قادر به تشخیص رنگ ها و موج هایی مانند مادون قرمز و ماوراء بنفش هستند که خارج از طیف درک و احساس بشر است. گیاهان به خصوص نسبت به اشعه ایکس و

امواج تلویزیونی با فرکانس بالا بسیار حساس هستند .

رائول فرانس عقیده دارد که دنیای گیاهی نسبت به گردش و حرکت زمین و ماه و حرکت سایر سیارات منظومه شمسی حساس و پاسخگو است و روزی خواهد رسید که رابطه آن با کلیه اجرام کیهانی به اثبات برسد .

فرانس می گوید با توجه به اینکه مشخصات يك گیاه علیرغم ضایعاتی که ممکن است به آن وارد شود ثابت می ماند پس باید پذیرفت که نوعی جوهر ذاتی و هشیار وجود دارد که فرم گیاه را حفظ می کند ، نوعی هشیاری که رهبری گیاه را به عهده دارد. حال این هشیاری ممکن است در داخل گیاه باشد یا اینکه از خارج گیاه آن را هدایت کند.

گیاه موجودی است بشاش ، پر حرکت ، انعطاف پذیر و سازگار با طبیعت و همین خواص باعث شده که با شرایط مختلف خوبگیرد ، دوباره و چندین باره شکل خود را عوض کند و با محیط تطبیق دهد .

ص: 61

گیاه پس از هردوره فعالیت و خزان، وجود خودراری دانه های جدید ثبت می کند.

دانه گندم مجموعه ای است کامل . در يك انتهای این دانه شیاردار مجتمع جوانه قرار دارد و در انتهای دیگر قسمت برآمده ای است که مجموعه پیچیده ای از نشاسته پیچیده در پروتئین است و پس از کشت تا زمانی که ریشه روئیده شود جوانه را تغذیه می کند . کل دانه در سه غلاف تو در تو پیچیده شده که شامل ویتامین ها ، آنزیم ها و کانی های حیاتی برای بدن مانند کوبالت و منگنز و مولیبدن و غیره است که حذف هر يك باعث انواع نارسایی های قلبی و معدوی می شود .

آسیاب های صنعتی متداول مجتمع جوانه و سه غلاف سبوس را جدا می کند و برای خوراك دام می فرستد و دو نوع آرد معمولی سفید و عادی که عمدتاً نشاسته است برای انسان باقی می گذارد .

سایر حبوبات که از آنها نان تهیه می شود مانند جو ، ذرت ، جو سیاه هم ساختمان

و ترکیبی مشابه گندم دارند. سرگندم یکی از منابع نادر ویتامین ب کمپلکس در طبیعت است و شاید به همین علت گندم ماده اصلی حیات نامیده می شود. گندم علاوه بر مواد بالا دارای مقداری باریوم است که کمبود آن در انسان ایجاد امراض معدوی و قلبی می کند و جزئی و انادیوم دارد که برای سلامت قلب لازم است. در هرم حیات، گیاه نقش اساسی دارد. «انسان قادر نیست از مواد طبیعی مستقیماً تغذیه کند، بنابراین گیاه به عنوان واسطه بین خاک و حیوان و انسان وارد عمل می شود و آنها را مستقیم یا غیرمستقیم تغذیه می کند». بدن ما با وساطت گیاه و حیوان از خاک ساخته می شود. میکروارگانیسم ها مواد شیمیایی خاک را می شکنند و آن را برای رشد گیاه آماده می کنند.

ص: 63

نام قرآنی : عنب (مفرد) - اعناب (جمع)

نام فارسی : انگور، فَرشك

اشارات قرآنی :

1 - 266 / بقره 2 - 100 / انعام 3 - 4 / رعد

4 - 11 / نحل 5 - 67 / نحل 6 - 91 / اسراء

7 - 32 / كهف 8 - 19 / مؤمنون 9 - 34 / يس

10 - 31 - 32 / نبأ

إِنَّ لِلْمُتَّيِّنِينَ مَفَازًا. حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا

پرهیزکاران را جایی است در امان از هر آسیب . بستان ها و تاکستان ها .

ص: 64

وَعَبَابًا وَقَضْبًا

و تاءك و سبزی های خوردنی .

انگور یکی از لذیذترین میوه هایی است که خداوند برای انسان آفریده است و از این رو یازده مرتبه در قرآن مجید نام این میوه آمده است .

تاکنون حدود هشت هزار نوع انگور پرورشی در سرتاسر جهان دیده شده است که نوعی انگور بی دانه (به نام تامسون) در سطحی وسیع در چندین کشور از جمله ایتالیا، فرانسه، روسیه، اسپانیا، ترکیه، ایران، افغانستان، ژاپن، سوریه، الجزیره، مراکش و امریکا کاشته می شود .

انگور یکی از بهترین منابع طبیعی گلوکز و فروکتوز است و 20% انگور را این

ص: 65

مواد تشکیل می دهد . علاوه بر قندها انگور دارای اسید تارتاریک و اسید مالیک فراوان است . مواد معدنی مانند سدیم ، پتاسیم ، کلسیم و آهن به مقدار زیاد در آن وجود دارد . در صورتی که پروتئین و چربی آن بسیار ناچیز است . بوی مخصوص انگور به علت ژرانیول و لینالول موجود در آن است(1) . اخیرا ترکیب دیگری به نام ویتامین P از آن تهیه می شود (2) . گفته می شود این ویتامین در جلوگیری از خونریزی های ناشی از بیماری قند بسیار مؤثر است ، تورم وریدی و تصلب شرائین بدن را به خوبی بهبود می بخشد . انگور به علت مواد معدنی موجود در آن خاصیتی محرک ، هاضم ، آرام بخش ، اشتهاآور ، مبرّد و مدّر دارد . خون را زیاد و تصفیه

ص: 66

1- وینکلر ، ا.ج. ، تاک پروری عمومی .

2- ثروت هند ، مواد خام.

می کند و ناتوانی عمومی را درمان می بخشد. آب غوره قابض است و گلودرد را درمان می کند. شیره تانک برای بیماری های پوستی و چشم درد مفید است. انگور همچنین برای برنشیت مزمن، بیماری های قلبی، التهاب کلیه و نفرس مفید است. برای جلوگیری از تشنج ناشی از یبوست آب انگور به کودک می خوراندند و برای رفع تب و سرماخوردگی بسیار ثمربخش است. برای مبتلایان به بیماری یرقان نیز غذای مفیدی است.

قبل از ظهور اسلام انواع بسیار خوب انگور در مناطق وسیعی در سوریه، عراق، فلسطین، حجاز، یمن و حضرموت به عمل می آمد و شراب به مقدار زیاد تولید می شد. بعد از ظهور اسلام شراب سازی و مصرف شراب منفور و حرام شناخته شد. اما کاشت درخت مو را برای استفاده از انگور آن حلال می دانستند و این کار را تشویق می کردند. این حقیقت را نمی توان نادیده گرفت که در جامعه عرب جاهلی

ص: 67

کارهای ناشایست زیاد وجود داشت و اعتیاد به شراب یکی از علل این فساد اخلاقی بود. دستور حرمت شراب به طور ناگهان اعمال نشد. بلکه این امر به طور تدریجی و بر پایه اصول روان شناختی انجام گرفت. در مرحله اول (219 / بقره) بیان می کند که گناه شراب از سود آن بیشتر است. پس از این در آیه دیگری (43 / نساء) می فرماید «آنگاه که مست هستید گرد نماز مگردید.» لذا می بینیم این دو آیه قرآن کریم مؤمنان را از شرب خمر بر حذر می دارد و سرانجام در سوره مائده آیه های 90 و 91 حرمت قطعی آن اعلام می شود.

پس از نزول این آیه سوره مائده مردم مدینه هر نوع شرابی را به کوچه ها ریختند بعضی از مسلمانان می خواستند اندوخته شراب خود را به همشهریان یهودی خود ببخشند اما اجازه چنین کاری را نیافتند. بنابر حدیثی تهیه، شرب و حتی بخشیدن

در قرآن مجید با کلمات مختلفی مانند خمر ، شراب ، سَك و کأس به شراب اشاره شده است . خمر در اصل به معنی شراب انگور است ولی به طور عام این کلمه را می توان برای هر نوع شرابی به کار برد . سکر هر چیزی است که سبب مستی شود . کأس به معنای جام است و شراب معنای هر نوع مایع نوشیدنی از جمله شراب است . کلمه خمر در سوره بقره / 219 سوره مائده / 90 و 91 ، سوره محمد / 15 و کأس در سوره طور / 23 ، سوره دهر / 5 ، سوره واقعه / 18 و سوره صافات / 45 آمده است و کلمه شراب چندین بار در جاهای مختلف ذکر شده است .

ص: 69

نام قرآنی: رُمان

اشارات قرآنی:

1 - 99 / انعام 2 - 141 / انعام 3 - 68 / رحمن

در قرآن مجید سه جا از رُمان نام برده است . در سوره انعام / 141 درباره میوه این درختان توصیه مهمی شده است . در آن ذکر شده : چون ثمر آوردند از آنها بخورید و در روز درو حق آن را بپردازید ؛ معنی این دستور آن است که خداوند انحصار یا مالکیت فردی محصولات کشاورزی و نباتی را نمی پسندد .

زادگاه انار ایران است . انار میوه ای بسیار لذیذ و آبدار است و از روزگاران بسیار قدیم به عنوان میوه ای خوراکی و هم برای مصارف پزشکی اهمیت بسیار داشته است.

ص: 70

ارزش انرژی زایی میوه انار 65% است. آب انار به سادگی هضم می شود و شامل 15% مواد قندی است که منبعی سرشار از سدیم است.

انار ماده ای غذایی مطبوع و دارای خواص طبی بسیار است. دارویی مقوی قلب است و برای التهاب معده و جلوگیری از درد دل نافع است. آب انار شربت میبرد و بسیار عالی است و به هنگام اسهال تشنگی را برطرف می کند. در درمان اسهال ساده و اسهال خونی مؤثر است. آب انار برای انواع ناخوشی ها از قبیل التهاب قولون، کم خونی، یرقان، فشار خون، بواسیر و درد مفاصل دارویی مفید است. و اگر با عسل خورده شود صفر را کم می کند.

جوشانده پوست ریشه انار که شامل ماده قلیایی پلاترین و جوهر مازو است، دارویی بسیار مؤثر برای دفع کرم ها از جمله کرم روده است. نقل شده که این

ص: 71

جوشانده برای بیماری سل نیز مؤثر است .

پوست ضخیم انار سبب می شود که این میوه با کیفیت خوبی نگهداری شود . انار را می توان تا شش ماه نگهداری کرد . پوست انار بیش از 20% جوهر مازو دارد و گاهی در صنعت چرم سازی به کار می رود . چرم معروف مراکشی و اسپانیایی در زمان گذشته با پوست انار دباغی می شد .

گل انار دارای خاصیت طبی بسیار زیادی است . و در مورد سقط جنین غیر عمدی تجویز می شود . گل های سرخ روشن انار شامل رنگ دانه هایی با کیفیت عالی است .

ص: 72

نام قرآنی : تین

اشاره قرآنی : 1 - 4 / سوره تین

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ. وَطُورِ سِينِينَ. وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ. لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ.

سوگند به انجیر و زیتون. سوگند به طور مبارک. سوگند به این شهرایمن، که ما آدمی را در نیکوتر اعتدالی بیافریدیم .

در قرآن مجید فقط يك مرتبه کلمه تین (انجیر) آمده است . اما این یگانه یادآوری اهمیتی بسیار دارد . خداوند به تین و زیتون ، طور سینا و بلد

ص: 73

امین (مکّه) سوگند یاد می کند و می فرماید آدمی در این دنیا به نیکوترین اعتدالی آفریده شده است .

حدیث

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود : «انجیر میوه بهشت است . آن را بخورید که بواسیر را درمان می کند ورم مفاصل را بهبود می بخشد» .

ص: 74

نام قرآنی: ورق

نام فارسی: برگ

اشارات قرآنی:

1 - انعام / 59

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلْمَتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

کلیدهای غیب نزد اوست. جز او کسی را از غیب آگاهی نیست. هرچه را که در خشکی و دریاست می داند هیچ برگگی از درختی نمی افتد مگر آن که از آن آگاه است

ص: 75

و هیچ دانه ای در تاریکی های زمین و هیچ تری و خشکی نیست جز آن که در کتاب مبین آمده است.

2 - اعراف / 22

فَدَلَّيْهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادِيَهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَ
أَقُلَّ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ

و آن دورا بفریفت و به پستی افکند. چون از آن درخت خوردند شرمگاه هایشان آشکار شد. و به پوشیدن خویش از برگ های بهشت پرداختند. پروردگارشان نداداد: آیا شمارا از آن درخت منع نکرده بودم و نگفته بودم که شیطان به آشکارا دشمن شماست؟

3 - طه / 121

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ

ص: 76

از آن درخت خوردند و شرمگاهشان در نظرشان از دو سو پیدا شد. و همچنان برگ درختان بهشت بر آن ها می چسبانیدند. آدم در پروردگار خویش عاصی شد و راه گم کرد.

در سوره اعراف و طه کلمه ورق به معنای برگ در متن داستان آدم و حوا آمده است، وقتی که نافرمانی از نهی خداوند کردند و از میوه درخت ممنوع خوردند و برای تنبیه برهنگی آنان آشکار شد و به سرعت با برگ (ورق) درختان بهشتی آن را پوشاندند. مفسران قرآن، به طور کلی، منبع این برگ ها را مشخص نکرده اند. اما بعضی از محققان تورات شناس گفته اند. که آن درخت انجیر بوده که آدم و حوا با آن بدن خود را پوشاندند.

نام قرآنی: بصل

نام فارسی: پیاز

اشاره قرآنی: 61 / بقره

سیر و پیاز از نظر گیاه شناسی از يك جنس می باشند . بیش از 60 گونه گیاه مختلف از جنس سیر در مصر و عربستان می روید . مردم مصر باستان علاقه زیادی به سیر و پیاز داشتند . نقل شده که در زمان ساختن هرم بزرگ کنوپس (حدود سال 3700 ق.م.) برای کارگرانی که به خدمت گرفته شده بودند در برنامه غذایی شان علاوه بر تربچه ، سیر و پیاز نیز وجود داشت که 160 سگّه در این راه صرف شد .

ص: 78

ارزش فعلی این مبلغ برابر چهل کرور(1) روپیه هندی است . این مبلغ گزاف نمایانگر اهمیت سیر و پیاز برای مردم آن زمان می باشد . آنان پیاز را می پرستیدند و به آن سوگند می خوردند اما مجاز نبودند بعد از خوردن پیاز وارد معبد شوند . مردم نیز عموماً برین باور بودند که جهان به شکل همان لایه های پوست پیاز است .

حداقل سه حدیث در صحیح بخاری(2) هست که دلالت بر این که حضرت محمد صلی الله علیه و آله از بوی سیر و پیاز نفرت داشت و به اصحابش می فرمود : بعد از خوردن

ص: 79

1- هر کرور هندی برابر با یکصد لاک و هر لاک برابر با 100000 است.

2- بخاری ، محمد بن اسماعیل ، الجامع الصحیح .

سیر یا پیاز بلافاصله نزد او نیابند . اما در هیچ يك از این احادیث خوردن سیر یا پیاز نهی نشده است . مسلم است که این هر دو گیاه از نظر طبّی بسیار مفیدند اما بوی زنده و طعمی تند دارند مخصوصا اگر به صورت خام مصرف شوند .

پیاز از ترکیبات مهم بسیاری از غذاهاست . پیاز خام اگر چه سبب ناهنجاری در تنفس می شود ، اما پیاز پخته را برای خاصیت ضد عفونی کننده ای که برای تمام دستگاه گوارش دارد همگان مصرف می کنند . پیاز محرك ، مدر و خلط آور است (1) . پیاز مخلوط با نمک طعام برای درمان قولنج و اسکوربوت مفید است و پیاز سرخ کرده به صورت ضماد برای دمل هایی که سرباز نکرده اند به کار می رود .

ص: 80

1- بلاکو، ن. و. ، راهنمای دارویی فوق العاده کشور.

بوییدن آب پیاز برای به هوش آوردن بیمار و برای رفع تشنج کودکان ، سردرد ، صرع و تشنج مفیداست و پادزهری مناسب برای مسمومیت های ناشی از دخیانیات است. برای رفع گوش درد آب پیاز گرم به گوش می چکانند . جوشانده پیاز برای جلوگیری از احساس گرمای شدید بسیار مناسب است . پیاز سرخ کرده دارویی مؤثر برای بواسیر است .

ص: 81

حب (بذر، غله)

نام قرآنی: حب

نام فارسی: بذر، غله

اشارات قرآنی:

1 - بقره / 3 261 - انبیاء / 16

2 - انعام / 59، 95، 99 - لقمان / 16

5 - یس / 8 33 - نبا / 15

6 - ق / 9 9 - عبس / 27

7 - رحمن / 12

ص: 82

به طوری که ملاحظه می شود در قرآن اشارات زیادی به کلمه حب به معنای غله (دانه) شده است اما در این آیات اشاره به دانه خاصی نشده است.

چندین نوع گندم، جو و ارزن از روزگاران قدیم در سرزمین عربستان می روئیده است. نقل شده که گندم، جو 5000 سال قبل از میلاد مسیح در شام و فلسطین کاشته می شده است.

ص: 83

نام قرآنی: قثًا

نام فارسی: خیار

اشاره قرآنی: 61 / بقره

در قرآن در آیه فوق از خیار به نام «قثًا» همراه با عدس ، پیاز و سیر نام برده است . این ها سبزی هایی بودند که بنی اسرائیل قبل از خروج از مصر و سرگردانی در صحرای سینا ، همراه با پیامبرشان موسی ، عادت داشتند آن را بخورند.

انواع خیار به صورت خام و پخته مصرف می شود . خیار شامل 90 درصد آب ،

ص: 84

حدود 3 درصد مواد قندی، کمتر از يك درصد پروتئين و مقداری بسیار ناچیز چربی می باشد. خیار سرد و مدّر است. و ماده ای بسیار پرارزش برای ساختن سالاد است.

بنابراحدیثی که در صحیح بخاری(1) و صحیح مسلم(2) آمده از عبدالله بن جعفر نقل شده که گفت: من خود دیدم که حضرت محمد صلی الله علیه و آله خرمای تازه و خیار را با هم می خورد.

ص: 85

1- بخاری، محمد بن اسماعیل، الجامع الصحیح.

2- مسلم بن حجّاج، صحیح.

خردل

نام قرآنی : خردل

نام فارسی : اسپندان ، خردل

اشارات قرآنی :

1 - 47 / انبیاء

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ

روز قیامت ترازوهای عدل را تعبیه کنیم و به هیچ کس ستم نمی شود . اگر عملی به سنگینی یک خردل هم باشد به حسابش می آوریم ، که ما حساب کردن را بسنده ایم .

ص: 86

يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَأْكُلْ مِنْ حَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ

ای پسرک من ، اگر عمل تو به قدر يك دانه خردل در درون صخره ای یا در آسمان ها یا در زمین باشد ، خداوند به حسابش می آورد ، که او ریزبین و آگاه است .

در دو آیه از دو سوره مختلف قرآن مجید نام خردل آمده است و در هر دو مورد اشاره به کمترین مقدار و کوچک ترین واقعه است . این بیشتر از آن جهت است که دانه خردل نه در عربستان که دیگر نقاط جهان کوچک ترین دانه شناخته شده است .

ص: 87

علاوه بر 27 درصد روغن غیر فژار موجود در دانه ها ، خردل سیاه شامل گلوکوزید ، سینی گرین ، (پتاسیم مایورونیت) ، آنزیم می روزین ، لیسیتین ، لعاب و قلیا (4%) می باشد . روغن غیر فرار موجود در آن گلیسیرید اسید اولئیک ، اسید سیتریک و اسید اوریک است . آرد خردل قی آور است و برای ضماد نیز به کار می رود . از نظر مصرف خارجی این روغن محرك است ، مشمع خردل برای نقرس ، سیاتیک ، کهیر و غیره مؤثر است . تصور می شود دانه خردل ضدکرم و اشتهاآور باشد و نرم کردن غذا در دهان را آسان می کند .

نام قرآنی : خَمَط

نام فارسی : درخت مسواك

اشاره قرآنی : 16 / سبأ

این آیه سوره سبأ در بحث مربوط به سدر و گز بیان شد . همان گونه که قبلاً ذکر شد ، خَمَط را مترجمان انگلیسی قرآن معمولاً به معنای درختی که میوه ای تلخ دارد آورده اند . اما بسیاری از مفسران و مترجمان عربی ؛ فارسی و اردو آن را اراك (عربی ، فارسی) معنی کرده اند . اراك که در عربی شجرة السواك نامیده می شود از درختان مهم عربستان است و اغلب از شاخه و ریشه آن برای مسواك استفاده می کنند . اخیراً بهره برداری از این درخت برای استفاده از عصاره چوب آن در خمیر دندان توجه

صنایع اروپایی و امریکایی را شدیداً جلب کرده است . گزارش داده اند که این عصاره محتوی مقدار زیادی نمک ها و رزین هایی است که برای تمیز کردن و براق کردن دندان ها مؤثر است .

در چندین حدیث حضرت محمد صلی الله علیه و آله به یارانش امر فرمود که دندان هایشان را هر روز مسواک بزنند . از آن حضرت روایت شده که فرمود «شما باید دهانتان را بشویید و این به معنای ستایش خداوند است» . آن حضرت چنان توجهی به بهداشت دهان و دندان داشت که مرتباً به پیروانش توصیه می فرمود دندان هایشان را به نیکوترین وجهی مسواک بزنند .

نقل شده که مسواک چندین خاصیت دارد . از آن جمله است سفید و خوشبو کردن دندان ها ، محکم کردن و قوت بخشیدن به لثه ها و دندان ها و

ص: 90

روشنی بخشیدن به ذهن، افزایش حافظه، دفع سودا و بلغم، روشنی چشم، تحریک اشتها و دفع یبوست. (1)

حدیث

از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: اگر امری بسیار مشکل نبود مسواک کردن را بر ائمتّم واجب می کردم. (2)

ص: 91

1- لوئیس، م. ا.، گیاهانی که برای تمیز کردن دندان به کار می روند.

2- بخاری، محمدبن اسماعیل، الجامع الصحیح.

ریحان

نام قرآنی: ریحان

نام فارسی: شاه اسپرم، نازبویه

اشارات قرآنی:

1 - 12 / رحمن

وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ.

و دانه هایی که همراه با کاهند و نیز گیاهان خوشبو.

2 - 89 / واقعه

فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِيمٍ.

برای اوست آسایش و روزی و بهشت پر نعمت.

ص: 92

آرتور آربری(1)، پیکتال(2) و یوسف علی(3) همه ریحان را علفی خوشبو ترجمه کرده اند .

تمامی قسمت های گیاه ریحان بسیار خوشبو است . برگ ها شامل يك نوع روغن اصلی است که مرکب از لینالول ال ، متیل سنمیک و ترپنین است . تصور می شود که این گیاه محرك ، قابض خون ، مسکن ، مدر و ضدنفخ باشد(4). بوییدن عصاره برگ

ص: 93

-
- 1- قرآن کریم ، ترجمه آرتور ، ج. ، آربری .
  - 2- قرآن کریم ، ترجمه محمد مردوک ، پیکتال و فاتح محمد جلندری .
  - 3- قرآن کریم ، ترجمه علامه عبدالله یوسف علی .
  - 4- بلاکو ، ن. و. ، راهنمای دارویی فوق العاده کشور .

آن عطسه آور است و دماغ را پاکیزه می کند . برای درمان ناراحتی های خفیف روانی و هیستریک نیز مؤثر است . برای درمان دل درد و بیماری های پوستی نیز به کار می رود . دانه های لعابدار آن بسیار قابض است و برای بهبود اسهال روده ای تجویز می شود . تخم ریحان برای ناراحتی های مجاری ادراری مانند سوزنک و کم ادراری نیز مفید است . ریشه ریحان به عنوان مرهم به کار می رود . در اروپا از ریحان برای خوشبو کردن بعضی از غذاها استفاده می کنند .

ص: 94

زراعت

نام قرآنی: زرع

نام فارسی: زراعت

اشارات قرآنی:

1 - انعام / 7 141 - دخان / 26

2 - نحل / 8 11 - فتح / 29

3 - کهف / 9 32 - حجرات / 29

4 - شعراء / 5 148 - سجده / 27

6 - زمر / 21

در قرآن کریم در بسیاری از مواردی که به کشت و زرع اشاره شده کلمه زرع آمده

ص: 95

است. هرچند در جزیره العرب رودی به نام نبود، اما فعالیت های کشاورزی از خصوصیات زندگی اعراب بود و این بیشتر به علت آبیاری از طریق سدهای بزرگ و وجود واحه ها امکان پذیر بود. تصوّر می شود که سدی عظیم در آن دوران وجود داشت. در قرآن کریم به چنین سدی اشاره شده است و آن سد عَوم است که شکستن آن ویرانی بزرگی به دنبال داشت.

ص: 96

زقوم

نام قرآنی: زقوم

نام فارسی: زقوم

اشارات قرآنی:

1 - اسراء / 60

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي آرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُحَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا

و آن گاه که تو را گفتیم: پروردگارت بر همه مردم احاطه دارد و آنچه در خواب به

ص: 97

تو نشان دادیم و داستان درخت ملعون(1) که در قرآن آمده است چیزی جز آزمایش مردم نبود. ما مردم را می ترسانیم ولی تنها به کفر و سرکشی افزوده می شود .

2 - صافات / 62 - 68

أَذَلِكْ خَيْرٌ نَزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ . إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ . إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ . طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ . فَإِنَّهُمْ لَا كَلُونَ مِنْهَا

ص: 98

1- آیات عامه و اتفاق خاصه تأیید می کند که مراد از رؤیای در این آیه خوابی است که رسول درباره بنی امیه و شجره ملعونه این دودمان است. البته جمعی هم از مفسران گفته اند مراد از شجره قرآن زقوم است (رك: علامه سید محمد حسین طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه کانون انتشارات محمدی، تهران، 1363، ج 25، ص 239 .

فَمَا لَوْ أَنَّ مِنْهَا الْبُطُونَ . ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ . ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ .

آیا خورش را این بهتر یا درخت زقوم؟ ما آن درخت را برای ابتلای ستمکاران پدید آوردیم .

درختی است که از اعماق جهنم می روید، میوه اش همانند سر شیاطین است، دوزخیان از آن می خورند و شکم انباشته می سازند و بر سر آن آمیزه ای از آب سوزان می نوشند و سپس بازگشتشان به همان جهنم است.

3 - دخان/43 - 48

إِنَّ شَجَرَتَ الرَّقُومِ . طَعَامُ الْأَثِيمِ . كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ . كَغَلْيِ الْحَمِيمِ . خُذُوهُ فَاعْتَلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ . ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ

ص: 99

هر آینه درخت زقوم، طعام گناه کاران است، همانند جوشیدن آب جوشان، بگیردش و به سختی به میان جهنّمش بکشید: و بر سرش آب جوشان بریزید تا شکنجه شود.

4 - واقعه / 52 - 56

لَا كَلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهَيْمِ هَذَا نُزْلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ

از درختان زقوم خواهید خورد و شکم های خود را پر خواهید کرد و بر سر آن آب جوشان خواهید نوشید. چنان می نوشید که شتر تشنه آب می نوشد. این است غذایشان در روز جزا.

ص: 100

بنابر نقل المنجد (فرهنگ لغت عربی) زقوم درختی است در جهنم که غذای اهل جهنم از آن درخت است. در بعضی فرهنگ ها به معنای گیاهی خاردار و تلخ مزه آمده است. در قرآن مجید سه بار از این گیاه به نام زقوم اسم برده است و در يك جا هم به نام «شجره ملعونه»، درخت ملعون، از آن اسم برده است.

ابوالاعلی مودودی در تفهیم القرآن⁽¹⁾ گفته است که درخت زقوم در تهامه می روید. این گیاه طعمی تلخ و بد دارد و شیره ای که از ساقه آن تراوش می شود سبب تاول زدن بدن آدمی شود.

قرآن مجید زقوم را آن چنان واضح توصیف کرده که با توجه به اطلاعات گیاهی

ص: 101

1- مودودی، ابوالاعلاء، تفهیم القرآن، قاضی آباد، 1986 (اردو).

و شیمیایی تعیین زقوم واقعی مشکل نیست. قبل از شناخت این گیاه سه صفتی را که قرآن به آن نسبت داده باید به یاد داشته باشیم. اول، خوردن زقوم سبب ایجاد سوختگی در معده یا در داخل بدن می شود. دوم، تنه (سنبله های) آن شبیه سر شیطان است یعنی چیز بزرگ و گرد. سوم غذای گناه کاران که در این چهار آیه قرآن به آن اشاره شده شجره زقوم یا شجرة الملعونه است. لذا منظور از غذای گناه کاران تمامی درخت است نه میوه آن به تنهایی .

ص: 102

نام قرآنی: زیتون

اشارات قرآنی:

1 - 99 / انعام 2 - 141 / انعام 3 - 11 / نحل

4 - 20 / مؤمنون

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالذَّهْنِ وَصَبْغٍ لِلْأَكْلِينَ

ودرختی است که در طور سینامی روید. روغن می دهد و آن روغن برای خوردندگان نان خورشی است .

5 - 35 / نور

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ

ص: 103

فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ
يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

خدا نور آسمان ها و زمین است . مثل نور او چون چراغدانی است که در آن چراغی باشد ، آن چراغ درون آبگینه ای و آن آبگینه چون ستاره ای درخشنده . از روغن درخت پربرکت زیتون که نه خاوری است و نه باختری افروخته باشد . روغنش روشنی بخشد هرچند آتش بدان نرسیده باشد . نوری افزون بر نور دیگر . خدا هرکس را که بخواهد بدان نور راه می نماید و برای مردم مثل هامی آورد. زیرا بر هر چیز آگاه است .

6 - 29 / عبس 7 - 1 - 4 / تین

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ. وَطُورِ سِينِينَ. وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ. لَقَدْ خَلَقْنَا

ص: 104

سوگند به انجیر و زیتون ، سوگند به طور مبارك ، سوگند به این شهر ایمن ، که ما آدمی را در نیکوتر اعتدالی بیافریدیم .

نام زیتون شش مرتبه در قرآن آمده است و يك بار در سوره مؤنون / 20 اشاره غیرمستقیم به درختی شده که روغن می دهد و در کوه سینا می روید . نام زیتون به تنهایی فقط دوبار آمده است در حالی که پنج بار همراه با دیگر میوه ها یعنی خرما ، انار ، انگور و انجیر از آن یاد شده است .

ایتالیا و اسپانیا عرضه کننده عمده این روغن به بازار جهانی می باشند .

زیتون ارزش دارویی زیادی دارد . در صورتی که به صورت خوراکی مصرف شود ماده ای مغذی ، آرام بخش و مسهلی ملایم است و زخم معده و اثنی عشر بیمار را

بهبود می بخشد. و در مورد نارسایی های کلیوی به عنوان غذایی بدون ازت تجویز می شود. روغن زیتون ماده ای ملین است و مصرف خارجی آن پوست بدن و تاول های سودا (اگزما) و داءالصدف را نرم می کند. این روغن برای ماساژ دادن نیز مناسب است و از ترکیبات مهم بسیاری از مرهم ها و ضمادها می باشد.

روغن زیتون سوخت مناسبی برای چراغ است. در سوره نور / 35 این کاربرد زیتون به خوبی وصف شده است. کسانی که روغن زیتون را به کار برده یا دیده اند به سادگی این آیه را درک می کنند. نوع مرغوب روغن زیتون زرد کرمی رنگ، گاهی متمایل به سبز، چنان صاف و شفاف است که اگر در ظرفی شیشه ای ریخته شود حالت شیئی درخشان دارد و چون در چراغی بسوزد روشنی چراغ افزون می شود. این خاصیت زیتون در عبارت «نور علی نور» توصیف شده است.

ص: 106

کبوتری با شاخه ای زیتون در منقار رمز جهانی صلح و وحدت است . این رمز از کشتی نوح سرچشمه می گیرد . بنابر روایتی (1) هنگامی که خشم خداوند ، که در طوفان ظاهر شده بود ، کاهش یافت کبوتری با شاخه ای زیتون در منقارش ظاهر شد که نشانه آرامش و صلح بود .

يك حديث

در حدیثی (29) رسول خدا حضرت محمد صلی الله علیه و آله به مردم توصیه می کند که از روغن زیتون برای خوردن و برای ماساژ دادن استفاده کنند زیرا از «شجره مبارکه» گرفته شده است .

ص: 107

1- سفر پیدایش : 11/8 .

زنجبیل

نام قرآنی: زنجبیل

نام فارسی: زنجبیل شنکلیل

اشاره قرآنی: 17 / انسان (دهر)

و يُسْتَقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا

در آن جا جامی بنوشانندشان که آمیخته با زنجبیل باشد .

در این آیه خداوند به اهل بهشت وعده فرموده که به پاداش کارهای نیکویشان در دنیا به آنان شرابی می نوشاند با طعم زنجبیل . در تفسیر مظهري(1) آمده که اعراب

ص: 108

1- عثمانی ، محمد ثناء الله ، تفسیر مذهبی ، ندوة المصنّفین ، دهلی (اردو) .

علاقه زیادی به زنجبیل داشتند لذا خداوند بنابر ذائقه آنان چیزی وعده فرمود . ابوالاعلی مودودی می نویسد اعراب عادت داشتند زنجبیل را با آب نوشیدنی خود بیامیزند(1).

زنجبیل محرك جهازهاضمه و برای هضم غذا بسیار مفید است . زنجبیل برای درمان سوء هاضمه ، نفخ ، قولنج ، استفراغ ، تشنج موضعی ، حالت های دردناك معده و تنگی نفس بسیار مؤثر است . عصاره زنجبیل همراه با آب لیمو و نمك طعام اگر قبل از غذا خورده شود ، برای بی اشتهايي سودمند است . همچنین در مورد صفرا و سرسام تجویز می شود . در مورد سوزش گلو و گرفتگی سینه و صدا يك تکه

ص: 109

1- مودودی ، ابوالاعلاء ، تفهیم قرآن ، قاضی آباد ، 1986 (اردو) .

زنجبیل را می‌جویند تا بزاق خوب ترشح شود. عصاره زنجبیل برای درمان دیابت و رماتیسم مزمن و مراحل ابتدایی سیروز کبدی مفید است. دندان درد و سردردهای عصبی با خمیری از زنجبیل خشک و آب تسکین می‌یابد. ابن سینا خواص تقویتی بسیاری علاوه بر این خواص برشمرده است. جالینوس استفاده از زنجبیل را در مورد فلج و همه بیماری‌های ناشی از سردی تجویز می‌کند.

ص: 110

نام قرآنی : سدره - سدر

نام فارسی : سدر

اشارات قرآنی :

1 - 15 - 16 / سبأ

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ
فَاعْرَضُوا فَآزَلْنَا عَلَيْهِمْ سَبِيلَ الْعَرَمِ وَبَدَّلْنَا لَهُمْ جَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَى أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثَلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ

مردم سبأ را در مساکنشان عبرتی بود : دو بوستان داشتند ، یکی از جانب راست و

ص: 111

یکی از جانب چپ . از آنچه پروردگارتان به شما روزی داده است بخورید و شکر او را به جای آورید . شهری خوش و پاکیزه و پروردگاری
آمرزنده . اعراض کردند ، ما نیز سیل ویرانگر را بر آنها فرستادیم و دو بوستانشان را به دو بوستان بدل کردیم با میوه ای تلخ و شوره گز و
اندکی سدر .

2-7-18 / نجم

وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى . ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى . فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى . فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى . مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى . أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ . وَ
لَقَدْ رَأَتْ نَزْلَةَ أُخْرَىٰ . عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ . عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ . إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ . مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ .

و او به کناره آسمان بلند بود . سپس نزدیک شد و بسیار نزدیک شد . تا به قدر دو

ص: 112

کمان یا نزدیک تر . و خداوند به بنده خود هرچه باید وحی کند وحی کرد . دل آنچه را که دید دروغ نشمرد . آیا در آنچه می بینید با او جدال می کنید ؟ او را بار دیگر هم به دیده نزد سدرۃ المنتهی که آرامگاه بهشت نزد آن درخت است . وقتی که سدره را چیزی در خود می پوشید چشم خطا نکرد و از حد درنگذشت . هر آینه پاره ای از آیات بزرگ پروردگارش را بدید .

3 - 27 - 34 / واقعه

وَ أَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ . فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ . وَ طَلْحٍ مَّنْضُودٍ . وَ ظِلِّ مَمْدُودٍ . وَ مَاءٍ مَّسْكُوبٍ . وَ فَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ . لَا مَقْطُوعَةٍ وَ لَا مَمْنُوعَةٍ . وَ فُرْشٍ مَّرْفُوعَةٍ .

اما اصحاب سعادت . اصحاب سعادت چه حال دارند ؟ در زیر درخت سدر

ص: 113

بی خار و درخت موزی که میوه ای بر یکدیگر چیده شده . و سایه ای دایم . و آبی همواره جاری . و میوه ای بسیار . که نه منقطع می گردد و نه کس را از آن بازدارند . و زنانی ارجمند .

در قرآن مجید چهار بار نام کلمه سدره آمده است . دویار در سوره نجم و دویار در هر يك از سوره های واقعه و سبأ . فقط يك مورد (سوره سبأ) اشاره به این زمین خاکی و سه مورد دیگر وصف بهشت و آسمان هاست .

برای دریافت هویت واقعی و ماهیت حقیقی سدره باید به هدف قرآن از اشاره به این درخت توجه کرد . در هیچ يك از چهار آیه مربوط به سدر نشانه ای یا وصفی از میوه آن نیامده است . به علاوه در هیچ يك از این آیات خداوند کلمه سدر را همراه با درختان میوه دار دیگر مانند نخل ، زیتون ، انجیر ، انگور و انار نام نبرده است . در

ص: 114

چندین آیه قرآن نام این میوه ها و درختان میوه با هم آمده است اما در هیچ جا نام سدر همراه با آنها نیامده است . از این رو به روشنی معلوم است که منظور خداوند از ذکر سدره در واقع تنها بیان زیبایی ، استحکام و عظمت درخت سدر بوده نه میوه آن . مثلاً در سوره نجم و سوره واقعه با ذکر کلمه سدره وصف بدیع و زیبایی از آسمان ها و بهشت آمده است در صورتی که در سوره سبأ سدر يك نوع از سه درخت استواری بود که از سیل بنیان کن عرم در امان ماند ؛ دو درختِ دیگر خردل و گز بود .

سدره ای که وصف آن در قرآن آمده هیچ يك از این گونه های گیاهی نیست . زیرا در سوره نجم و واقعه وصف زیبایی درختان سدره آمده و در سوره سبأ از وجود آن در سرزمین سرد و کوهستانی یمن با ارتفاعی بیش از 1300 متر از سطح دریا سخن

گفته است(1). در چنین ارتفاعی گمان نمی رود که درخت کنار حتی به صورت غیر خودرو برآید . کنار را نمی توان درخت رعنا و مفید دانست به حدی که توصیف آن شایسته آیه هایی در مورد سدرۃ المنتهی و بهشت باشد . و به این نکته باید توجه داشت که در آیه ها ذکری از میوه سدره نشده است . در این شرایط به ناچار نظر گروهی از مفسران را که گفته اند سدره ممکن است «درخت خوب دیگری» باشد باید بررسی کرد . این انگیزه ای می شود که امکان سدر لبنان را به عنوان سدر واقعی قرآن بررسی کنیم . نام علمی این درخت باشکوه سدر لبنانی «سدروس لیبانی» است که معمولاً ارزالرب ، شجرة الله یا ارز لبنان نامیده می شود . این درخت در قلمرو

ص: 116

1- ندوی ، سید سلیمان ، تعلقات عربی و هندی ، احمد آباد ، 1930 (اردو) ، ص 64 - 72 .

گیاهان است . سدر لبنانی درختی است بسیار تناور که ارتفاع آن تا حدود 50 متر و تنه آن تا حدود 3 متر و دور درخت تا حدود 15 متر می رسد . شاخ و برگی انبوه و رنگی سبزی تیره و شاخه هایی گسترده دارد . تمامی درخت با جلوه هماهنگ شاخ و برگ ها از دور شکوه و عظمت هر می بزرگ به آن می بخشد .

احادیثی که از حضرت محمد صلی الله علیه و آله نقل شده نشان می دهد که سدر قرآن همان درخت تناور سدر است نه بوته ای خاردار مانند کنار . برای مثال حدیثی است در سنن ابوداود (5) که از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل می کند : «هرکس درخت سدری را قطع کند سرنگون وارد جهنم خواهد شد» . حدیثی شبیه به این در همان کتاب نقل شده : «در مکه از نبی اکرم حضرت محمد صلی الله علیه و آله شنیدم که بُرنده درخت سدر را لعنت فرمود» . پیامبر صلی الله علیه و آله این حدیث را در جریان امری فرمود که گروهی از مردم مکه از چوب

ص: 117

سدر برای ساختن در استفاده می کردند . او این عمل را کاری ناپسند (بدعت) دانست . این احادیث پیامبر صلی الله علیه و آله به روشنی نشان می دهد که سدره در واقع همان درخت ارز می باشد و انذار پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد نابودی و قطع این درختان از توجه علمی او به ذخایر ثروت گیاهی و حفظ موازنه محیط زیست نشأت می گرفت و اگر هنوز جنگل های سدر در لبنان و سوریه دیده می شود به علت توجه مسلمانان به نگهداری این درختان بوده است . و چنانچه قطع این درختان جنگلی مجاز شمرده می شد درخت سدری در این زمان وجود نداشت . احادیث فوق بیشتر مربوط به درخت ارز است نه به درخت کُنار . قطع درخت خودرو و بوته مانند کُنار نمی تواند گناهی کبیره شمرده شود .

ص: 118

در حدیثی در صحیح بخاری (1) از حضرت محمد صلی الله علیه و آله نقل شده که به اصحابش فرمود سدرۃ المنتهی درختی بود بسیار تنومند که برگهایش (شاخه هایش) شبیه گوش فیل بود و میوه اش مانند کوزه آب هاجر . اکنون هرکس این درخت را همراه با شاخه ها و مخروط هایش (یعنی میوه اش) از نزدیک ببیند تشبیهی را که پیامبر صلی الله علیه و آله بیان فرموده تحسین می کند .

احادیث زیادی در صحیح بخاری (2) ، ترمذی (3) آمده که در آن توصیه شده

ص: 119

-
- 1- بخاری ، محمدبن اسماعیل ، الجامع الصحیح .
  - 2- بخاری ، محمدبن اسماعیل ، الجامع الصحیح .
  - 3- ترمذی ، محمدبن عیسی ، الجامع الصحیح .

است برای غسل دادن میت، برگ سدر را در آب گرم مخلوط کنند . در این جا فقط برگ سدر لبنانی و ارس خاردار مناسب ترین گیاه ضدعفونی کننده می باشد . زیرا هر دو گیاه محتوی روغنی بسیار مهم برای از بین بردن بو و ضدعفونی کردن است .

حدیث

عبداللہ بن حُثیبی (ره) از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده که فرمود : کسی که سدر را قطع کند . خداوند او را از سر وارد آتش می کند (1) .

(120)

ص: 120

1- ابوداود ، سنن .

نام قرآنی: فوم

نام فارسی: سیر

اشاره قرآنی: 61 / بقره

در زبان عربی سیر را ثوم می نامند اما نام قرآنی آن فوم است. سیر را به علت خواص دارویی آن همه می شناسند و به علت فراوانی آن که در دسترس همه قرار دارد آن را به عربی تریاق الفقرا (پادزهری برای فقیران) می نامند (1). سیر برای مداوای امراض مختلف و برای معالجه فشار خون مفید است. گیاهی است گرم، محرك، ضدنفخ، قاعده آور (برای زنان)، ضد درداستخوان، ضدکرم، مقوی و

ص: 121

برای درمان تنگی نفس بسیار مؤثر است(1). سیر برای درمان ناراحتی های روده ای به عنوان ماده ای ضد عفونی کننده به کار می رود . در مورد سل ریوی عصاره سیر سرفه های شدید را کاهش می دهد . و به عنوان ماده ای خلط آور به کار می رود و برای سرباز کردن دمل نیز مؤثر است . مصرف آن با نمک طعام برای تسکین سردرد و آرامش اعصاب ، نفخ معده و روده ، هیستری و غیره مفید است . سیر برای درمان گلودرد، فلج، نقرس ، سیاتیک و امراض پوستی مؤثر است . مصرف داخلی عصاره سیر برای درمان ناراحتی گوش و کری مفید است . در صورت دسترسی نداشتن به آنتی بیوتیک های معمولی ، عصاره سیر را برای پیشگیری از عفونت باکتری ها و چرکی شدن زخم ها به کار می برند .

ص: 122

1- بلاکو، ن.، راهنمای دارویی فوق العاده کشور .

- 1 - ابویوب (ره) نقل کرده: «او (پیامبر صلی الله علیه و آله) روزی خورشی را که محتوی سیر بود تناول فرمود» از او پرسیدم «آیا حرام است». فرمود: «خیر ولی من بوی آن را دوست ندارم»⁽¹⁾.
- 2 - ابوسعید (ره) نقل کرده که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «کسانی از شما که آن (سیرخام) را می خورید تا بوی آن برطرف نشده به مسجد نیاید»⁽²⁾.
- 3 - علی بن ابی طالب علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل کرده که فرمود خود را با سیر معالجه کنید که هفتاد مرض را شفا می بخشد (دیلمی).

ص: 123

-
- 1- مسلم بن حجّاج ، صحیح .
  - 2- ابن ماجد ، سنن .

شجره (درخت)

نام قرآنی: شجره

نام فارسی: درخت

اشارات قرآنی:

1 - بقره / 12 35 لقمان / 27

2 - اعراف / 19، 20، 22 13 یس / 80

3 - ابراهیم / 24، 26 14 صافات / 62، 64، 146

4 - نحل / 10، 68 15 دخان / 43

5 - اسراء / 60 16 فتح / 18

6 - طه / 120 17 رحمن / 6

7 - حج / 18 18 واقعه / 72

ص: 124

در آیات فوق کلمه شجر به معنای درخت به کار رفته است. در بعضی از این آیات اشاراتی خاص به درختانی شده بدون آن که از آن ها نامی برده باشد. مثلاً از درخت ممنوع که سبب هبوط آدم شد نامی نیامده است. همچنین از درخت آتشناک که نقل شده حضرت موسی را متوجه خود کرد نیز نامی نیامده است. درباره چند نمونه از این درختان ذیلاً بحث می شود.

درخت ممنوع آدم

در سه آیه ضمن داستان نافرمانی آدم که سبب خروج او از بهشت شد (35 / بقره، 19 - 22 / اعراف، 120 / طه) نام درخت ممنوع آمده است. اما در هیچ يك از این

ص: 125

آیات اشاره ای مستقیم یا غیر مستقیم به ماهیت این درخت نشده است. برای مثال در آیه 35 / بقره می فرماید:

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

وگفتیم: ای آدم، خود و زنت در بهشت جای گیرید و هرچه خواهید و هر جا که خواهید، از ثمرات آن به خوشی بخورید و به این درخت نزدیک مشوید، که به زمره ستمکاران درآید.

درخت آتشناک موسی

در سوره 29 - 30 / قصص داستان درخت آتشناک به این صورت است:

ص: 126

فَلَمَّا قَضَى مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ فَلَمَّا آتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

چون موسی مدت را به سرآورد و با زنش روان شد، از سوی طور آتشی دید. به کسان خود گفت: درنگ کنید. آتشی دیدم. شاید از آن خبری یا پاره آتشی بیاورم تا گرم شوید. چون نزد آتش آمد، از کناره راست وادی در آن سرزمین مبارک، از آن درخت ندا داده شد که: ای موسی، من خدای یکتا، پروردگار جهانیانم .

علاوه بر این آیه، دو آیه دیگر (10 / طه، 7 / نمل) نیز داستان این درخت آتشناک را نقل می کند.

ص: 127

در قرآن آمده که حضرت موسی با خانواده در صحرای سینا سفر می کرد که از دور درختی دید که گویا در حال سوختن بود. با نزدیک شدن به این درخت آتشی ندید و در عوض ندایی شنید که گفت «من خدای یکتا، پروردگار جهانیانم».

الشجرة (درخت)

رسول خدا حضرت محمد صلی الله علیه و آله همراه اصحابش از مدینه عازم مکه شد اما در حُدیبیّه توقف کرد و از اصحابش خواست که به او بیونند و با او بیعت کنند (بیعة الرضوان). اصحابش دعوت او را به خوبی اجابت کردند. این واقعه در آیه ذیل در 18 / فتح آمده است:

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي

ص: 128

قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا

خدا از مؤمنان آن هنگام که در زیر درخت با تویبعت کردند، خشنود گشت و دانست که در دل شان چه می گذرد. پس آرامش بر آن ها نازل کرد و به فتوحی نزدیک پاداششان داد.

درختان آتش زا

برای تهیه آتش در قدیم دو سنگ یا چوب سخت را به هم می زدند یا به هم می مالیدند. رسم کهن اعراب این بود که دو چوب تراشیده را به هم بمالند که یکی از عِفَار و دیگری را مَرخ می نامیدند.

اشاره به آتش در درخت در این آیات قرآنی آمده است .

ص: 129

الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقَدُونَ

آن خدایی که از درخت سبز برایتان آتش پدید آورد و شما از آن آتش می افروزید .

واقعه / 72

ءَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ

آیا درختش را شما آفریننده اید یا ما آفریننده ایم ؟

درخت پاک و درخت ناپاک

ابراهیم/24

الَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ

ص: 130

آیا ندیده ای که خداوند چگونه مثل زد؟ سخن پاک چون درختی پاک است که ریشه اش در زمین استوار و شاخه هایش در آسمان است .

ابراهیم / 26

وَ مَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ

و مثل سخن ناپاک چون درختی ناپاک است ، که ریشه در زمین ندارد و برپا نتواند ماند.

ص: 131

نام قرآنی: ضریع

نام فارسی: ضریع

اشاره قرآنی: غاشیه / 6-7

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ

طعامی جز خار ندارند، که نه فربه می کند و نه رفع گرسنگی .

در آیه فوق بیان شده که ضریع، مانند زقوم، خوراک گناه کاران اهل جهنم است.

بعضی از مترجمان قرآن ضریع را کاکتوس معنی کرده اند .

ص: 132

نام قرآنی: طوبی

نام فارسی: طوبی

اشاره قرآنی: رعد / 29

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ وَحُسْنُ مَآبٍ

زندگی خوش و بازگشتگاه نیکو از آن کسانی است که ایمان آورد کارهای شایسته کرده اند.

از ابن عباس روایت شده (1) که طوبی لغتی است حبشی به معنای فردوس.

ص: 133

1- نعمانی، عبدالرشید و سید عبدالدائم جلالی، لغة القرآن، ندوة المصنِّفین، دهلی (اردو).

قُرطبی طوبی نام درختی باشکوه، بلند و سایه دار در فردوس می باشد .

حدیثی(1) در این زمینه وجود دارد به این معنا که «درختی در بهشت است به نام طوبی».

با توجه به نظر علما و به احادیث، می توان استنباط کرد که طوبی ممکن است نام دیگری برای درخت باشکوه سدر یا سدره باشد.

ص: 134

1- حنبل ، احمدین ، مسند بن حنبل .

نام قرآنی : عدس

نام فارسی : عدس

اشاره قرآنی : 61 / بقره

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِيهَا وَبَصَّالِمِهَا قَالَتْ سَتَبَدِّلُونَنَا الَّذِي هُوَ أَذْيَبٌ بِاللَّذَى هُوَ خَيْرٌ أَهْبَطُوا مِصْرَ رَأْفَانًا لَكُمْ مَا سَدَّ ثَلُثُكُمْ وَضَرَبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلِيلَةَ وَالْمَسَدَ كَنَّةً وَبَاؤُا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا

ص: 135

و آن زمان را که گفتید : ای موسی ، ما بر يك نوع طعام نتوانیم ساخت از پروردگارت بخواه تا برای ما از آنچه از زمین می روید چون سبزی و خیار و سیر و عدس و پیاز برویاند . موسی گفت : آیا می خواهید آنچه را که برتر است به آنچه فروتر است بدل کنید ؛ به شهری بازگردید که در آن جا هر چه خواهید به شما دهند . مقرر شد بر آنها خواری و بیچارگی و خشم خدا را بر خود هموار ساختند و این بدان سبب بود که به آیات خدا کافر شدند و پیامبران را به ناحق کشتند و نافرمانی کردند و تجاوز ورزیدند .

این آیه اشاره ای است به واقعه فرار حضرت موسی و پیروانش از ظلم حاکمان

(فرعون) مصر و ورود آنان به صحرای سینا، بنی اسرائیل در زمان اقامت در این دشت پس از تمام کردن همه خوراکی هایی که با خود آورده بودند احساس گرسنگی کردند. خداوند غذایی یکنواخت که همان منّ و سلوی بود بر ایشان نازل کرد. آنان با میل و لذت این غذا را خوردند اما پس از مدتی که منّ و سلوی می خوردند از پیامبرشان خواستند برای آنان غذایی فراهم کند که آنان در زمان زندگی در مصر می خوردند یعنی سبزی، خیار، سیر، عدس و پیاز.

در روزگاران قدیم عدس را برای تهیه نان به کار می بردند نه به عنوان حبوبات(1). ثروتمندان نان پخته شده از آرد گندم می خوردند و

ص: 137

1- ویلیس، ج. س.، فرهنگ گیاهان گلدار و سرخس ها.

فقیران نان عدس .

عدس شامل حدود 12% آب و 60% مواد قندی مختلف است که نیمی از این مواد نشاسته می باشد و 25% آن پروتئینی با کیفیتی خوب است همراه با مقدار کمی فسفر و پتاسیم .

عدس ماده ای است مُدِر و مسهلی ملایم . خمیر عدس برای معالجه آبله مرغان و آبله و جوش های پوست مفید است .

ص: 138

نام قرآنی : کافور

نام فارسی : کافور (حنا)

اشاره قرآنی : 5 / انسان

إِنَّ الْأُبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا

نیکان از جام هایی می نوشند که آمیخته به کافور است .

در آیه فوق از شرابی با طعم کافور برای نوشیدن اهل بهشت نام برده است و در آیه 17 همین سوره از شرابی نام برده که آمیخته به زنجبیل است.

تقریباً در تمام تفسیرها و ترجمه های قرآن مجید کافور را گیاهی از اصل کافور ،

ص: 139

دانسته اند ، تفسیر عبدالماجد دریابادی مشخصات و صفات کافور را بیان کرده و گفته است که کافور بهشت اثرات نامطلوبی ندارد و با کافور زمین متفاوت است(1). در تفهیم القرآن ابوالاعلی مودودی آمده است که شراب بهشتی به روشنی و سردی کافور است . ولی آمیخته ای از آن نیست(2).

بیشتر فرهنگ های انگلیسی مانند فرهنگ آکسفورد و کمبریج ، چاپ اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم ، سه معنی برای کلمه کافور ذکر کرده اند . نخست ماده ای با بویی تند که از گیاهی مالزیایی به دست می آید . دوم ماده دارویی سفیدرنگی که از

ص: 140

1- دریابادی ، عبدالماجد ، تفسیر قرآن ، تاج کمپنی ، لاهور (اردو).

2- مودودی ، ابوالاعلاء ، تفهیم قرآن ، قاضی آباد ، 1986 (اردو).

گیاهی چینی به دست می آید و سؤم به معنای گیاه حنا .

ام عطیه نقل کرده که : «یکی از دختران پیامبر صلی الله علیه و آله درگذشت و ایشان بیرون آمدند و فرمودند او را سه یا پنج مرتبه و اگر فکر می کنید لازم است پیش از آن با آب و سدر غسل دهید و در آخر آب کافور بر او بپاشید». صحیح بخاری، کتاب الجنائز(1).

ص: 141

1- خان ، محمد محسن ، صحیح بخاری (عربی - انگلیسی) ، ج 1 - 9 ، دانشگاه اسلامی ، مدینه منوره ، عربستان .

نام قرآنی : یقطین

نام فارسی : کدو

اشاره قرآنی : 139 - 146 / صافات

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ . إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِّكَ الْمَشْحُونِ . فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ . فَالْتَمَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ . فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ .

لَلْبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ . فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ

وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ .

و یونس از پیامبران بود ، چون به آن کشتی پر از مردم گریخت ، قرعه زدند و او

ص: 142

مغلوب شد. ماهی ببلعیدش و او در خور سرزنش بود. پس اگر نه از تسبیح گویان می بود، تا روز قیامت در شکم ماهی می ماند. پس او را که بیمار بود به خشکی افکندیم و بر فراز سرش بوته کدویی رویانیدیم.

در آیات فوق داستان یونس نبی نقل شده است. خداوند به او سفارش کرد به شهر نینوا مرکز آشور برود و از مردم بخواهد که از جور و تعدی و ارتکاب گناه بپرهیزند وگرنه ممکن است گرفتار خشم خداوند شوند. لذا یونس به آنجا رفت و مردم را از خشم خداوند برحذر داشت. مردم توجهی به اعلام او نکردند. او احساس نومیدی کرد و با سوار شدن بر کشتی از آنجا گریخت. کشتی او با طوفانی سخت در دریا روپرو شد و کشتیان یونس را، که باری غیر ضروری می دانست به دریا، افکند. ماهی

ص: 143

(نهنگی) بزرگ او را بلعید و سپس به خشکی انداخته شد و به سایه درختی که یقطین نام داشت پناه برد. او قدرت از دست رفته را بازیافت و دوباره به نینوارفت و در ابلاغ پیام خود موفق شد.

کدو از سبزی های مفید است و شامل پکتین، ویتامین B، ویتامین C، کلسیم، فسفر، آهن، پتاسیم و ید می باشد. کدو ماده ای مدرّ و نیز برای درمان نقرس مفید است. روغن تخم کدو دارویی مؤثر برای تسکین سردرد می باشد. حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه و آله به کدو مانند هر میوه دیگری علاقمند بودند. چندین حدیث در سنن ترمذی و بخاری(1) و غیره در مورد کدو وجود دارد.

ص: 144

1- بخاری، محمدبن اسماعیل، الجامع الصحیح.

نام قرآنی : اثل

نام فارسی : گز

اشاره قرآنی : 15 - 16 / سبأ

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَانِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ. فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِنِ أَكُلِ خَمْطٍ وَأَثَلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ

مردم سبأ را در مساکنشان عبرتی بود : دو بوستان داشتند ، یکی از جانب راست و یکی از جانب چپ . از آنچه پروردگارتان به شما روزی داده است بخورید و شکر او را به جای آورید . شهری خوش و پاکیزه و پروردگاری آمرزنده . اعراض کردند ، ما نیز سیل ویرانگر را بر آنها فرستادیم و دو بوستانشان را به دو بوستان بدل کردیم با

ص: 145

میوه ای تلخ و شوره گز و اندکی سدر .

سبأ، که اکنون یمن نام دارد، زمانی سرزمینی بود بسیار زیبا، پر نعمت و حاصلخیز در جنوب عربستان . مرکز آن، مآرب، بر تپه هایی قرار داشت به ارتفاع حدود 1300 متر از سطح دریا (1)،(2). چون رودی قابل ذکر در آن منطقه نبود، سدهایی بزرگ برای ذخیره آب باران و استفاده از آن برای آبیاری ساخته بودند . ساختن يك چنین سد بزرگی در مآرب در سال ها قبل شاهکار مهارت در مهندسی بود . از این سد برای آبیاری باغ ها و مزارع مناطق وسیع سبا استفاده می شد . در سال 542 میلادی یعنی چندسالی قبل از ظهور اسلام این سد بناگاه فرو ریخت و سبب از بین رفتن نخلستان ها

ص: 146

1- حَتَّى ، فیلیپ ، ك. ، تاریخ اعراب .

2- ندوی ، سید سلیمان ، تعلقات عربی و هندی ، احمدآباد ، 930 (اردو) ، ص 64 - 72 .

و تاکستان ها و دیگر باغ های میوه شد . آنچه به نام درخت باقی ماند درختان تنومند خمط (اراک)، اثل (گز) و سدر (سدر لبنانی) بود . آیه فوق سوره سبأ اشاره ای به این حادثه است .

اثل به طور اعم نام چند گونه گز است و به طور اخص نام گز معمولی (طرفاء) می باشد. گز طرفاء درختی است معمولی در جزیره العرب و به نظر می رسد درختی بسیار محکم باشد زیرا ریشه های آن تا عمق حدود هفت متر در زمین فرو می رود . درخت گز را در عربی به جز اثل به نام های دیگر مانند طرفاء نیز می شناسند .

درخت گز درختی است کاملاً محکم و از این رو هم عرض خمط (اراک) و سدر (سدر لبنان) می باشد. این درختان حتی بعد از سیل ویرانگر مآرب پابرجا باقی ماندند.

ص: 147

نام قرآنی : منّ

نام فارسی : ترنجبین ، گزانگبین

اشارات قرآنی :

1 - 57 / بقره

وَ ظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ مَا ظَلَمُونَا وَ لَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

و ابرر اسایباتان گردانیدیم و برایتان منّ و سلوی فرستادیم. بخورید از این چیزهای پاکیزه که شمارا روزی داده ایم . و آنان بر ما ستم نکردند ، بلکه بر خود ستم می کردند .

2 - 160 / اعراف

وَقَطَّعْنَاهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى إِذِ اسْتَسْقَاهُ

ص: 148

قَوْمُهُ أَنْ اصْرَبَ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوى
كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ مَا ظَلَمُونَا وَ لَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ.

بنی اسرائیل را به دوازده سبط تقسیم کردیم . و چون قوم موسی از او آب خواستند به او وحی کردیم که عصایت را بر سنگ بزن . از آن سنگ دوازده چشمه روان شد و هر گروه آبشخور خویش را بشناخت . و ابر را سایبانشان ساختیم و بر ایشان منّ و سلوی نازل کردیم . بخورید از این چیزهای پاکیزه که بر شما روزی داده ایم . و آنان به ما ستم نکردند بلکه به خودشان ستم می کردند .

3 - 80 - 81 / طه

يا بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنجَيْنَاكُم مِّنْ عَدُوِّكُمْ وَ وَعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنِ

ص: 149

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوى.

كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحِلِّ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى.

ای بنی اسرائیل ، شما را از دشمنتان رهانیدیم و با شما در جانب راست کوه طور وعده نهادیم و برایتان مَنّ و سَلْوى نازل کردیم . از چیزهای پاکیزه که شما را روزی داده ایم بخورید و از حد مگذرانیدش تا مبدا خشم من به شما رسد ، که هرکس که خشم من به او برسد : در آتش افتد .

ابوریحان محمدبن احمد بیرونی (362 - 440 هـ) [\(1\)](#) اولین فردی بود که ثابت

ص: 150

1- مولدنکه ، ه . ن . و . ا . ل ، مولدنکه ، گیاهان کتاب مقدس

کرد ترنجبینی که از گیاهی به نام «الحاج» به دست می آید همان مَنْ قرآن است . او گفته است حشرات بسیار کوچکی که روی بعضی از این درختان زندگی می کنند مولّد ترنجبین می باشند . کلمه «ترنجبین» معرّب کلمه فارسی «ترانگبین» است . (تر به معنی تازه و انگبین به معنای عسل است) .⁽¹⁾

در سال 1822 / 1237 ی.ل. بورکهارت (J.L.Burckhard) نویسنده کتاب معروف سفرنامه سوریه و سرزمین مقدس نقل کرد که روی بعضی درختان در سرزمین

ص: 151

1- مقاله ای علمی در این مورد به فارسی نوشته شده است . رک: نفیسی ، دکتر ابوتراب ، «تحقیق درباره ماهیت مَنْ و سلوی که در بیابان سینا بر بنی اسرائیل نازل شد» ، نشریه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد ، شماره 24 ، پاییز 1356 .

فلسطین و شام حشراتى به سر مى برند که صمغى شیرین تولید مى کنند . بورکهارت ، که در مصر مشهور به شیخ برکات بود نقل (1) مى کند که این حشرات تنه درخت میزبان را نیش مى زنند و در گرمای شدید روزهای آفتابی این درخت مایعی تراوش مى کند که در شب های سرد به صورت صمغ منعقد مى شود .

در نیمه قرن نوزدهم به خوبی روشن شد که درختان صحرای سینا ماده ای قندی ترشح مى کنند . بعدا ، روایت کردند که مردمان اطراف صحرای سینا منّ را از درختان جمع آوری و از آن در خوراک های شیرین استفاده مى کردند(2) . در حقیقت

ص: 152

1- ندوی ، سید سلیمان ، تعلقات عربی و ہندی ، احمدآباد ، 1930 (اردو) ، ص 64 - 72 .

2- مولدنگه ، ہ . ن . و ا . ل ، مولدنگه ، گیاهان کتاب مقدس

برای بعضی از قبایل این ناحیه این شیره گیاهی تنها منبع شیرینی بود .

براساس تحقیقات علمی که تاکنون انجام شده ، می توان گفت که منّی که در قرآن آمده از دو گونه مختلف گیاه به دست می آمده است . یکی گیاهی به نام «الحاج» یا «عاقول» (خارشتر) به نام علمی «الحاجی موروروم» که بوته ای خاردار و خوراك مناسبی برای شتر است و از این رو «شوك الجمل» و یا در فارسی «خارشتر» نام دارد. طول این بوته معمولاً کمتر از يك متر است اما ریشه های بسیار بلند دارد که گاهی تا عمق بین 5 تا 7 متر در زمین فرو می رود. علاوه بر صحرای سینا و سوریه و دیگر کشورهای عربی این گیاه در ایران و هند و پاکستان نیز دیده می شود و بیشتر در شوره زار می روید . ایران امروزه منبع اصلی منّ است که محصول آن ترنجبین نامیده می شود .

در قرآن در سه مورد نام منّ آمده است و در هر سه آیه با کلمه سلوی (بلدرچین)

ص: 153

همراه است. این آیات به روشنی دلالت دارد بر این که خوراکی شامل نیدرات های کربن شیرین (منّ) و ماده ای پروتئینی و چرب (سلوی) برای بنی اسرائیل نازل می شد که برنامه غذایی متوازی بود. در غیر این صورت صدها هزار بنی اسرائیلی نمی توانستند تنها با خوردن منّ شیرین مدت چهل سال (1491 - 1451 ق.م.) به زندگی ادامه دهند. اشاره قرآن به «سایه ابرها» در سوره اعراف و طه بسیار مهم و پرمعنی است. این دلالت دارد که میلیون ها درختی که در چنین مقیاس وسیعی برای این همه مردم منّ فراهم می کرد سایه دار نبود. و خداوند متعال ابرها را سایبان آنان قرار داد تا از آفتاب سوزان در امان باشند. لازم است متذکر شویم که «الحاج» یا خارشتر بوته ای کوچک است و نمی تواند بر آدمی سایه افکند. گزائگین نیز درختی است کوچک با برگهایی ریز و فشرده که مناسب این منظور نیست. از این رو اگر چه تعداد این درختان در نواحی سینا بسیار زیاد بود اما سایبانی مناسب برای بنی اسرائیل

در دوران سرگردانی شان نبود. اگرچه این درختان به طور اعمّ و خارشتر به طور اخصّ، پناهگاه مناسبی بود برای تولید و پرورش پرندگان یعنی سلوی (بلدرچین) که بنی اسرائیل به سادگی به آن دسترسی داشتند.

منّ دارای ارزش غذایی بسیار زیادی است.

يك حديث درباره منّ

سعید بن زید روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دنبلاّن گیاهی از منّ است و آب آن شفای چشم می باشد کتاب التفسیر صحیح بخاری (1)

ص: 155

1- خان، محمد محسن، صحیح بخاری، (عربی - انگلیسی)، ج 1 - 9، دانشگاه اسلامی، مدینه منوره، عربستان.

نام قرآنی : طلح

نام فارسی : افاقیا

اشاره قرآنی : 27 - 34 / واقعه

وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ. فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ. وَطَلْحٍ مَّنْضُودٍ. وَظِلِّ مَمْدُودٍ. وَمَاءٍ مَّسْكُوبٍ. وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ. لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ. وَفُرْشٍ مَّرْفُوعَةٍ.

اما اصحاب سعادت . اصحاب سعادت چه حال دارند؟ در زیر درخت سدر بی خار و درخت موزی که میوه ای بر یکدیگر چیده شده . و سایه ای داریم . و آبی همواره جاری . و میوه ای بسیار . که نه منقطع می گردد و نه کس را از آن بازدارند . و زنانی ارجمند .

ص: 156

نام قرآنی: فاکهه، ثمر

نام فارسی: میوه، ثمر

اشارات قرآنی:

1 - بقره / 22، 25، 126، 155، 266 - انعام / 99، 141

3 - اعراف / 57، 130 - رعد / 3

5 - ابراهیم / 32، 37 - نحل / 11، 67، 69

7 - کهف / 34، 42، 82 - مؤمنون / 19

9 - فاطر / 27، 10 - یس / 35، 57

ص: 157

11 - صافات / 12 42 - ص / 51

13 فصلت / 14 47 - زخرف / 73

15 - دخان / 16 55 - محمد صلی الله علیه و آله / 15

17 - طور / 18 22 - رحمن / 11، 52، 68

19 - واقعه / 20، 20 32 - مرسلات / 42

21 - عبس / 31

کلمات ثمر و فاکهه به معنای میوه در آیات فوق آمده است. در تمامی این آیات خداوند به مردمان آگاهی داده که به خاطر ارزانی داشتن انواع میوه ها به آنان سپاسگزار او باشند. برای مثال در سوره بقره / 22 خداوند می فرماید:

ص: 158

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الشِّمَارَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

آن خداوندی که زمین را چون فراشی بگسترده و آسمان را چون بنایی بیفراشت و از آسمان آبی فرستاد و بدان آب برای روزی شما از زمین هرگونه ثمره ای برویانید و خود می دانید که نباید برای خدا همتایی قرار دهید.

ص: 159

نام قرآنی: نخل نخیل

نام فارسی: نخل، خرما.

اشارات قرآنی

1 - 266 / بقره

أَيُّدٌ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضَعِيفَةٌ فَأَصَابَهَا
إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ.

آیا از میان شما کسی هست که دوست داشته باشد که او را بوستانی از خرما و انگور بوده باشد و جوی ها در پای درختانش جاری باشد و هرگونه میوه ای دهد . و

ص: 160

خود پیر شده و فرزندان ناتوان داشته باشد ، بناگاه گردبادی آتشناك در آن بوستان افتد و بسوزد ؟ خدا آیات خود را برای شما این چنین بیان می کند ، باشد که بیندیشید .

2 - 99 / انعام

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنَ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ.

اوست خدایی که از آسمان باران فرستاد و بدان باران هرگونه نباتی را رویانیدیم و از آن نبات ساقه ای سبز و از آن دانه هایی بر یکدیگر چیده و نیز از جوانه های نخل خوشه هایی سر فروهشته پدید آوردیم و نیز بوستان هایی از تاک ها و زیتون و انار ،

ص: 161

همانند و ناهمانند . به میوه هایش آن گاه که پدید می آیند و آن گاه که می رسند بنگرید که در آن ها عبرت هاست برای آنان که ایمان می آورند .

3 - 141 / انعام

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرَّمَانَ مُمَشَّابًا وَغَيْرَ مُشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ .

و اوست که باغ هایی آفرید نیازمند به داربست و بی نیاز از داربست و درخت خرما و کشتزار ، با طعم های گوناگون و زیتون و انار ، همانند ، در عین حال ناهمانند . چون ثمره آوردند از آن ها بخورید و در روز درو حق آن را نیز پردازید و اسراف مکنید که خدا اسرافکاران را دوست ندارد .

ص: 162

وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزُرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنَوَانٌ وَغَيْرُ صِنَوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفِصِلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ
 إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ.

و بر روی زمین قطعه هایی است در کنار یکدیگر و باغ های انگور و کشتزارها و نخل هایی که دو تنه از یک ریشه رسته است یا یک تنه از یک ریشه و همه به یک آب سیراب می شوند و در ثمره ، بعضی را بر بعضی دیگر برتری نهاده ایم . هر آینه در این ها برای خردمندان عبرت هاست .

5 - 11 / نحل

يُنَبِّئُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ

ص: 163

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ.

و باآن برایتان کشتزار و زیتون و نخل ها و تاکستان ها و هر نوع میوه برویاند، در این عبرتی است برای مردمی که می اندیشند .

6 - 67 / نحل

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَ الْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَ رِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ.

و از میوه ها نخل ها و تاک ها شرابی مستی آور و رزقی نیکو به دست می آورید و خردمندان را در این عبرتی است.

7 - 91 / اسراء

أَوْ تَكُونُ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَ عِنَبٍ فَتُفَجَّرُ الْأَنْهَارُ خِلَالَهَا تُفَجِّرُهَا.

ص: 164

یا تو را بستانی باشد از درختان خرما و انگور که در خلالش نهرها جاری گردانی .

8 - 32 / کهف

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَ حَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَ جَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا

برایشان داستان دو مرد را بیان کن که به یکی دو تاکستان داده بودیم و بر گرد آن ها نخل ها و در میانشان کشتزار کرده بودیم .

9 - 23 / مریم

فَاجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَ كُنْتُ نَسِيًا مَنْسِيًا

درد زائیدن او را به سوی تنه درخت خرمایی کشانید . گفت ای کاش پیش

ص: 165

از این مرده بودم و از یادها فراموش شده بودم .

10 - 25 / مریم

وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا حَلِيمًا

نخل را بجنبان تا خرماى تازه چیده برایت فروریزد .

11 - 71 / طه

قَالَ امْنْتُمْ لَهُ قَبِيلَ أَنْ اذَنْ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَا تُفْطِنَنَّ أَيَّدِيكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَا تُصَدِّبْنَكُمْ فِي جُدُوعِ النَّخْلِ وَ
لَتَعْلَمَنَّ آيُنَا أَشَدَّ عَذَابًا وَ أَبْقَى

فرعون گفت : آیا پیش از آن که شما را رخصت دهم به او ایمان آوردید ؟ او بزرگ شماست که به شما جادوگری آموخته است . دست ها و
پاهایتان را از چپ و

ص: 166

راست می برم و بر تنه درخت خرما به دارت ان می آویزم . تا بدانید که عذاب کدام يك از ما سخت تر و پاینده تر است .

12 - 19 / مؤمنون

فَأَشَانَا لَكُمْ بِهِ جَنَاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ

با آن برایتان بوستان هایی از خرما وانگور پدید آوردیم. شمارا در آن باغ ها میوه های بسیاری است که از آن هами خورید.

13 - 148 / شعراء

وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلَعُهَا هَضِيمٌ

و کشتزارها و نخل ها با آن شکوفه های نرم و لطیف ؟

ص: 167

وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ

و در آن باغ هایی از نخل ها و تاک ها پدید آوردیم و چشمه ها را روان ساختیم .

وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ

و نخل های بلند با خوشه های بر هم چیده .

تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أُعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ .

که مردمان را از زمین ، همانند ریشه های از جای کنده نخل ، برمی کند .

فِيهَا فَاكِهَةٌ وَ النَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ.

در آن میوه هاست و نخل ها . با خوشه هایی که در غلافند .

18 - 68 / رحمن

فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَ النَّخْلُ وَ رُمَانٌ.

در آن دو ، میوه هست و نخل هست و انار هست .

19 - 7 / حاقه

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَ ثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أُعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ.

آن عذاب را هفت شب و هشت روز پی در پی بر آنان بگماشت . آن قوم را چون تنه های پوسیده خرما می دیدی که افتاده اند و مرده اند.

ص: 169

وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا

وزیتون و نخل .

در قرآن مجید نام بسیاری از میوه ها و درختان میوه آمده است . ولی نام محل پیش از همه این ها تکرار شده است . کلمه نخل (جمع آن نخیل) و نخله در بیست آیه قرآن آمده است که همه این آیات در این مورد نقل شد . شایان ذکر است که در هشت آیه نام نخل به تنهایی ذکر شده در دوازده آیه دیگر در جمع میوه هایی دیگر مانند زیتون ، انار و انگور ذکر شده است . به جز کلمه نخل نام نوعی خاص از درخت خرما به نام لینه در سوره حشر / 5 آمده است . در دو آیه (53 و 124) سوره نساء کلمه «نقییر» آمده که به معنای «گودی بر پشت هسته خرما» می باشد ؛ یعنی چیزی

ص: 170

بی ارزش . «قَطْمیر» کلمه دیگری است که در قرآن در سوره فاطر / 13 آمده است نیز به معنای چیزی بی اهمیت است هر چند در لغت به معنای پوست نازک بین خرما و هسته آن می باشد . کلمه «نوی» در سوره انعام / 95 را علامه عبدالله یوسف علی (1) هسته خرما معنی کرده است هر چند بسیاری از دیگر مفسران آن را هسته هر نوع میوه ای می دانند . همچنین کلمه «عرجون» به معنی چوب هلالی شکل خوشه خرماست که خشکیده و به شکل داس برآمده است که در سوره یس / 39 هلال ماه به آن تشبیه شده است . کلمات «جبل» و «دُسْر» را که در سوره لهب / 5 و قمر / 13 به ترتیب آمده است . علامه یوسف علی (یادداشت 5138) لیف خرما معنی کرده است .

ص: 171

1- قرآن کریم ، ترجمه علامه عبدالله یوسف علی

درخت خرما در زبان عربی «نخل» و میوه آن «تمر» نامیده می شود . کلمه فارسی «خرما» برای میوه این درخت کاربردی عام دارد .

تصور می شود که پرورش و کاشت درخت خرما 6000 تا 8000 سال قبل در بین النهرین آغاز شد . احتمالاً هیچ درخت میوه دیگری در آن زمان به جز درخت خرما در جایی کاشته نمی شد و شاید به همین علت خرما همیشه با تمدن و فرهنگ بشری همراه بوده است . فونیکس اسم عمومی خرما همچنین نام پرندۀ ای افسانۀ ای (ققنوس) است . نقل شده که این پرندۀ چندین هزار سال قبل در صحرای کبیر عربستان وجود داشته است . سنّ متوسط این پرندۀ پانصد تا ششصد سال بود و پس از آن خود را می سوزاند و دوبارۀ از خاکستر خودش برای دورۀ زندگی جدید ظاهر می شد . ادبیات یونان و روم قدیم پر از داستان هایی است درباره امکان ارتباط بین

ص: 172

بنابر ضرب المثل کهنی عربی فواید درخت خرما به اندازه تعداد روزهای سال است . و ظاهراً نیز چنین است ، زیرا خرما واقعا فواید گوناگونی دارد . از چوب آن در بنّایی استفاده می شود و برگ های بزرگ آن (که گاهی شاخه نامیده می شود) برای ساختن چندین کاردستی مانند بادبزن ، طناب ، چوبدستی ، حصیر و غیره به کار می رود . بنابر سنتی قدیمی عادت اعراب بر این بود که در مراسم شادمانی همگانی برگ های درخت خرما را در دست می گرفتند و به صورت دسته هایی از معابر می گذشتند . هسته خرما اگر خیسانده و آرد شود غذای مناسبی برای دام می باشد . خرما علاوه بر آن که میوه ای شیرین و لذیذ است بهترین ماده غذایی برای انسان است . خرما شامل بیش از 60% قند تبدیل شده و دکستروز به اضافه مقداری زیادی

ساکاروز و پروتئین ، پکتین ، تانین ، سلولز ، نشاسته و چربی به نسبت های متفاوت است(1) . مقدار زیادی ویتامین های A و B و C نیز در آن وجود دارد . به علاوه ترکیبات معدنی آهن ، سدیم ، کلسیم ، گوگرد ، کلر و فسفر در خرما دیده می شود . خرمای خوراکی ، مانند عسل ، در ساختن شیرینی ، نوشابه ، شکر و شربت های شیرین به کار می رود .

خرما درختی دوپایه است یعنی درخت نر و ماده آن بر دو ساقه جداگانه می روید و گرده افشانی بین گل های دو درخت سبب تولد میوه می شود . یک درخت خرمای نر برای گرده افشانی یکصد درخت ماده کافی است . باغ خرما نخلستان نامیده

ص: 174

1- ثروت هند ، مواد خام .

می شود که به معنی واحه نیز می باشد . مشهور است که اگر در نخلستانی درختان خرما می نر وجود نداشته باشد هیچ يك از درختان آن نخلستان میوه نخواهد داد . پیش از ظهور اسلام مردمان قبایل عربستان درختان خرما مخصوصا درختان خرما می نر قبایلی را که با آنان دشمنی داشتند قطع و نابود می کردند . مسلمانان با این عمل قطع درختان مخالفت و آن را منع کردند . این گونه رفتار با درختان را فساد فی الارض می دانستند . حتی به هنگام جنگ به امیران لشکری دستور می دادند که به مردم بی گناه آزار نرسانند و درختان سبز را نبرند . این حساسیت شدید نسبت به حفظ درختان اندیشه ای انقلابی بود و راهی عملی برای گسترش جامعه ای انسانی . يك بار ، به هنگام مقابله با بنی نضیر ، مسلمانان ناچار شدند درختان خرما می دشمن را ببرند تا پیشرفت نیروها را ممکن سازد . این عمل آنان را به شدت اندوهگین کرد . در آن

ص: 175

هنگام بود که آیه 5 از سوره حشر نازل شد و اندوه مسلمانان را تسکین بخشید و در شرایط دشوار اجازه انجام چنین کاری به آنان داد .

خرما از نظر پزشکی بسیار باارزش (1). آرام بخش و ملین و محرك قلب است و از فراموشی جلوگیری می کند . برای ناراحتی های تنفسی به طور کلی و به ویژه برای تنگی نفس (آسم) مفید است . خرما لینت آور ، مدیر و مقوی قوه باه است . (2) و با توجه به تمام خواص و ترکیباتش می توان آن را غذایی کامل و نیروبخش دانست . ضماد آرد هسته خرما برای شفای بیماری های چشمی مخصوصا ورم قرنیه و چشم درد مفید است.

ص: 176

1- دائرة المعارف پزشکی اسلام .

2- قدرت جنسی .

حضرت محمد صلی الله علیه و آله برای حفظ سلامتی، مردم را به خوردن منظم خرما توصیه می کند. هرچند نقل شده که یک بار حضرت علی علیه السلام را در دوران نقاهت از خوردن خرما نهی فرمود(1). و این توصیه کاملاً بر پایه ای علمی استوار است زیرا خرما دارای الیافی غذایی است و کسانی که دوره نقاهت را می گذرانند و معده ای ضعیف دارند هضم این الیاف برایشان مشکل است. خرما برای زن حامله بسیار مفید است به همین جهت هنگامی که حضرت مریم درد زاییدن گرفت برایش خرما آماده شد (23 - 25 / مریم).

درخت خرما را سلطان واحه می نامند. مردم معتقدند خرمای خوب را وقتی

ص: 177

1- ترمذی، محمدبن، الجامع الصحیح.

می توان چید که ریشه درخت در آب غوطه ور باشد و ساقه و برگ آن در معرض تابش آفتاب گرم تابستان . طول درخت خرما به 16 تا 20 متر می رسد . بر هر خرما بنی معمولاً يك شاخه می روید . اما گاهی در طبیعت دیده می شود که چند شاخه از يك ریشه می روید . سنّ متوسط درخت خرما حدود دویست سال است ، اما درختان میوه دار خوب معمولاً عمری حدود یکصد سال دارند . درختان خرما از طریق دانه و هم از طریق پاجوش تکثیر می شوند و درختی که به روش پاجوش تکثیر شده باشد خرمای بهتری می دهد . پاجوش معمولاً در پای درختان جوان می روید . درخت خرما درختی بلند است ، اما ریشه های مستحکم آن گاهی تا عمق بیش از دو متر در زمین فرو نمی رود . درخت خرما از نظر ریشه در مقایسه با گیاهانی مانند گز (أثل) و خارشتر (الحاج) درختی ضعیف است . زیرا این هر دو گیاه به عمق تقریباً ده متر در

زمین ریشه دارند . در سوره قمر / 18 - 20 که می گوید : «ما بر آنها (قوم عاد) در روزی نحس و طولانی بادی سخت فرستادیم که مردمان را از زمین ، همانند ریشه های از جای کنده نخل ، برمی کند» اشاره ضمنی به این خصوصیت درخت خرما دارد بدین مفهوم که کفار ریشه عمیقی ندارند .

ظرافت و زیبایی نخلستان ها منظره ای بدیع می آفریند . بسیاری از شاعران عرب و افریقایی و حتی اروپایی وصف نخل را در اشعار معروف خود آورده اند . هومر در حماسه اودیسه کلمه تمر را برای نمایاندن زیبایی به کار برده است . چاسر و شکسپیر نیز در اشعار خود از نخل نام برده اند .

از نظر جغرافیای گیاهی منطقه کاشت نخل، گستره ای است از غرب هندوستان تا شرق افریقا . اما بهترین ناحیه تولید این محصول عراق ، عربستان ، ایران و مصر می باشد .

ص: 179

علاوه بر ارزش های غذایی و طبّی از نظر تاریخی و فرهنگی درخت خرما را می توان «لطفی الهی» نسبت به «آدمی» دانست و شاید به همین علت است که در قرآن مجید به طور مکرر با احترام از آن یاد شده است .

يك حديث درباره نخل

1 - انس بن مالك (ره) از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده که فرمود: «از خوردن غذای عشاء خودداری نکنید ، حتی اگر شامل چند دانه خرما باشد ، غفلت از خوردن غذای عشاء عمر را کوتاه می کند»⁽¹⁾.

ص: 180

1- ابن ماجه ، سنن .

نبات

نام قرآنی : نبات

نام فارسی : نبات

اشاره قرآنی :

1 - 61 ، 261 / بقره 2 - 37 / آل عمران

3 - 99 / انعام 4 - 58 / اعراف

5 - 24 / یونس 6 - 19 / حجر

7 - 11 ، 65 / نحل 8 - 45 / کهف

9 - 53 / طه 10 - 5 / حج

11 - 20 / مؤمنون 12 - 71 / شعراء

ص: 181

13 - 60 / نمل 14 - 10 / لقمان

15 - 36 / یس 16 - 146 / صافات

17 - 7،9 / ق 18 - 20 / حدید

19 - 17 / نوح 20 - 15 / نبأ

21 - 27 / عبس

کلمه نبات (نبت)، به معنای گیاه به صورت اسمی و هم فعلی در آیه های مختلف قرآن آمده است .

95 / انعام

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى .

«خداست که هسته و دانه را می شکافد» .

ص: 182

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِيَءًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَبِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

«اوست خدایی که از آسمان باران فرستاد و بدان باران هرگونه نباتی را رویانیدیم و از آن نبات ساقه ای سبز و از آن دانه هایی بر یکدیگر چیره و نیز از جوانه های نخل خوشه هایی سرفروهمشته پدید آوردیم و نیز بستان هایی از تاک ها و زیتون و انار ، همانند و ناهمانند . به میوه هایش آنگاه که پدید می آیند و آنگاه که می رسند بنگرید که در آنها عبرت هاست برای آنان که ایمان می آورند» .

وَمِنْ كُلِّ الشَّمْرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ

«و از هر میوه ای جفت جفت پدید آورد» .

وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَجَوِّرَاتٌ وَجَنَّتٌ مِنْ أَعْنَبٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِدْرٌ وَغَيْرُ صِدْرٍ نُؤَانٌ وَغَيْرُ صِدْرٍ نُؤَانٌ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفْضِلٌ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

«و بر روی زمین قطعه هایی است در کنار یکدیگر و باغ های انگور و کشتزارها و نخل هایی که دو تنه از یک ریشه رسته است یا یک تنه از یک ریشه و همه به یک آب سیراب می شوند و در ثمره ، بعضی را بر بعضی دیگر برتری نهاده ایم . هر آینه در

این ها برای خردمندان عبرت هاست» .

19 / حجر

وَ اَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ

«و از هر چیز به شیوه ای سنجیده در آن (زمین) رویانیدیم» .

10 و 11 / نحل

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَ مِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ

يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَ الزَّيْتُونَ وَ النَّخِيلَ وَ الْأَعْنَابَ وَ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

«اوست که از آسمان برایتان باران نازل کرد . از آن می نوشید و بدان گیاه می روید و چارپایان می چرانید . و با آن برایتان کشتزار و زیتون و نخل ها و تاکستان ها و

ص: 185

هر نوع میوه برویاند» .

53 / طه

وَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى .

«و از آسمان باران فرستاد ، تا بدان انواعی گوناگون از نباتات برویانیم».

5 / حج

وَ تَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَ رَبَّتْ وَ أَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ

«و تو زمین را افسرده می بینی . چون باران بر آن بفرستیم، در اهتزاز آید و نمو کند و از آن هرگونه گیاه بهجت انگیز برویاند».

ص: 186

فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ

«و در زمین هرگونه گیاه نیکویی رویانیدیم».

36 / یس

سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ

«منزه است آن خدایی که همه جفت ها را بیافرید، چه از آنچه زمین می رویاند و چه از نفس هایشان و چه آن چیزهایی که نمی شناسید».

9 - 11 / ق

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ

ص: 187

وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ

رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيِّتًا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ

و از آسمان ، آبی پربرکت فرستادیم و بدان باغ ها و دانه های درو شدنی رویانیدیم و نخل های بلند با خوشه های برهم چیده تا رزق بندگان باشد و بدان آب ، سرزمین مرده را زنده کردیم برآمدن از گور نیز چنین است».

به نظر بوکیل این آیاتی که به آنها اشاره شد حقایقی اصولی درباره تولیدمثل در قلمرو گیاهان را به روشنی بیان می کند . عقاید عمومی آن زمان در آیات نادیده گرفته شده است . اشاراتی به «زوج گیاهان» در سوره های مختلف تولیدمثل گیاهان را با جفت شدن اندام های جنسی نر و ماده که بر روی يك پایه یا دو پایه قرار دارند به صراحت بیان می کند . بوکیل با توضیح بیشتری درباره کلمه «زوج» می گوید :

ص: 188

«می دانیم که میوه آخرین نتیجه مرحله تولیدمثل گیاهان عالی و تکامل یافته ای است که ساختمان پیچیده دارند . مرحله قبل از میوه گل است که دارای اندام های نر و ماده (پرچم و مادگی) می باشد . هنگام گرده افشانی ، گرده بر روی مادگی قرار می گیرد ، میوه می دهد که به تدریج می رسد و دانه را آزاد می کند . در نتیجه تمام میوه ها مستلزم وجود اندام های نر و ماده می باشند و این همان معنای آیات قرآنی مربوط است» . و در مورد «چیزهایی که نمی شناسید» بوکیل به درستی می گوید که امروزه ما می توانیم عمل جفت گیری در گیاهان و همچنین ساختمان موجودات غیرزنده را از هم تشخیص دهیم . اما در زمان حضرت رسول صلی الله علیه و آله این افکار قابل درک نبود . امروزه این ها با دانش جدید هماهنگی کامل دارند .

امروز بوسیله میکروسکوپ قسمت های بسیار ریز و دقیق ریشه و ساقه و برگ و گل و دانه را به دقت مورد مطالعه قرار داده به طرز ساختمان جالب هر يك از این اندام ها پی برده اند .

امروز به وسیله تجزیه های گوناگون موفق شده اند عناصر اصلی سازنده گیاهان را بشناسند و بالاخره امروز بهتر از گذشته، درس هایی از توحید و خداشناسی را براساس کشف اسرار سلسله گیاهان می توان خواند .

ص: 190

1- برگرفته از کتاب شگفتی های آفرینش ، تألیف : استاد حسین نوری ، انتشارات برهان .

شماره انواع گیاه که تاکنون شناخته شده از صدهزار متجاوز است و هر يك دارای آثار مخصوصی است و چون شناختن فرد فرد گیاهان غیر مقدور است لذا علمای علم گیاه شناسی آن ها را طبقه بندی نموده اند و این طبقه بندی بر اساس اندام های گیاه مثل ریشه و ساقه و برگ و گل قرار گرفته است و طبق همین نظر در ابتدا آن ها را به دو قسمت اصلی و سپس هر قسمت را به چند قسم، تقسیم نموده اند و ما برای نمونه فقط دو قسمت اصلی را نام می بریم:

1 - گیاهان گلدار: که دارای ریشه و ساقه و برگ و گل بوده و عالی ترین گیاهان می باشند. این همه گل های رنگارنگ که سطح خاک را زینت بخشیده و در صحن بیابان و صفحه باغستان مناظر زیبا و جالبی بوجود آورده اند و انواع میوه ها و سبزیجات که قسمت مهمی از احتیاجات زندگی انسان را تأمین نموده و غلات و

حبوباتی که نیازمندی های غذایی را رفع می کنند و بالاخره قسمت مهمی از گیاهانی که مصرف طبی دارند، همه و همه جزء این دسته محسوب می گردند.

2 - گیاهان بی گل: این دسته از گیاهان فاقد گل هستند بنابراین تولید مثل در آن ها برخلاف گیاهان گلدار به طریق خاصی انجامی می گیرد .

گیاهان بی گل نیز دارای اقسام مختلفی هستند، به طوری که بعضی از آن ها ریشه و ساقه و برگ داشته فقط گل ندارند و برخی از آن ها ساقه و برگ داشته ولی بدون ریشه و گل می باشند این قسمت اغلب روی تنه درختان و نقاطی که آب و هوای معتدل دارند، زیست می نمایند، همین ها هستند که سراسر قسمت های شمالی ایران را چون فرشی از مخمل زمردین پوشیده و منظره جالبی به وجود آورده اند و بالاخره قسمتی فاقد برگ و گل و ریشه و ساقه بوده و در پائین آن ها رشته های تارمانندی

ص: 192

وسيله جذب آب و ساير مواد غذايى بوده و باعث اتصال آن ها به زمين مى گردد و ما نوعى از آن ها را كه «جلبك» ناميده مى شود، در جويبارها و آب هاى راكد و حوض ها به مقدار زياد مى بينيم .

گياهان به ما درس توحيد مى دهند

دانه اى را در محيطى كه از لحاظ حرارت و رطوبت مساعد باشد بكاريد و آن را مورد دقت قراردهيد؛ خواهيدديد كه پس از مدت كمى متورم مى گردد و بعد از چند روز پوسته آن پاره شده جوانه بسيار ظريفى كه به طرف زمين مایل است از آن خارج مى شود اين جوانه نازك «ریشه» يا نخستين اندام گياه است، پس از پيدایش ریشه، جوانه ديگرى كه به عكس ریشه، به طرف بالا متوجه است از دانه مى رويد اين ميله

ص: 193

ظریف «ساقه» یا دومین اندام گیاه است، دیری نمی گذرد که صفحات سبز و لطیف و زیبایی بر روی ساقه نمایان می شوند که هر یک از آن ها «برگ» یا سومین اندام گیاه است، بر روی این گیاه پس از این که مدتی از زمین و هوا تغذیه و تنفس می کند و در پرتو نور آفتاب پرورش می یابد، یکی از زیباترین مظاهر طبیعت جلوه گر می شود و آن «گل» یا چهارمین بخش گیاه است که می تواند بعداً به میوه و دانه تبدیل گردد. کلیه گیاهان کامل این مراحل را می پیمایند و این چهار اندام یعنی ریشه، ساقه، برگ و گل را دارا می باشند.

اهمیت گیاهان

می دانیم انواع حیواناتی که در عرصه پهناور گیتی پراکنده شده و سطح زمین را

ص: 194

میدان زندگی خود قراردادده اند، شدیداً به غذا نیازمندند و برای ادامه حیات باید از عناصری که در روی زمین موجود است استفاده کنند و از طرف دیگر عناصری که در آب و خاک و هوا موجود است. به همین صورت قابل استفاده و تغذیه حیوانات نیست، این جا است که گیاهان برای تأمین احتیاجات غذایی حیوانات نقش مهمی را ایفا می کنند زیرا آن ها عناصر آب و خاک را به وسیله دستگاه های مخصوصی که در ساختمان آن ها قراردارده صورت ساقه و برگ و میوه در می آورند و بالنتیجه مواد غذایی حیوانات را در اختیار آن ها می گذارند.

سلسله گیاه علاوه بر تأمین نیازمندی های غذایی فوائد دیگری نیز دارد که شرح داده خواهد شد .

ص: 195

هر گیاهی که از زمین روید

سلسله گیاهان دارای اسرار و عجائب بسیاری است که با مختصر دقتی در آن ها روشن می شود که دست قدرتی که منبع علم و حکمت است آن ها را به وجود آورده و برای هر یک از آن ها نظام تکاملی معینی قرارداده است به طوری که:

هر گیاهی که از زمین روید وحده لا شریک له گوید

و ما در ضمن بیان اسرار و دقایق عالم گیاهان نکات توحیدی جالبی را به استحضار خوانندگان محترم این کتاب خواهیم رسانید.

این جا است که به اهمیت یکی از اعمال گیاهان پی می بریم و آن عمل «کربن گیری» است. گیاهان در حرارت آفتاب «گاز کربونیک» را که از دو عنصر کربن و اکسیژن تشکیل شده است تجزیه می کنند و اکسیژن را در هواها می سازند و کربن را در تنه خود نگه می دارند و قسمت مهم وجود گیاهان از همین کربن تشکیل

ص: 196

یافته است و این عمل یعنی عمل کربن گیری که به وسیله برگ های گیاهان انجام می گیرد، درست به عکس تنفس جانوران است.

این تناسب عجیب و تعادل دقیقی که میان «اکسیژن» و «گازکربونیک» برقرار گردیده تا نیازمندی حیات جانوران و گیاهان برای همیشه تأمین شود یکی از آیات بزرگ خداشناسی است زیرا از همین ارتباط شگفتی که میان حیات حیوانی و نباتی برقرار شده است به خوبی روشن می شود که آفریننده گیاه و حیوان یکی است و پیدایش آن ها با این نظام دقیق و نقش حکیمانه، مولود تصادف نیست.

کوچک ترین واحد زنده

کوچکترین واحدی که در پیکر موجودات زنده، اعم از حیوان و گیاه بکار رفته و این ساختمان منظم را تشکیل داده است «سلول» است و از کشف این حقیقت تقریباً دو

ص: 197

قرن بیشتر نمی گذرد.

بعضی از گیاهان دارای سازمان بسیار ساده ای هستند یعنی بدنشان از يك سلول ساخته شده و همه آثار حیاتی در داخل همین يك سلول انجام می گیرد و به گیاهان تك سلولی معروفند و بعضی دیگر از عده زیادی از سلول تشکیل یافته و به گیاهان پرسلولی موسوم اند و در ضمن باید متوجه باشیم که سلول های گیاهی مانند سلول های حیوانی دارای انواع مختلفی هستند که هر نوعی در يك قسمتی از ساختمان گیاه مثل برگ و ریشه گل و ساقه به کار رفته است.

آفریش این موجود ریز و ظریف که اساس ساختمان موجودات زنده است با این نقشه و هندسه و حساب ؛ در نظر هوشمندان دلیل روشنی بر وجود آفریدگار خلقت است .

ص: 198

همه گل های رنگارنگ و شکوفه های رنگین و میوه های گوناگون و دانه های غذایی و بالاخره این همه مناظر زیبا و بهجت زا که سطح زمین را زینت مخصوصی بخشیده اند همه و همه سر از این خاک برمی آورند، از همین خاک تیره ای که در زیر پای ما قرارگرفته است، می رویند.

مگر خاک چه قدرت خلاقه ای دارد که بتواند هر سال این همه مظاهر زیبا و حیات بخش را تولید کند؟ مگر در نهاد خاک چه لابراتوار مجهزی است که منشأ این همه آثار خیره کننده است؟

قرآن مجید این سؤالات را پاسخ می دهد و طبق منطق فطرت و عقل این مواهب سرشار را به قدرت و حکمت خداوند استناد می دهد:

«إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَ يُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكُمْ اللَّهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ». یعنی شکافنده دانه و هسته خداست، زنده را از ماده مرده پدید می آورد و مرده را از زنده به وجود می آورد، این است پروردگار شما، کجا روگردان می شوید؟ (95 / انعام).

انواع دانه های غذایی، اقسام هسته های میوه ها، هنگامی که در دل خاک قرار گرفتند و این محیط مناسب، از لحاظ حرارت و رطوبت برای روئیدن آن ها مساعد گردید، شکافته می شوند و از طرف بالا جوانه ای به نام ساقه و از طرف پائین جوانه دیگری به نام ریشه می روید و دو عضو اصلی گیاه به وجود می آید و در نتیجه عناصر مرده و بی جان زمین به صورت موجودات زنده ای یعنی: گیاهانی که دارای گل ها و شکوفه های رنگین و میوه های گوناگون و دانه های متنوع است در می آید.

آن پروردگاری که نطفه را می شکافد و با قلم قدرت در محیط تاریک رحم اعضاء و اندام جنین را ترسیم می کند و نقش زیبای انسان را در پشت پرده های متراکم

ص: 200

بر صفحه وجود وی می نگارد، همان آفریدگار، در دل خاك تیره، دانه و هسته را می شکافد و اساس پیدایش این همه مناظر زیبا و مواهب حیات را تحقق می بخشد... «ذَلِكُمْ اللَّهُ فَاتَى تُؤَفِّكُونَ: این است پروردگار شما؟» (95 / انعام).

سلول ها و بافت های هر گیاه معین است

در سازمان هر بوته گیاه و پیکر درخت نیز همان طور که روشن گردید مقدار معینی از سلول ها و بافت های متنوع با طرز مخصوصی که حکایت از علم و قدرت می کند به کار رفته است و همین دلیل روشنی است که بر سراسر جهان گیاهان مانند موجودات دیگر این جهان، دست قدرت و حکمت خداوند، حکومت می کند و این نظام حکیمانه ابدا نمی تواند مولود تصادف باشد.

ص: 201

ریشه، اولین اندام گیاه است. این اندام علاوه بر این که مواد غذایی مورد نیاز گیاه را از دل آب و خاک می مکد؛ موجب ثبات و استقرار گیاه نیز در زمین می گردد.

در آغاز روئیدن دانه و هسته، میله ظریفی ظاهر گشته به طور عمودی در زمین فرومی رود و به تدریج نمود می کند، این میله نازک، ریشه اصلی خوانده می شود و پس از مدتی بر روی آن انشعابات کوچکی به نام ریشه های فرعی در ردیف های متعدد ظاهر می گردد این ها از ریشه اصلی ظریف ترند و اغلب به طور مایل در خاک جلو می روند؛ تعداد ردیف های ریشه فرعی، در هر گیاه مشخص است مثلاً در نخود سه، در چغندر چهار و در هویج پنج ردیف، ریشه فرعی مشاهده می گردد.

در انتهای ریشه تارهای نازک و ظریفی که تارهای کِشنده نامیده می شود موجود

است و این ها مواد غذایی را از زمین به درون خود می کشند و در هر نوع گیاه مواد مخصوصی را جذب می کنند.

به علاوه، در انتهای هر شعبه ای از ریشه، برجستگی کوچک چوب پنبه ای که «کلاهک» نامیده می شود قرار دارد و فایده آن این است که در موقع برخورد ریشه به قسمت های سخت زمین آن را از صدمه حفظ می کند.

از شگفتی های ریشه این است که در امتداد قوه جاذبه زمین پائین می رود به طوری که اگر گیاه را معکوس قرار دهند، ریشه این راه طبیعی خود را بالاخره از دست نمی دهد یعنی به جانب زمین تمایل می شود و پس از طی منحنی کوچکی خود را به زمین می رساند!

و دیگر از عجایب آن این است که دارای نیروی فوق العاده ای است و با موانعی

ص: 203

که بر سر راه خود مواجه می شود مبارزه می کند و شدت عمل به خرج می دهد به طوری که از زیر دیوارهای سنگین عبور می کند و سنگ های بزرگ را از جا می کند!

تعداد عناصری که تاکنون در گیاهان تشخیص داده شده است به بیست و دو عدد بالغ می گردد و چون ده عنصر از آن ها در تمام گیاهان موجود است لذا «عناصر اندام ساز» نامیده می شوند و آن ها عبارتند از: «کربن، هیدروژن، ازت، گوگرد، فسفر، پتاسیم، منیزیم، کلسیم، آهن» .

هر نوع گیاهی وزن و حساب خاصی دارد

از دقت و تدبر در این همه گیاهان گوناگون که هر یک دارای خاصیت و اثر مخصوصی است و در اصل به عناصر معدودی بازمی گردند، روشن می شود که:

ص: 204

دست قدرتی هست که این عناصر ساده را با نسبت معین و اندازه دقیقی ترکیب کرده و آن‌ها را به صورت گیاهان متنوع درآورده است .

این حقیقت را که در این عصر دانشمندان گیاه شناس پس از تجربه های علمی به دست آورده اند قرآن مجید در طی عبارت کوتاهی بیان کرده است:

«وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَالْقَيْنَافِيهَا رِوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَمْرُوزًا»⁽¹⁾ یعنی بر ما بساط زمین را گسترديم و در آن کوه های عظیم برنهاديم و در آن هر نوع گیاهی را طبق وزن و حساب رویاندیم.

از این آیه به خوبی روشن می شود که در هر نوع گیاه وزن و حساب به کاررفته تا

ص: 205

به صورت معینی درآمده است، قرآن کریم حساب و اندازه را فقط در دایره گیاهان محدود نکرده است بلکه تمام مخلوقاتی را که از کارگاه خلقت پدید آمده اند مشمول این قانون می داند و می فرماید: «إِنَّا كَلَّلْنَاهُ بِقَدَرٍ» (1) یعنی ما هرچیز را با اندازه آفریده ایم. آری آثار نظم و حساب از قیافه هر موجودی هویدا است.

ساقه یا دومین اندام گیاه

ساقه دارای اقسام متعددی است بعضی از آن ها که «ساقه راست» نامیده می شود به سمت بالا می روید چنان که در اغلب گیاهان مشاهده می کنیم و بعضی چون

ص: 206

استحکام ندارند روی زمین کشیده شده می خزند و به همین مناسبت «ساقه خزنده» نامیده می شوند و قسمی دیگر برای این که بتواند به خوبی در هوا استوار بماند دور گیاهان دیگر یا اجسام مجاور پیچیده بالا می رود و به همین جهت به آن ها «ساقه پیچیده» گفته می شود .

جهت پیچش ساقه همیشه در يك نوع گیاه ثابت و مشخص است مثلاً لوییا از راست به چپ و نیلوفر از چپ به راست دور می زند و بالاخره قسمی از آن ها نه آنقدر استحکام دارد که در هوا استوار بماند و نه روی زمین می خزد و نه به اجسام مجاور می پیچد بلکه رشته هایی پیچ مانند و نازک از آن خارج گشته به دور اجسام پیرامون خود می پیچند و باعث بالا بردن ساقه در هوا میگردند، به این قسم از ساقه ها «ساقه بالارونده» می گویند.

یکی از شگفتی های ساقه آن است که علی رغم امتداد جاذبه زمین ؛ رو به بالا نمو می کند حتی اگر گیاه را معکوس کنند، ساقه منحنی کوچکی سیر نموده به سوی بالا متوجه می شود.

در روزگاران گذشته یعنی تقریباً هفتصد سال پیش، علم گیاه شناسی آنقدر پیشرفت نکرده و گیاهان به طور منظم طبقه بندی نشده بود و دانشمندان به اسرار ساختمان گیاه ها و رویش و تولید مثل و اعمال اعضاء و اندام گیاه پی نبرده بودند ولی در عین حال از همین گیاه کتاب خلقت طبق میزان ادراک و استعداد خود می فهمیدند، که جهان را صانعی است توانا که از چوب، میوه رنگین پدید می آورد و از خار گل صد برگ می رویاند و هر ورقی از برگ سبز دفتری از معرفت ذات مقدس وی می باشد.

ص: 208

و روئیدن گیاه ها از زمین شگفت است و تنوع آن ها که براساس حکمت استوار است شگفت تر و مطالعه ریزه کاری هایی که در يك برگ به کاررفته است کافی است که دل انسان را از معرفت، نشاط ببخشد و در برابر صنع دقیق الهی خاضع سازد.

ساختمان گل

گل معمولاً بر سر شاخه ای موسوم به «دم گل» قرارگرفته و انتهای متورم آن «طبق گل» نامیده می شود، از خارج به داخل به ترتیب از قسمت های زیرتشکیل شده است:

کاسه گل، جام گل، نافه گل، پرچم، مادگی کلاله، خامه، تخمدان .

شکفتن گل ها

چون در این جهان منظم هیچ موجودی از قلمرو نظم بیرون نیست، لذا بازشدن

ص: 209

گل ها نیز منظم است و هر نوع گل در هر محل در ساعت معینی بازمی شود، مثلاً گل ساعتی در تهران همیشه يك ساعت به ظهر بازمی شود و قبل از ساعت مزبور غنچه گل، بسته است.

زوجیت گیاهان از دیدگاه قرآن کریم

در طول قرون متمادی موضوع جفت بودن (نر و ماده بودن) را بشر تنها در دایره حیوانات محدود می دانست و در عالم گیاهان فقط در درخت خرما، نر و ماده را تشخیص داده و اصلاً از موضوع جفت بودن در غیر درخت خرما اطلاعی نداشت و به گل ها تنها از نظر جمال و زیبایی نگاه می کرد، تا این که اخیراً پیشرفت علم به این راز بزرگ آفرینش پی برد که گل اندام تولید مثل است و محتوی اعضاء نر و ماده است و

ص: 210

دارای کیسه مخصوصی برای پرورش سلول نر و محفظه معینی برای تولید سلول ماده است و با مقدمات شگفت انگیزی، از ترکیب این دو سلول، گیاه بارور می شود، این حقیقت جالب را چنان که گفتیم بشر در قرون اخیر درك کرد ولی قرآن مجید کتاب آسمانی دین مقدس اسلام در طی آیات متعدد، موضوع جفت بودن گیاهان را خاطرنشان ساخت و برای نمونه به آیه هفتم از سوره «شعراء» توجه کنید: «أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ أَخْبَثْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ: آیا در زمین به دیده عبرت نگاه نمی کنند که ما هر نوع گیاه پر سود را، جفت رویانیدیم؟»⁽¹⁾

ص: 211

1- هرچند مفسران سابق زوج را به معنای نوع می گرفتند، ولی مفسران اخیر زوج را به معنای جفت بودن یعنی نر و ماده بودن گرفته اند برای نمونه به تفسیر طنطاوی و «فی ظلال القرآن» مراجعه کنید .

قرآن کریم موضوع جفت بودن را در دایره حیوان و گیاه نیز محصور نمی سازد بلکه کلیه موجوداتی را که از کارگاه آفرینش خارج گردیده اند جفت معرفی می کند و می فرماید: «وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ: از هر چیزی جفت آفریدیم». (1)

شاید این تعبیر اشاره به آن حقیقتی باشد که علم امروز به آن رسیده است که همه موجودات از اتم تشکیل یافته و اتم هم از دو نیروی الکتریکی مثبت و منفی به وجود آمده است.

در این جهان دو قانون اهمیت بسزایی دارد؛ و بر همه موجودات حکومت می کند: یکی قانون «ترکیب» و دیگر قانون «توالد»، به این معنا که دو موجود یا بیشتر

ص: 212

در شرایط مخصوصی با هم ترکیب می شوند و از ترکیب آن ها موجود سومی پدید می آید و در نتیجه همین ترکیب و توالد است که موجودات این عالم به صورت های گوناگون پا به عرصه هستی می گذارند، تا این جهان منظم در گردش باشد.

مواد مختلفی که در آب و خاک و هوا موجود است تحت تأثیر عواملی از قبیل حرارت و نور با هم ترکیب می گردند و از ترکیب آن ها انواع گیاهان به دست می آید .

در شکوفه گیاهان، اندام نر و ماده وجود دارد و همین ها عوامل «ترکیب و توالد» می باشند و برای این که ترکیب و آمیزش که مقدمه لقاح و توالد است تحقق یابد، باید «گرده» که به منزله نطفه حیوانات نر است روی «کلاله» که از اندام آمیزشی ماده است قرار بگیرد.

زنبور عسل از شهد و عطر گل ها، عسل شیرین و خوشبو می سازد و دانه های گرده

ص: 213

را نیز برای ساختن موم لانه خود به کار می برد و هیچ گاه این حشره خوش سلیقه روی گل بدبو نمی نشیند و در عین این که برای به دست آوردن مواد غذایی و تهیه مصالح ساختمانی خود تکاپو و فعالیت می کند، وسیله آمیزش و لقاح گیاهان را نیز فراهم می نماید.

قانون وراثت در گیاهان

«قانون وراثت» در عالم گیاهان نیز جاری است و در هسته سلول جنسی گیاهان نیز عاملی است که حفاظت صفات هر نوع گیاه را در مسیر قرون متمادی و محیط های مختلف عهده دار است، مثلاً اگر يك جو معمولی را سال اول در منطقه گرم و در سال دوم در منطقه سرد و سال سوم در منطقه معتدل بکارند استعداد نهانی و توارثی با

ص: 214

کشت در قسمت های مختلف فرقی نخواهد کرد .

اسرار سلسله گیاهان مخصوصاً گل ها که دستگاه اسرار آمیز تولید مثل است به اندازه ای است که دل هر صاحب دلی را در مقابل خداوند خاضع می نماید و فکر هر متفکری را به اعتراف وادار می سازد.

گیاهان کارگاه هایی هستند که در درون خود مواد اولیه را تغییرات بسیار مهمی می دهند و به وضع قابل استفاده ای در می آورند .

مثلاً هرگاه شاخه ای از درخت گلابی را که میوه ای شیرین دارد به درخت گلابی وحشی پیوند زنیم، شیره خام از زمین به داخل گیاه جذب شده، مورد استفاده کلیه اندام های گیاه قرار می گیرد، ولی شاخه پیوند آن شیره خام را آنقدر تغییر می دهد که از آن میوه شیرین به وجود می آورد، در صورتی که شاخه های اصلی همان میوه تلخ

ص: 215

به طور خلاصه نتیجه ای که از پیوند زدن درختان به دست آمده است، دلیل روشنی بر تجزیه و ترکیب شیمیائی است، که در اندام های مختلف گیاه به وقوع می پیوندد، زیرا می دانیم به وسیله پیوند کردن، شاخه ای از درخت معینی را روی شاخه یا ریشه درخت دیگر به نحوی قرار می دهند که این دو گیاه مختلف با هم جوش می خورند و از فعالیت حیاتی یکدیگر بهره مند می شوند و یک نوع همزیستی مصنوعی میان این دو گیاه به وجود می آید مثلاً سیب و گلابی را و همچنین هلو و زردآلو و شفتالو را با هم پیوند می زنند ولی شاخه درخت سیب، سیب می دهد و شاخه درخت گلابی، گلابی بار می آورد و با این که از یک نوع آب و هوا و غذا استفاده می کنند، شاخه های هلو و زردآلو و شفتالو که از یک ریشه غذا می گیرند هر یک همان میوه را می دهد که قبل از

پیوند می داده است، این موضوع روشن می کند که هریک از شاخه های درخت لابراتوار شگفتی است که مواد جذب شده را به صورت مخصوصی درمی آورد.

ذخیره و پس انداز گیاهی

گیاهان قسمتی از مواد غذایی خود را ذخیره و پس انداز می نمایند، انواع سبزی ها و میوه ها و دانه ها که مورد استفاده ما واقع می گردند همه و همه اندوخته های گیاهی هستند یعنی مواد ساده ای را که در آب و خاک و هوا موجود است پس از يك سلسله تغییرات و تحولات شگرفی به صورت سبزی های مختلف و میوه های گوناگون و دانه های غذایی درآورده در دسترس ما قرار می دهند تا به این وسیله قسمت مهمی از نیازمندی های زندگی ما تأمین شود.

ص: 217

کارگاه تهیه این مواد، برگ ها است، شیره خام را به صورت شیره پرورده گیاهی درمی آورند و به وسیله لوله های دیگری که آوندهای آبکش نامیده می شود به اندام های مختلف گیاه می رسانند پس از آن که گیاه سهمیه مواد غذایی خود را گرفت، قسمتی را در اندام های مخصوصی پس انداز می کند.

جایگاه ذخایر و اندوخته ها در گیاهان مختلف متفاوت است. چنان که گیاهانی مانند هویج، چغندر، شلغم مواد ذخیره ای را در ریشه خود پس انداز می کنند و گیاهان دیگری مانند نیشکر، زنبق، سیب زمینی مواد اندوخته را در ساقه، قسمتی از گیاهان مانند کاهو، اسفناج، تره در برگ، عده دیگری مانند هلو، گیلان، انگور، سیب، خربزه مواد ذخیره ای را در میوه، گندم، جو، برنج، اندوخته ها را در دانه خود جمع نموده و بالاخره توت و انجیر این مواد را در گل های خود ذخیره می نمایند.

ص: 218

از این جا این موضوع روشن می شود که گیاهان کارخانه مولد مواد خوراکی برای ما هستند که مواد ساده آب و خاک را در پرتو نور خورشید به صورت انواع سبزی ها و میوه های گوناگون یعنی شیرین، ترش، معطر و چرب در می آورند.

نور خورشید در تربیت گیاهان و تهیه این مواد حیات بخش، نقش بسیار مهمی دارد، به طوری که تاکنون نتوانسته اند با نورهای مصنوعی درخت را وادار به کارمطلوب نمایند، از این تجربه معلوم می شود که در خورشید اشعه دیگری وجود دارد که ما با وسایل امروز نمی توانیم آن ها را درک نمائیم .

محتویات سبزی ها و میوه ها و حبوبات

1 - آب: آب از موادی است که بیش از هر چیز موردنیاز انسان می باشد و بیشتر وزن

ص: 219

بدن انسان را آب تشکیل می دهد، انسان در 24 ساعت به طور متوسط دو لیتر و نیم آب از راه های کلیه و عروق و شش ها ازدست می دهد، لذا همین مقدار آب باید به بدن برسد. میوه ها و سبزی هادر این مورد نقش مهمی بعهده دارند زیرا آن ها قبل از هرچیز دارای آب فراوانی می باشند و یکی از فوائد آن ها این است که آب را که یکی از ضروری ترین شرط حیات است به بدن می رسانند.

باید توجه داشت که آب میوه ها و سبزی ها دارای نیروی شفابخشی است که می توان آن را با آب چشمه های معدنی مقایسه کرد، به طور کلی ثابت شده که آب میوه ترشح معده، امعاء کلیه، صفرا و پوست را زیاد کرده و سبب دفع سمومات می شود.

ص: 220

2 - املاح: املاح (1) یکی از عوامل نمو بدن می باشند و برای ساختمان بافت های مختلف بدن مخصوصاً بافت استخوانی و ترمیم آن ها ضروری هستند تاکنون در اثر تجزیه های دقیق به وجود عناصر متعددی از فلزات، در بدن پی برده اند، البته این فلزات به طور مستقیم خورده نمی شوند و برای جذب باید به صورت املاح درآیند و بهترین منابع این املاح سبزی ها و میوه ها هستند زیرا این عناصر در خاک موجود بوده به وسیله ریشه جذب می شوند و پس از يك سلسله فعل و انفعالات به صورت مواد غذایی ما در می آیند .

املاح در صورتی مفیدند که به وسیله سبزی ها و میوه ها وارد بدن گردند مثلاً آهن

ص: 221

1- در ساختمان املاح به طور کلی فلز و شبه فلز دخالت دارد.

یکی از فلزات لازم و ضروری بدن انسان است و برای نشان دادن درجه اهمیت این فلز کافی است که بگوئیم رنگ قرمز خون و گوشت بدن به وجود این فلز بستگی دارد زیبایی چهره هرچه بیشتر مربوط به این فلز است، کمبود آن در بدن موجب کم خونی، رنگ پریدگی، ضعف مفرط می گردد. توت فرنگی، اسفناج سیب، گلابی، انگور شاهانی و انگور سیاه و یاقوتی، گندم، برگ چغندر، لوبیا، عدس، هویج، انجیر و انار مقدار کافی آهن دارند.

3 - کلسیم نیز یکی از فلزات لازم و ضروری بدن انسان است، این فلز در ساختمان استخوان ها، مخصوصا دندان ها، ناخن ها و مو مقام مهمی دارد، وقتی کلسیم بدن کم شود دندان ها را کرم می خورد، ناخن ها می شکنند، موی سر مبتلا به مو خوره می گردد، استخوان ها نرم می شود و در نتیجه کمردرد و پادرد پدید می آید و این

ص: 222

ماده نیز در سبزی ها و میوه ها فراوان است، کمبود کلسیم سبب تشنج ماهیچه ها و احشاء و امعاء می شود، کلسیم مسکن اعصاب است و خواب را تأمین می کند؛ بالا-خره بنا به گفته دکتر غیاث الدین جزائری نویسنده کتاب: «تاکنون در اثر تجزیه های دقیق به وجود 91 عنصر در بدن که همگی از فلزات می باشند پی برده اند و این فلزات بایست به صورت املاح از راه تغذیه سبزی ها و میوه ها و دانه های غذایی تأمین شود».

4- قند و نشاسته: قند و نشاسته از بهترین غذای مولد انرژی در بدن است مواد قندی در میوه جات شیرین و چغندر و نیشکر فراوان است و نشاسته بیشتر به وسیله غلات و حبوبات به بدن می رسد نان در حدود 53 تا 60 درصد نشاسته دارد. در این جا به این نکته باید توجه کرد که قندی که در میوه است با قند صنعتی که از شیر

ص: 223

چغندر قند یا نیشکر درست می کنند اصلاً قابل مقایسه نیست زیرا شیره چغندر و یا نیشکر را باید در دوایست درجه حرارت بپزند و در چنین حرارتی بسیاری از ویتامین های آن از بین می رود.

5 - پروتیدها: (مواد ازته) موادی هستند که قسمت عمده بدن موجود زنده را تشکیل می دهند، علاوه، این مواد در بدن سوخته تولید انرژی می کنند. گرچه مقدار این ماده در سبزی ها و میوه ها کم و در گوشت و شیر و تخم مرغ بسیار است ولی در حبوبات به مقدار نسبتاً کافی موجود است به طوری که نان و برنج 7 درصد از این ماده را دارا می باشند.

6 - چربی ها: چربی ها اهمیت زیادی برای جانوران و انسان دارد مثلاً چربی های زیر پوست، بدن ما را از سرما حفظ می کند از طرف دیگر سوختن آن ها در بدن مقدار

زیادی حرارت به وجود می آورد و روی همین جهت چربی ها را «غذای گرمازا» می نامند، در میوه ها و دانه های چرب مانند: زیتون، کنجد، بادام، گردو، فندق مقدار قابل ملاحظه ای از این ماده موجود است.

کارخانه ساخت ویتامین

تمام ویتامین ها از گیاهان به دست می آید سبزی ها و میوه ها و حبوبات، منابع ویتامین ها هستند اگر در گوشت و یا در بعضی از اعضاء حیوانات، مثل جگر و مغز ویتامین ها را کشف کرده اند اصل آن ها از تغذیه مواد گیاهی بوجود آمده است، که این حیوانات آن گیاه را خورده و هضم کرده و در اعضاء خود ویتامین های آن را ذخیره نموده اند و همچنین اگر ویتامین ها در شیر گاو و گوسفند و یا در

ص: 225

تخم مرغ به دست می آید از گیاهانی است که آن ها می خورند و به این وسیله این ویتامین ها را در بدن خود ذخیره می کنند.

اهمیت سبزی ها از نگاه معصومین علیهم السلام

از پیشوایان معصوم دینی علیه السلام تقریباً سیزده قرن پیش در زمینه خواص و اهمیت میوه ها و سبزی ها صادر گردیده است.

1 - در کتاب کافی از مردی به نام حَنَّان نقل می کنند که: «در محضر حضرت صادق علیه السلام بودم و سفره غذا گسترده شده بود آن حضرت از سبزی که در سفره بود میل می فرمودند ولی من از خوردن آن خودداری می کردم، امام صادق علیه السلام به من توجه کردند و فرمودند: ای حَنَّان آیا نمی دانی که برای امیرمؤمنان علیه السلام هیچ غذایی حاضر

ص: 226

نمی نمودند مگر این که سبزی در آن موجود بود؟»

2 - در همان کتاب، موفق مدائنی از جدش نقل می کند که: «حضرت موسی بن جعفر علیه السلام روزی برای غذا خوردن به دنبال من فرستاد چون حضور یافتم و سفره غذا گسترده شد، سبزی در سفره نبود حضرتش از تناول غذا دست نگهداشت سپس به غلامش فرمود آیا نمی دانی که من از سفره ای که سبزی در آن نباشد غذا نمی خورم؟ غلام رفت و سبزی آورد. از آن پس، آن حضرت غذا میل فرمودند.» .

درسی از مکتب امام صادق علیه السلام در فوائد گیاهان

اکنون این حقیقت روشن را از زبان امام صادق علیه السلام بشنویم فرمودند: «در گیاهان فکر کنید و انواع فوائد آن ها را دریابید:

ص: 227

1 - خداوند میوه ها را برای خوراك بشر و قسمتی از گیاهان را برای خوراك حیوانات خلق فرموده، هیزمی که از درختان به دست می آید برای سوزاندن و چوب را برای انواع نجاری های مورد احتیاج بشر قرارداده است.

2 - خداوند چه برکتی در زراعت قرارداده که از يك دانه، صددانه و بیشتر به عمل می آید که هم تخم سال بعد تهیه شود و هم خوراك آدمیان تأمین گردد .

درخت ها از اطراف خود شاخه های بسیار برمی آورند تا اگر مردم بخواهند از آن درخت در جای دیگر بکارند یا در احتیاجات دیگر از آن استفاده کنند اصل درخت باقی باشد و اگر آفتی به اصل درخت برسد، بدل آن باقی بماند.

3 - لذت و نشاطی را که برای انسان از دیدن مناظر جالب گیاهان و شکوفه های زیبای آن ها حاصل می شود باهیچ لذتی نمی توان برابرکرد.

ص: 228

4 - خداوند میوه ها و محصولات را به وسائلی از خطر محفوظ داشته، همان طور که جنین را تا هنگامی که ضعیف و ناتوان است در محفظه مخصوصی به نام «مشیمه» در رحم حفظ فرموده است. حبوباتی مانند عدس، باقلا و ماش را در ظرف هایی مثل کیسه نگاهداری نموده خوشه گندم و جو و برنج را در میان پوست محکمی حفاظت کرده و بر سر هر دانه چیزی مانند نیزه قرارداده تا پرندگان به آسانی نتوانند آن ها را برابند .

5 - گیاه هم مانند حیوان محتاج به خوراك است و از طرفی معمولاً نمی تواند مانند حیوان حرکت کند و مواد غذایی خود را تهیه کند لذا خداوند حکیم برای آن ریشه ای قرارداده تا به این وسیله مواد غذایی موردنیاز را از خاک بگیرد و به شاخ و برگ میوه برساند، ریشه ها علاوه بر این که خوراك شاخ و برگ را تأمین می کنند،

ص: 229

وسیله برجاماندن درخت و گیاه نیز می باشند؛ چنان که طناب های خیمه در اطراف کشیده شده و وسیله ثابت ماندن خیمه است، ریشه نیز عامل تثبیت گیاه و درخت هستند، درختان عظیم مانند چنار و نخل و صنوبر که این طور در برابر بادهای سخت مقاومت می نمایند به علت استوار بودن ریشه آن ها در زمین می باشد.

6- فوائد طبی گیاهان بسیار قابل توجه است، هر يك از آن ها در معالجه مرض مخصوصی به کار می رود مسلما پدیدآورنده گیاهان از این فوائد آگاه است و یکی از هدف های آفرینش آن ها همین بوده است.

7- در هسته میوه ها دقت کنید، خداوند در میوه ها هسته خلق فرموده که آن را بکارند تا درخت دیگری بروید و نیز چون هسته محکم است میوه را نگه می دارد تا از هم نپاشد و اگر هسته نبود میوه لطیف از هم پاشیده می شد و دیگر از فوائد هسته آن

ص: 230

است که بعضی از آن ها را می خورند و از بعضی از آن ها روغن می گیرند و از آن استفاده های بسیار می برند. (1)

ساختمان اسرارآمیز میوه ها

کمتر میوه ای است که مانند انگور از لحاظ رنگ و شکل و خاصیت دارای انواع مختلفی باشد، خوشه زرین انگور که از چیده شدن مرتب دانه ها بر روی یکدیگر تشکیل یافته است توجه هر بیننده را جلب می کند، هر دانه ای از این خوشه طلائی بر مجموع مواد غذایی مورد احتیاج بشر؛ مشتمل است و لذا دانشمندانی که در

ص: 231

1- توحید مُفَصَّل .

زمینه میوه ها به شرح و بحث پرداخته اند درباره انگور چنین می گویند:

بعد از سیب که شاه میوه ها نام دارد، انگور مفیدترین میوه ها است.

انگور حرارت لازم بدن را تأمین می نماید و از این حیث هر یک کیلو انگور معادل دو کیلو گوشت ارزش دارد.

انگور دفع کننده سموم بدن است و از این لحاظ هر کیلوی آن معادل یک لیتر شیر است.

انگور به علت داشتن «پتاسیم» تقویت کننده قلب است و به جهت داشتن «آهک» از نرمی استخوان جلوگیری می کند.

انگور برای خون مفید است و به علت داشتن «آهن» و «منگنز» و «منیزیم» داروی کم خونی است.

انگور ملین است و تخمیرات روده را کم می کند و صفرا را رقیق می سازد.

ص: 232

انگور به قدری عوامل مؤثر دارد که می توان آن را يك داروخانه طبیعی نامید.

انگور يك عامل اصلی برای بازگشت نیروی عضلات است و برای سلسله اعصاب يك غذای کامل محسوب می شود.

انگور غير از فلزات دارای مقداری «قند» و دارای «ویتامین ها» مخصوصاً «ویتامین ب2» می باشد. آب انگور از نظر ساختمان به شیر مادر بسیار نزدیک است.

به عقیده بعضی از پزشکان، انگور از عوارضی مانند سوء هاضمه، ترش کردن، خونریزی، پیدا شدن سنگ در کبد و مثانه، مسمومیت مزمن، بعضی از امراض جلدی، بعضی انواع سل ریوی و باد مفاصل جلوگیری می کند.

انگور اثر درمانی دارد و اثر آن روی روماتیسم، امراض شریانی، وریدی، نقرس، فشارخون و زیاد شدن اوره خون؛ مسلم است.

ص: 233

این‌ها مطالبی است که دانشمندان غذاشناس و اطباء پس از آزمایش‌های مکرر، درباره انگور گفته‌اند و نکته‌ای که در این مورد قابل توجه است این است که: آیا فراهم آمدن مواد نامبرده در داخل این میوه، به‌طور تصادف بوده و بدون نقشه قبلی است؟ آیا این دانه‌های منظم که روی هم چیده شده تا خوشه زرین انگور را به وجود آورده است می‌تواند مولود و معلول تصادف باشد؟ آیا قرارگرفتن هسته در داخل هر دانه به منظور این نیست که این هسته باید در زمین کشته شود تا برای همیشه این میوه ممتاز و پرمفعت در روی زمین باشد و این سفره احسان همواره برای مهمانان مهیا باشد، اگر این‌ها دلیل علم و حکمت و قدرت نیست، آیا دلیل علم و حکمت و قدرت چیست؟

فهم حیران شود از حقه یاقوت انار

«انار» هرچند به اندازه انگور دارای فوائد غذایی نیست ولی برای تصفیه خون مخصوصا مفید است و ساختمان آن از نظر توحید که هدف بحث ما است بسیار شایان اهمیت است:

پوست رنگین انار از دو طبقه مختلف ساخته شده یکی طبقه سخت و شفاف خارجی که مانند حصار محکمی مواد لطیف داخلی انار را گرفته و محفوظ داشته است.

دوم طبقه نرم درونی که مانند بستری دانه های لطیف انار را در آغوش خود نگهداری می کند، روی سطح این طبقه برجستگی های منظمی قرار دارد که دانه های انار به آن ها متصل است و مواد غذایی لازم را به وسیله آن ها دریافت می کند علاوه برده های متعدد سفید و لطیفی در داخل انار موجود است که طبقات دانه ها را از هم جدا می کند تا از هرگونه تماس و تصادم طبقات دانه ها با یکدیگر جلوگیری شود،

ص: 235

این پرده های سفید مانند پوشال هایی که در صندوق میان ظروف شکستنی می ریزند، دانه ها را نگهداری می کند.

هریک از دانه ها مانند لعلی که در قالب مخصوصی ریخته شده و در کارخانه خاصی ساخته شده است یا مانند این که استاد دقیق و ماهری آن ها را دانه دانه تراشیده باشد شکل معینی دارد و این دانه ها به طوری منظم پهلوی هم چیده شده اند که گوئی با دست دانه دانه آن ها را پهلوی هم در ردیف معینی قرارداده اند.

این ساختمان دقیق و منظم از طرفی طرز تغذیه کلیه دانه های انار را آسان و مرتب می سازد و از طرفی برای حفظ و نگهداری دانه ها بسیار حائز اهمیت است، اگر در محوطه داخل انار دانه های انار به این ترتیب قرارداده نمی شد، مواد لطیف داخلی انار به کوچک ترین فشار از هم پاشیده می شد، علاوه در مدت کوتاهی فاسد می گردید.

آیا این نقشه ماهرانه و این ساختمان دقیق ؛ نشانه علم و حکمت و نموداری

ص: 236

از قدرت آفریننده این جهان نیست؟

اگر ما از همه موجودات این جهان صرفنظر کنیم و فقط در ساختمان يك انار دقت کنیم، کافی است که ما را به صانع حکیم و خداوند علیم رهبری کند.

مدبّر لعل ساز، لعل تراشیده باز *** لعل تراشیده را پهلوی هم چیده باز

پهلوی هم چیده را، به نقره پیچیده باز *** به نقره پیچیده را به حقه پوشیده باز

به حقه پوشیده را به نام نامیده نار

پیشوای مکتب توحید حضرت صادق علیه السلام برای انار از نظر خداشناسی فصل

ص: 237

مخصوصی باز می کند و می فرماید: (1)

در انار دقت کنید و ببینید چگونه داخل آن خانه خانه است و داخل هر يك از خانه های منظم، دانه های انار در ردیف منظم و مرتبی چیده شده اند، هر قسمتی از طبقات در کمال زیبایی از پوسته های لطیفی پوشیده شده و همه قسمت ها در میان پوست محکمی، قرار گرفته. فکر کنید که چگونه خداوند دانه های لطیف انار را به پیه آن نصب کرده، تا به آن وسیله آب به دانه ها برسد، اگر دانه ها به هم چسبیده بودند و پیه در وسط نبود که غذا را به آن ها برساند چگونه همه دانه ها می توانستند غذای لازم خود را بگیرند و شاداب بمانند؟

ص: 238

1- توحید مُفَضَّل.

ساختمان دقیق و پیچیده انواع میوه ها

میوه ها دارای انواع مختلفی هستند. در بعضی از آن ها مغز در داخل و پوست در خارج قرار دارد مانند گردو و بادام و فندق و بعضی به عکس یعنی قسمتی که استفاده غذایی است در خارج و هسته ای که قابل استفاده غذایی نیست در داخل است مانند زردآلو و شفتالو و در داخل هسته بعضی از آن ها مغزی است قابل استفاده مانند هسته زردآلو و شفتالو و در برخی از آن ها هسته اصلاً مغز ندارد مانند خرما. در برخی دیگر پوسته و هسته همگی قابل استفاده غذایی است و خورده می شود مانند انجیر.

خلاصه در میوه ها آیات حکمت و قدرت پروردگار بسیار است :

در این که عناصر ساده ای که در آب و خاک موجود است چگونه به صورت های گوناگون در می آیند و در اثر چه عوامل و اسبابی رشد و نمو می کنند و با چه تدابیر

ص: 239

حکیمانه ای نگهداری می شوند و در این که از لحاظ شکل و طعم و خاصیت هر نوعی دارای کیفیت مخصوصی است، همه این ها مطالبی است که عقل و هوش ما را به آفریننده دانا و توانای این جهان رهبری می کند.

استفاده معنوی و مادی از گیاهان

قرآن کریم می خواهد نظر عمیقی به انواع غذاهای خود بیفکنیم و از آن ها استفاده معنوی نیز ببریم یعنی توجه داشته باشیم که چه عوامل و اسبابی در جریان است تا لقمه غذایی و جرعه آبی در دسترس ما واقع شود و لذا مراحلی را که میوه ها و حبوبات و سبزی ها قدم به قدم پیموده اند و عواملی که در آن ها تأثیر کرده است را خاطر نشان می کند تا از این راه، آن خدایی را که این سفره احسان را به الوان نعمت

ص: 240

آراسته است بشناسیم :

«فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ» یعنی انسان در غذای خود با دیده دقت بنگرد «أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا» ما آب را از آسمان فروریختیم. ما بارش باران را مکرر دیده ایم ولی اگر فکر کنیم چه تدابیر حکیمانه ای، در این موضوع به کار رفته است اولاً آب در اقیانوس ها ذخیره شده و به تابش منظم خورشید تبخیر گشته به صورت ابرهای متراکم در می آید و سپس به وسیله باد به نقاط مختلفی رانده می شود و از آن پس به قطراتی تبدیل می گردد و بر سطح زمین فرومی ریزد و همیشه این نظام در جریان است تا به این وسیله این مایه حیات توزیع شود و در دسترس همه جانداران واقع گردد.

«ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا» سپس زمین را شکافتیم. جوانه ظریف و لطیفی زمین

ص: 241

سخت را می شکافد و علی رغم، نیروی جاذبه زمین به طرف بالا- به عشق نور و هوا سر از خاک بیرون می آورد اگر در این موضوع دقت کنیم که بدون اراده و تدبیر ما آب از آسمان چگونه فرومی ریزد و زمین شکافته شده جوانه هایی از اعماق تیره خاک طلوع می کند ناچار باید اعتراف کنیم که قدرت و تدبیر و اراده ای بر این مقدرات حکومت می کند و آن قدرت و تدبیر خداوند است لذا خداوند همه این ها را آثار قدرت خود قلمداد می کند و می فرماید: «فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا وَعِنَبًا وَقَضْبًا وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا وَحَدَائِقَ غُلْبًا وَفَاكِهَةً وَأَبًّا» (1) یعنی حبوباتی در زمین رویاندیم و انگور، سبزی ها، زیتون، خرما، باغ و جنگل پردرخت، انواع میوه های دیگر و

ص: 242

علف ها و مرتع ها پدید آوردیم. این ها تذکراتی است که قرآن به «انسان» می دهد تا او به مقتضای انسانیت خود در این ها دقت کند و از این راه معرفت توحیدی خود را تکمیل نماید.

ابر و باد و مه خورشید و فلک در کارند *** تا توانی به کف آری و به غفلت نخوری

همه از بهر تو سرگشته و فرمانبردار *** شرط انصاف نباشد که تو فرمان نبری (1)

ص: 243

1- برگرفته از کتاب شگفتی های آفرینش ، تألیف : استاد حسین نوری ، انتشارات برهان .

آیا گیاه هم می تواند بیان احساس کند؟

آیا گیاه هم می تواند بیان احساس کند؟ (1)

در سال 1966 میلادی فردی به نام کلیوباکستر که از افراد امنیتی و پلیس های جوان شهر نیویورک بود بعد از فراغت از کار خویش به دستگاه دروغ سنجی که در دفترش بود خیره شد. این دستگاه دروغ سنج يك وسیله الکترونیکی است که با ثبت تغییر مقاومت یا رطوبت پوست بدن انسان تغییر حالات او را نشان می دهد و دو الکتروود دستگاه به پوست دست بدن انسان وصل و مقاومت آن را تعیین می کند. وقتی شخص مورد آزمایش به دلیل اظهار دروغ یا موضوع خلاف واقع تغییر حالت

ص: 244

1- برگرفته از کتاب گیاه، کودك، دانشمند تألیف: تامپ کینز و کریستوفر برد، ترجمه گلپور، انتشارات دفتر فرهنگ اسلامی، چاپ اول 1371.

بدهد دستگاه فوراً تغییر مقاومت پوست را نشان می دهد . باکستر در دفتر کارش به جز این دستگاه يك گیاه تزئینی آپارتمانی از نوع سوسنی ها وجود داشت و باکستر به این فکر فرورفت که آیا دستگاه دروغ سنج را می تواند روی برگ سوسنی آزمایش کند؟ مگر نه اینکه تغییر رطوبت باعث تغییر مقاومت الکتریکی می شود پس باید نتیجه آب دادن به گیاه و رسیدن رطوبت به برگ گیاه را دستگاه نشان دهد . این کار در ابتدا برای باکستر يك سرگرمی به شمار می آمد و بعدها منجی کشف مهمی شد . او پس از وصل کردن دستگاه به برگ سوسنی و تعادل جریان الکتریکی را به کمک دستگاه برقرار کرد و کاغذ قلم رسام پلی گراف نیز آماده ترسیم تغییرات بود. هنگامی که آب از ریشه به ساقه و برگ رسید دستگاه منحنی را نشان داد که شبیه منحنی عکس العمل انسان بود در يك لحظه باکستر دچار هیجان شده بود زیرا گیاه با دریافت

ص: 245

رطوبت حیات بخش آب دچار هیجان شده بود و آن را بروز داد در مرحله بعد باکستر به این فکر افتاد که گیاه را دچار تغییر حالت شدید کند و با این ایجاد ترس ناگهانی یا به خطر انداختن سلامت گیاه منحنی ها را با منحنی هایی که از ایجاد ترس در انسان به وجود آمده بود مقایسه کند . ابتدا باکستر در حضور يك گلدان گیاه گلدان دیگر را از ریشه بیرون آورد و با خشم و خشونت فراوان شاخه ها و برگ های آن را شکسته و له کرد و از اتاق بیرون رفت . سپس دوست او گلدانی را که در کنار این گیاه بود به دستگاه دروغ سنج وصل کرد . و شش نفر از دوستان باکستر تك تك وارد اتاق شده و از مقابل گیاه گذشتند و لیکن دستگاه هیچ منحنی را رسم نکرد . وقتی که باکستر از کنار گلدان رد شد دستگاه منحنی بزرگی را نشان داد که احساس گیاه و شهادت او نسبت به باکستر که در اصل قاتل گیاه بوده نشان داد . در صورتی که با عبور دوستان او

ص: 246

چنین منحنی اصلاً صورت نگرفت .

آیا گیاه درد را احساس می کند

همچنین در يك روز باکستر غفلتا انگشت خود را برید و سپس با تنتور ید مداوا کرد . گیاهی که وصل به دستگاه بود همزمان نسبت به این حادثه واکنش نشان داد . برای تعیین این که حساسیت گیاه نسبت به کدامیک بوده :

1 - ناراحتی باکستر از مجروح شدن انگشت و درد ناشی از احساس تنتور ید یا 2 - کشته شدن چند سلول از گوشت انسان او آزمایشات دیگری ترتیب داد و متوجه شد که گیاه حتی در سطح آزار يك سلول حساس است . زیرا با ریختن آب جوش در سیفون دستشویی و کشتن باکتری ها گیاه واکنش نشان داد . و حتی زمانی که باکستر

ص: 247

موقع خوردن ماست مقداری مربا به آن اضافه کرد همین حالت اتفاق افتاد ولی بعداً متوجه شد جزئی از مواد شیمیایی که برای حفظ کیفیت مربا به آن اضافه شده موجب کشته شدن باسیل زنده ماست و در نتیجه باعث درک و واکنش گیاه شده است. روزی باکتر سه گیاه مختلف را در سه اتاق قرار داد و هر یک را به دستگاه دروغ سنج وصل کرد. در 2 اتاق بطور جداگانه چراغ و ظرف آب جوشی بر روی آن قرار داد و سپس چند میگوی زنده را انتخاب کرد و در اتاق سوم فقط یک ظرف آب سرد گذاشت. وقتی که میگوهای زنده را به طور ناگهانی داخل آب جوش می انداخت دستگاه فوراً یک منحنی را نشان می داد که گیاه از کشته شدن میگوها در آب جوش آگاه شد و آن منحنی ها رسم شده بود در صورتی که در اتاقی که ظرف آب سرد قرار داده بود هنگامی که میگو را یک دفعه و با سرعت داخل آب سرد انداخت گیاه هیچ

ص: 248

عكس العملی را نشان نداده و هیچ منحنی رسم نشده بود و با چندبار آزمایش و تکرار آن باکستر دریافت که نشانه هایی از وجود آگاهی در گیاه وجود دارد . و چندین مقاله در آن زمان در این رابطه نیز به چاپ رسیده و همه از این امر بسیار شگفت زده بودند .

سال ها بعد شخصی به نام مارسل فوگل (Marcel Vogel) که یک محقق شیمی و کشیش تحصیل کرده اهل آمریکا بود به دنبال تحقیقات باکستر سعی در اثبات این گفته داشت که آیا گیاهان دارای ادراک هستند ؟ و دست به اقداماتی زد . وی یک دستگاه روان سنج که بتواند عکس العمل گیاه را بگیرد و نشان دهد خرید که مبلغ آن (25/000) دلار بود . فوگل نیز بعد از وصل گیاه به دستگاه روان سنج توانست ثابت کند که اگر شخصی گیاهی را بشکند یا خرد کند گیاه مجاور این عکس العمل را بر روی دستگاه نشان می دهد و حتی اگر فردی قصد شکستن یک گل را داشته باشد و

ص: 249

آن گیاه هم به دستگاه وصل باشد . قبل از انجام هرکار گیاه فکر شخص را می خواند و قبل از وقوع حادثه این فکر شخص را با عکس العمل خود ثبت می کند . و این کشف نیز برای فوگل بسیار جالب بود همچنین فوگل بعد از آزمایشی دریافت که گیاه نسبت به داستان های روحی و وحشتناک عکس العمل نشان می دهد وی در يك اتاق تاریک که او و گلدانی بود و گلدان به دستگاه روان سنج وصل بود و اتاق نیز با يك چراغ قرمز رنگ ضعیف روشن شده بود شروع به خواندن يك داستان روحی شده و هنگامی که به جمله (در کلبه جنگلی به خودی خود شروع به باز شدن کرد ...) یا ناگهان يك مرد چاقو به دست ظاهر شد ...) یا چارلز خم شد و پوشش تابوت را کنار زد ... گیاه نوعی هوشیاری شدیدی از خود نشان می داد که اثر آن توسط پلی گراف ترسیم می شد . و فوگل با تکرار دریافت که گیاه دارای ادراک است و نسبت به

ص: 250

داستان های روحی عکس العمل نشان می دهد و این مطلب توجه تمام اهالی کالیفرنیا را به خود جلب کرده بود و برای همه جالب بود . شخص دیگری به نام پاول ساوین (Pierre Paul Sauvin) به دنبال تحقیقات باکستر و فوگل به جستجوی اسرار ارتباط با گیاهان پرداخت . وی متخصص الکترونیک از ایالت نیوجرسی آمریکا بود . وی سوابق شغلی زیادی با مؤسسات فضایی و تلگراف و تلفن و ... داشت . ساوین به فکر اختراع دستگاهی افتاد که به توسط آن بتواند با گیاه ارتباط برقرار کند و سرانجام وی موفق شد و دستگاهی را اختراع کرد . این دستگاه می تواند صدای ناشی از عکس العمل گیاه را پخش کند و او برای ارتباط دائمی با گیاهانش حتی از محل کارش به منزل تلفن می زد و صدای عکس العمل گیاه را که از بلندگو پخش می شد می شنید . ساوین دریافت ارتباط با گیاهی که قبلاً با شخص خو گرفته است

ص: 251

آسان تر و قوی تر است و برای این کار ساوین ابتدا برگ های گل را نوازش کرده و می شست و با لحنی خوش آن ها را ناز و نوازش می کرد

ساوین نیز از طریق این دستگاه توانست گفته های باکستر را که گیاه نسبت به مرگ سلول زنده عکس العمل نشان می دهد نیز ثابت کند . و همچنین روزی ساوین در روی صندلی خود نشسته بود و با چرخ می داد الکتریسیته ساکن ایجاد شده را با زدن انگشت به میز فلزی کارش تخلیه می کرد و این تخلیه الکتریکی را نیز گیاهی که به دستگاه وصل بود نشان می داد با وجود اینکه از ساوین فاصله چندمتری داشت و او دریافت که گیاهان نیز با محیط در رابطه هستند و عوامل محیطی را حس می کنند . خانم هاشی موتو نیز در انجام آزمایشات به کمک ساوین آمد و وی دوستدار گیاهان بود . خانم هاشی موتو با يك كاکتوس ارتباط برقرار می کرد و صدایی شبیه وِزوز از

ص: 252

دستگاه خارجی می شد که گیاه کاکتوس با خانم هاشی موتو صحبت می کرد و خانم هاشی موتو اظهار می دارد که با گیاهان می توان صحبت کرد و به آنها آموزش داد و آنها قدرت فراگیری مطالب را نیز دارند . زن و شوهر ژاپنی آن قدر با کاکتوس صحبت کردند و خودمانی شدند و در اثر تکرار بسیار وقتی گیاه به دستگاه وصل بود گیاه تا عدد بیست را می شمرد و چهار عمل اصلی را انجام می داد و در مقابل این سؤال که مثلاً دو به علاوه دو چند می شود گیاه از خود صدایی ایجاد می کرد که روی نوار هم چهارموج پیوسته به هم رسم می شد که به معنی چهار بود . کتاب های آقای هاشی ماتو و خانم او از پرفروش ترین کتاب های ژاپن به شمار می آمدند . کتاب های آن ها با عنوان آشنایی با درك فراسوئی Introduction to E.S.P شش بار و کتاب اسرار دنیای چهاربُعدی Mystry of the Fourth Dimentional World

ص: 253

هشت بار به چاپ رسیده بود .

این تحقیقات فقط در آمریکا و ژاپن نبود بلکه در شوروی سابق نیز صورت گرفته بود . آقای چرنگوف در مقاله خود می نویسد .

گیاه گریه می کند

درست در مقابل چشمان من وقتی ریشه يك دانه جوی جوانه زده را در آب فرو کردند او (گیاه) شروع به گریه کرد . صدای گریه او و سیل اشک او از طریق يك دستگاه بسیار حساس الکترونیکی با جنبش يك قلم ثبات روی نوار سفید کاغذ ثبت شد . اگرچه به نظر بیننده هیچ تغییری در ظاهر جوانه مشاهده نمی شد اما حرکت دیوانه وار قلم بر روی کاغذ نشان رنج و اندوه گیاه از مرگی دردآور بود . به ظاهر ساقه

ص: 254

و جوانه هنوز شاداب و سالم به نظر می رسند ولی ساختار گیاه در حال مرگ بود نوعی سلول مغزی در داخل گیاه وقوع مرگ گیاه را به ما اعلام می کرد .

آقای پانیشن کین (Panesh Kine) نیز با تحقیقات نشان داد که گیاه در مقابل نور طبیعی علاقه از خود نشان می دهد .

وی با آزمایشاتی ثابت کرد که گیاه زیر نور چراغ آفتابی که نور آن شبیه نور خورشید و طولانی تر از طول روز روشن باشد از خود خستگی نشان می دهد بنابراین احتیاج به استراحت شبانه دارد او اظهار کرد که گیاه دارای ادراک است .

این محقق همچنین ثابت کرد که گیاه نیز مرکز عصبی دارد و ممکن است این مرکز در ریشه گیاه باشد و مانند قلب انسان عمل کند و این گفته در اثر این موضوع که گیاه علائم و پیام ها را می گیرد و پس از انتقال به دستگاه عکس العمل نشان

ص: 255

می دهد ثابت شد . پروفیسور دانشگاه مسکو در رابطه با گیاهان می گوید :

سلول گیاه نسبت به آنچه در سیستم عصبی انسان اتفاق می افتد و ما آن را تحریک احساسات می نامیم واکنش نشان می دهد . احتمالاً بین این دو سیستم رابطه مخصوصی برقرار است . زبان سلول گیاه ممکن است شبیه زبان سلول عصبی انسان باشد در هر حال این دو موجود به ظاهر کاملاً متفاوت قادرند که یکدیگر را درک کنند.

به نظر وی در سلول گیاهی چیزی شبیه فعالیت مغزی شکل می گیرد و فعالیت های روحی انسان که هنوز ماهیت آنها شناخته نشده است مانند درک و تفکر حافظه و ... عیناً در سطح سلول گیاه وجود دارد .

سولوخیش نویسنده کتاب گیاه در سال 1972 در مقالات خود می نویسد که : از قول يك عضو برجسته آکادمی علوم شوروی که : مدت هاست روی این موضوع

ص: 256

تحقیق می کنیم و به این نتیجه رسیده ایم گیاه دارای حافظه است می تواند افکار و حالات را درك کند و آن را برای مدت ها طولانی نگهدارد . ما به وسیله يك فرد گیاه شمعدانی را اذیت کردیم او گیاه را نیشکان گرفت برگش را برید و له کرد و اسید روی آن ریخت ، آن را با کبریت سوزاند ، ریشه اش را کند و این کار را چند روز ادامه داد . در مقابل شخص دیگری به همان گیاه توجه کرد خاکش را مرتب کرد ، به آن آب داد ، زیرشاخه هایش قیّم زد ، بر زخم هایش مرحم گذاشت و روزها این کار را ادامه داد . وقتی این گیاه به رستگاه وصل شد با نزدیک شدن شخص اول شروع به جیغ زدن کرد حرکات وحشیانه و تند الکتروود انسان بود که نه فقط حکایت از ناراحتی گیاه بلکه ترس و وحشت از حضور آن شخص را نشان می داد . به شدتی که گویی می خواهد از ترس خود را از پنجره به خارج پرتاب کند و یا به مرد شکنجه گر حمله

ص: 257

کند و در صورتی که در حضور مرد مهربان گیاه آرامش داشت و دستگاه رسام يك منحني راحت و آرام را روی کاغذ ثبت می کرد . دانشمندان شوروی علاوه بر تشخیص دوست و دشمن به وسیله گیاه نوعی حسن تعاون گیاهی را تجربه کرده اند . به عنوان نمونه يك گیاه سیراب به گیاه همسایه و تشنه خود رطوبت می رساند . این احساس هم دردی در گیاه نیز بسیار جالب بود .

آیا گیاهان دارای سیستم اعصاب هستند ؟

چاندرا يك محقق انگلیسی بود که به دنبال يك سلسله از آزمایشات درباره گیاهان بود و به نتایج جالبی برخورد کرد . وی گیاه ابریشم را در نظر گرفت در این برگ تعدادی برگچه به طور قرینه روی ساقه برگ قرار دارد و چندین برگ تقریباً در

ص: 258

يك نقطه از شاخه می روید . هر سیستم به وسیله ساق برگ به شاخه اصلی وصل است چاندرا به وسیله شوک برقی با يك سیم داغ ساقه را مورد تحريك قرار داد نزدیک ترین ساق برگ روی ساقه خم شد و پشت سر آن برگچه ها از انتهای ساقه خود خم شدند . او يك گالوانمتر را به ساقه برگ وصل کرد و نوسانات الکتریکی را در فاصله ساق برگ و برگچه مورد دقت قرار داد هر بار که نوک برگچه ها را می سوزاند یا تحريك می کرد نخست برگچه ها و سپس ساقه روی پایه خم می شد و او چنین عکس العمل مکانیکی گیاه را مانند ماهیچه حیوانی که در مقابل تحريك از خود عکس العمل نشان می دهد تشبیه کرد و نتیجه گرفت که گیاهان نیز دارای سیستم اعصاب هستند . همان طور که بعدا ثابت کرد که گیاه با این سیستم اعصاب در برابر سرما ، مخدرات و جریان های ضعیف الکتریکی از خود واکنش نشان می دهد .

ص: 259

بعضی از گیاهان در دمای خاصی می میرند

چاندرا ثابت کرد که بیشتر گیاهان در حرارت 60 درجه سانتیگراد دچار مرگ می شوند و او ثابت کرد که گیاه در لحظه مرگ انرژی الکتریکی زیادی از خود خارج می کند . مثلاً پانصد دانه نخود سبز می تواند پانصد ولت برق آزاد کند .

آیا می دانید گرده گیاهان قابل اشتعالند؟

گرده بیشتر گیاهان قابل اشتعال است و چنانچه روی يك قطعه آهن سرخ پاشیده شود مثل باروت منفجر می شود و در گذشته برای روشن کردن صنه تئاتر گرده و دانه گیاه کبریت (Lycopodium) از این گیاه حدود 200 گونه وجود دارد و از دانه های روغنی آن در آتش بازی استفاده می شود) . را روی صفحه داغ می ریختند و آنها منفجر می شدند و باعث شادی تماشاگران می شد .

ص: 260

اثر جریان برق بر بیشتر شدن محصولات گیاهان

Celuum سلیم که يك فلاندى بود ثابت کرد که گیاهانی که در يك گلدان فلزی کاشته شوند و به يك مولد جریان مستقیم وصل گردند ظرف مدت هشت هفته این گیاهان از گیاهان مشابه که در شرایط همسان ولی طبیعی قرار داشتند 50% بیشتر رشد کردند او این کار را با بوته های توت فرنگی و ذرت و غیره انجام داد و دید که توت فرنگی ها 2 برابر بار آوردند و قندشان بیشتر شد و محصول ذرت دو برابر و خوشمزه شد و این کار را نیز با سبزیجات و میوه جات انجام داد و نتیجه گرفت جریان برق در ازدیاد محصول بسیار مؤثر است. (1)

ص: 261

1- برگرفته از کتاب گیاه، كودك، دانشمند تألیف: تامپ کینز و کریستوفر برد، ترجمه گلپور، انتشارات دفتر فرهنگ اسلامی، چاپ اول 1371.

هدف عالی قرآن از بیان اسرار گیاهان

هدف عالی قرآن از بیان اسرار گیاهان(1)

می دانیم که در آیات بسیاری از قرآن اسرار سلسله گیاهان نام برده شده و به فوائد و اهمیت حبوبات و میوه ها توجه داده شده است ولی عنایت و اصراری که این کتاب مقدس در این زمینه دارد این است که فکر و تعقل را در این نقطه متمرکز کند که این همه میوه های گوناگون و حبوبات متنوع در اثر چه عاملی پدید می آید؟ و کدام عاملی است که از آب و خاک ساده انواع سبزی ها و دانه های غذایی و میوه ها را به وجود می آورد؟

راستی تفکر در این موضوع ما را هرچه بیشتر به قدرت و حکمت خداوندی که از

ص: 262

1- برگرفته از کتاب شگفتی های آفرینش ، تألیف : استاد حسین نوری ، انتشارات برهان .

پشت پرده عوامل محسوس آفرینش، این جهان را اداره می کند متوجه و معتقد می سازد اکنون برای نمونه به آیه «99» از سوره انعام توجه کنید:

«وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ» .

یعنی: اوست خدایی که با قدرت و حکمت خود از آسمان باران فروریخت تا هرگونه گیاه به آن وسیله از زمین برویاند و گیاهی که (در این آیه) موردنظر است دو نوع است: يك نوع که مزارع را تشکیل می دهد بر انواع دانه های غذایی از قبیل گندم و برنج و جو مشتمل است و نوع دیگر باغستان هایی که دارای درخت های خرما و

ص: 263

انگور و زیتون و انار و امثال آن ها می باشد با توجه به این که عوامل تربیت از قبیل آب و خاک و نور و هوا در وجود آن ها یکسان اثر می کند با این وصف بعضی از این میوه ها در رنگ و شکل شبیه یکدیگر هستند ولی در طعم و لذت متفاوت می باشند و بعضی دیگر در رنگ و شکل متفاوت و در طعم و لذت متشابه هستند بلکه در يك نوع میوه بعضی از افراد آن با هم مشابه و بعضی نامشابه است «أَنْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ» شما تنها به خوردن این میوه ها اکتفا نکنید بلکه به باغستان ها قدم بگذارید و با چشم تعقل در آن ها نگاه کنید، مخصوصاً دو حالت را در نظر بگیرید: یکی آن حالتی که این میوه ها هنوز نارس بود، هنوز به صورت شکوفه و گل خودنمایی می کرد؛ دیگر آن حالتی که کاملاً رسیده و پخته شده است، پس از آن که قابل استفاده نبود قابل استفاده شده است، پس از آن که ترش بود، شیرین

و

خوش طعم و گوارا گردیده است، بعد از آن که سبز و نارس بود، رنگ ارغوانی و طراوت مخصوصی به خود گرفته است؛ پس از آن که کوچک و ناقص بود، بزرگ و کامل گشته است، این دو حالت را با هم مقایسه کنید تا بر شما حتم و مسلم شود که دست قدرتی هست که این دانه های نیروبخش و میوه های نشاط انگیز و اسرارآمیز را از خاك می رویاند و از نقص به کمال می رساند. «إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ». در این موضوع آیات قدرت و نشانه های حکمت خداوند برای اهل ایمان هویدا و آشکار است.

درختان بارور مانند خدمتگزاران صمیمی با فعالیت خستگی ناپذیر و پشتکار عجیب کمر خدمت بسته در پرتو اشعه حیات بخش خورشید از دل زمین مواد نیروبخش غذایی را می کند و به صورت انواع میوه های لطیف و لذیذ به ما تقدیم

ص: 265

می دارند، شاخه های گل طبق های ریاحین و نسرين و ياسمن را به كف گرفته، در برابر ما صف كشيده اند و اشاره می کنند كه هريك را می خواهی برگیر. این خدمتگزاران فعال برای تهیه عوامل نشاط و وسایل حیات ما از هیچ گونه فداکاری دریغ ندارند.

نکته مهم این است كه گیاهانی كه مواد خاك را به صورت میوه های لطیف و گوناگون درمی آورند و عناصر ساده را به گل های رنگارنگ و معطر تبدیل می نمایند، درس هایی از توحید می گویند و ما را به قدرت و حكمت خداوند متوجه می سازند.

راستی، هر گل بویایی اسرار گویائی از توحید و هر گیاهی راز و آوازی از خداشناسی دربردارد.

نکته ای كه مهم است این است كه بدن انسان نمی تواند ویتامین ها

را بسازد بلکه باید این مواد حیاتی را از سبزی ها و میوه ها بگیرد و از همین جهت یکی از فوائد مهم میوه و سبزی برای بدن انسان روشن می شود.

امروز در بازرگانی و دارو فروشی دواها و قرص های ویتامین دار بسیاری برای تغذیه انسان و حیوانات عرضه می شود و بسیاری از اشخاص فکر می کنند برای این که تندرست باشند کافی است که از همین دواها و قرص ها استفاده کنند و حال این که این فکر به طوری که دانشمندان غذاشناس می گویند اشتباه است و هیچ گاه این مواد گرانبها که به نام قرص های ویتامین ساخته شده اند نمی توانند جای میوه و سبزی را بگیرند. (1)

ص: 267

1- برگرفته از کتاب شگفتی های آفرینش ، تألیف : استاد حسین نوری ، انتشارات برهان .

مقدمه... 6

گیاهان در قرآن کریم... 8

جایگاه درخت در قرآن... 17

واژه شجر و معانی آن... 17

موارد استفاده از درخت در قرآن... 19

1 - درخت و تسبیح خداوند... 20

2 - درخت و سجده در برابر خداوند... 23

3 - درخت نشانه قدرت خداوند... 24

4 - استفاده از درخت برای تمثیل در قرآن... 27

ص: 268

5- نقش درخت در زندگی انبیای الهی علیهم صلوات الله... 31

6- درختان بهشتی... 37

7- درختان دوزخی... 40

8- درختان دنیوی... 42

9- نقش درخت در زندگی انسان ها و حیوانات... 47

بررسی مشخصات و خواص گیاهان در قرآن... 50

درخت ممنوع آدم... 125

درخت آشناک موسی... 126

درختان آتش زا... 129

ص: 269

درخت پاك و درخت ناپاك... 130

يك حديث درباره منّ... 155

يك حديث درباره نخل... 180

شگفتی های آفرینش... 190

تنوع گیاهان... 191

گیاهان به ما درس توحید می دهند... 193

اهمیت گیاهان... 194

هر گیاهی که از زمین روید... 196

کوچك ترین واحد زنده... 197

ص: 270

شکافنده دانه و هسته... 199

سلول ها و بافت های هر گیاه معین است... 201

نخستین اندام گیاه... 202

هرنوع گیاهی وزن و حساب خاصی دارد... 204

ساقه یا دومین اندام گیاه... 206

ساختمان گل... 209

شکفتن گل ها... 209

زوجیت گیاهان از دیدگاه قرآن کریم... 210

قانون وراثت در گیاهان... 214

ص: 271

ذخیره و پس انداز گیاهی... 217

محتویات سبزی ها و میوه ها و حبوبات... 219

کارخانه ساخت ویتامین... 225

اهمیت سبزی ها از نگاه معصومین علیهم السلام... 226

درسی از مکتب امام صادق علیه السلام در فوائد گیاهان... 227

ساختمان اسرارآمیز میوه ها... 231

فهم حیران شود از حقه یاقوت انار... 235

ساختمان دقیق و پیچیده انواع میوه ها... 239

استفاده معنوی و مادی از گیاهان... 240

ص: 272

آیا گیاه هم می تواند بیان احساس کند؟ ... 244

آیا گیاه درد را احساس می کند... 247

گیاه گریه می کند... 254

آیا گیاهان دارای سیستم اعصاب هستند؟ ... 258

بعضی از گیاهان در دمای خاصی می میرند... 260

آیا می دانید گرده گیاهان قابل اشتعالند؟ ... 260

اثر جریان برق بر بیشتر شدن محصولات گیاهان... 261

هدف عالی قرآن از بیان اسرار گیاهان... 262

ص: 273

1 - بیستونی، محمد، تفسیر جوان (5 جلدی)، اول، قم، انتشارات بیان جوان .

2 - بیستونی، محمد، فهرستواره موضوعی تفسیر جوان، اول، قم، انتشارات بیان جوان .

3 - بیستونی، محمد، تفسیر بیان (30 جلدی)، اول، تهران، انتشارات فراهانی .

4 - بیستونی، محمد، فهرستواره موضوعی تفسیر بیان، اول، تهران، انتشارات فراهانی .

1 - استاد نوری، حسین، شگفتی های آفرینش، انتشارات برهان .

2 - دکتر حسین فاروقی، محمد اقدار، ترجمه احمد نمائی، گیاهان در قرآن، انتشارات مؤسسه چاپ آستان قدس رضوی، چاپ دوم
1379 .

3 - کینز، تامپ، برد، کریستوفر، ترجمه گلپور، انتشارات دفتر فرهنگ اسلامی، چاپ اول 1371 .

4 - خرمشاهی، بهاءالدین، دانشنامه قرآن، انتشارات دوستان و ناهید، چاپ اول، 1377 .

گیاه شناسی از دیدگاه قرآن کریم

Botanology in Quran

تألیف: دکتر محمد بیستونی از سری کتابهای روش انس با قرآن

گروه تحقیق: مهري ابراهيم پور، ندا شيخ حسني، علي شيخ حسني

با همکاری و کارشناسی: اسدالله اسدی گرمارودی

ص: 276

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه موفق به تولید نرم افزارهای تلفن همراه، کتابخانه های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارك امام علیه السلام پشتیبانی می شود.

برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوئیم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

